

FINANSDEPARTEMENTET

Lönar sig arbete?

Rapport till

ESO

Expertgruppen för studier
i offentlig ekonomi

Ds 1997:73

REGERINGSKANSLIET
Finansdepartementet

Lönar sig arbete?

Rapport till expertgruppen för
studier i offentlig ekonomi

Av Bengt Eklind, Ingemar Eriksson,
Carl Holmberg, Joakim Hussenius,
Katarina Lindeborg, Lars Erik Lindholm

Ds 1997:73

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: fritzes.order@liber.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.

– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:

Regeringskansliets förvaltningsavdelning
Distributionscentralen
103 33 Stockholm
Fax: 08-405 10 10
Telefon: 08-405 10 25

Tryckt av
REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1997

ISBN 91-38-20759-1
ISSN 0284-6012

Förord

Arbetslösheten i Sverige har sedan början av 1990-talet varit högre än någonsin i modern tid. De kraftigt ökade utgifterna för arbetslösheten har tvingat fram neddragningar och förändringar i de sociala välfärdssystemen gång på gång justerats bl.a. för att lämna bidrag till det hittills så framgångsrika arbetet med att sanera statens finanser.

Vad har detta kommit att innebära för det ekonomiska skyddet för de människor som drabbats av arbetslöshet eller t.ex. fått förtidspension? Är ersättningarna i socialförsäkringarna numera orimligt låga? Eller är de sammantaget så höga att vi även i Sverige skapat arbetslöshetsfällor, dvs. lönar det sig dåligt på kort sikt att ta ett nytt arbete?

En grupp utredare från Finansdepartementets ekonomiska avdelning och SCB har på uppdrag av ESO försökt svara på dessa frågor. Utöver rapporten finns en separat metodbilaga i stencilform som kan beställas från ESO:s sekretariat eller från fördelningspolitiska enheten vid Finansdepartementets ekonomiska avdelning.

I denna antologi redovisas olika analyser som sammantaget ger en mångsidig bild av skatte- och bidragssystemens funktion vid arbetslöshet och förtidspensionering. Bengt Eklind har varit projektledare och svarat för kapitel 3 och 4. Joakim Hussenius har skrivit kapitel 5, Katarina Lindeborg svarar för kapitel 6, Carl Holmberg för kapitel 7 och Lars Erik Lindholm för kapitel 8. Inge- mar Eriksson har skrivit sammanfattningen och kapitel 2 och 9 samt delar av kapitel 3. Han har vidare redigerat rapporten. Studien om kommunernas barnomsorgsavgifter som redovisas i den separata bilagan har genomförts av Bengt Pettersson och han har tillsammans med Lars Erik Lindholm utfört beräkningarna av margi-

naleffekter till följd av barnomsorgstaxorna som redovisas i kapitel 7.

I rapporten redovisas intressanta och nya fakta. Särskilt belyses att ersättningssystemen ibland samverkar på ett destruktivt sätt, så att det inte blir lönsamt att ta steget från arbetslöshet till ett nytt arbete. Ersättningssystemen för utebliven inkomst ger nettoersättningar till de drabbade som ligger något under tidigare nettoinkomster, ungefär så som man skulle förvänta sig av system som skall fungera som försäkring av försörjningsförmågan.

Till detta kommer emellertid effekterna av inkomstprövade stöd som bostadsbidrag och de kommunala daghemstaxorna. Särskilt ensamstående kvinnor med barn tycks hamna i den situationen att arbete ofta knappast lönar sig. Med sin enda arbetsinkomst, ofta på låginkomstnivå, hamnar de lätt i ett läge med dubbla eller fler-dubbla maximala marginaleffekter. Samtidigt vet man från andra studier att kvinnor är särskilt känsliga för marginaleffekter i sitt arbetsutbud.

Det är min förhoppning att de intressanta fakta som presenteras i denna rapport skall leda till en debatt om hur de inkomstprövade stöden bör utformas för att det skall löna sig att arbeta - också för ensamstående kvinnor med barn.

Som vanligt när det gäller ESO-rapporter svarar författarna själva helt för de kommentarer och slutsatser som framförs.

Stockholm i november 1997

Anna Hedborg
Ordförande för ESO

Innehåll

1	Sammanfattning	7
2	Allt färre måste försörja allt fler	13
2.1	Ökad arbetslöshet och förtidspensionering	13
2.2	Många samverkande orsaker	17
2.3	Arbetets drivkrafter	19
2.4	Växande intresse	22
3	Så här har undersökningen gjorts	27
3.1	Hur fungerar skatter och bidrag tillsammans?	27
3.2	Metoder och antaganden	28
3.3	Använda mått	32
4	Ersättningen vid arbetslöshet	37
4.1	Ersättningsreglerna	37
4.2	Vad händer vid ändrad sysselsättning?	38
4.3	Finns det arbetslöshetsfallor i Sverige?	39
4.4	Endast litet får behållas av en inkomstökning	43
4.5	Hur mycket förlorar man vid arbetslöshet?	44
4.6	Tröskeeffekter för förvärvsarbetande	48
4.7	Många hamnar under socialbidrags-normen	49
5	Har de arbetslösa lägre ekonomisk standard?	51
5.1	Statistisk jämförelse av inkomster	51
5.2	Beräkningsmetod	52

5.3	Små inkomstskillnader.....	55
6	Hur mycket sjunker inkomsterna efter förtidspensionering?.....	59
6.1	Ersättningsreglerna.....	59
6.2	Simulering av förtidspensionering.....	61
6.3	Hög risk – hög ersättning.....	62
7	Marginaleffekter av inkomstskatter, bidragssystem och avgifter inom barnomsorgen.....	67
7.1	Marginaleffekternas betydelse.....	67
7.2	Beräkning av marginaleffekter.....	68
7.3	Typfallsresultaten.....	70
7.4	Marginaleffekten i genomsnitt 46 procent.....	71
7.5	Marginaleffekterna i barnomsorgs-taxorna.....	74
7.5.1	Marginaleffekterna vid ökad arbets-inkomst.....	74
7.5.2	Marginaleffekter för arbetslösa föräldrar.....	76
8	Sveriges förtidspensioner m.m. i internationell jämförelse.....	79
8.1	Förtidspensionerna i Europa.....	79
8.2	Svenska ersättningsnivåerna varken höga eller låga.....	81
9	Några slutsatser.....	87
	Referenser.....	97
	Summary.....	99
	Tabellbilaga.....	103
	Förteckning över ESO:s tidigare publicerade rapporter.....	115
	Särskild bilaga går att beställa från ESO:s sekretariat eller från Fördelningspolitiska enheten, Ekonomiska avdelningen, Finansdepartementet	

1 Sammanfattning

Den höga arbetslösheten och den omfattande förtidspensioneringen innebär att allt färre människor måste försörja allt fler. Det tär på de offentliga finanserna, tunnar ut medborgarnas kunskapskapital och på sikt kan det hota den sociala sammanhållningen. Det finns många orsaker till varför arbetslösheten och förtidspensioneringen ökar, och andra till varför den består. En viktig faktor är våra drivkrafter att arbeta. Delvis bestäms drivkrafterna av hur reglerna för sociala ersättningar, skatter och bidrag samverkar. Om inkomsten vid arbete inte är högre än sociala ersättningar kan det negativt påverka viljan att arbeta. Men alltför låga ersättningsnivåer kan skapa försörjningsproblem och minskat stöd bland medborgarna för generella offentliga socialförsäkringar. Denna målkonflikt står högt på dagordningen i de flesta EU-länder. Ett växande antal studier har under senare år behandlat skatte- och bidragssystemens utformning.

Denna undersökning visar för första gången vilket ekonomiskt skydd som dagens socialförsäkringar i Sverige ger vid arbetslöshet och långvarig sjukdom med hänsyn till skatter, inkomstberoende bidrag och avgifter. För ett urval av hushåll som representerar hela befolkningen har vi analyserat det ekonomiska utfallet när man förvärvsarbetar jämfört med utfallet när man måste klara sin försörjning med olika sociala ersättningar. Analyserna kompletteras med statistiska jämförelser och illustrativa typfallsberäkningar.

Finns det arbetslöshetsfällor i Sverige?

Om en arbetslös inte får påtagligt bättre inkomst när hon eller han börjar arbeta brukar man tala om att skatte- och transfereringssystemen har skapat en arbetslöshetsfälla. För att undersöka om problemet finns i Sverige har vi beräknat ersättningsgraden för ett representativt urval av alla arbetslösa. Metoden är enkel men robust: arbetsmarknadsstödet för arbetslösa har ersatts med den lön de hade före arbetslösheten, varefter skatter, bidrag och avgifter för barnomsorg räknats om. Ersättningsgraden är den årsinkomst man får efter skatter och bidrag som arbetslös i procent av motsvarande inkomst i arbete. Reglerna för ersättningarna för 1997 har använts men de höjda ersättningarna till 80 procent har beaktats.

- Arbetslöshetsfällor finns i Sverige. Ca 4 procent av de arbetslösa, 13 000 personer, skulle vid en återgång i arbete inte få en bättre ekonomisk standard. Mer än var tredje arbetslös har en ersättningsgrad på 90–99 procent och även många av dessa har på kort sikt små ekonomiska motiv att återgå till arbete. Den genomsnittliga ersättningsgraden är 85 procent, vilket är oväntat högt med hänsyn till att många arbetslösa endast erhåller kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) eller har en lön före arbetslösheten som ligger mycket högre än taket i A-kassan.
- Hög ersättningsgrad är vanligast bland arbetslösa som har barn, bland kvinnor och personer som tidigare haft en låg lön. Höga nivåer orsakas främst av att bostadsbidragen och socialbidragen minskar eller faller bort helt när man börjar jobba, samtidigt som många får betala betydligt mer för barnomsorgen.
- När de arbetslösa börjar arbeta försvinner största delen av den lön man får, både genom förlorat arbetsmarknadsstöd och minskade bidrag, höjda skatter och avgifter för barnomsorgen. Tröskeleffekterna i skatte- och bidragssystemet är i genomsnitt 83 procent, dvs. om årslönen exempelvis blir 100 000 kronor

när man börjar arbeta ökar den disponibla inkomsten bara med 17 000 kronor.

Om man i stället antar att arbetslösa får lägre lön vid återgång till arbete än de hade tidigare, som flera studier pekar på, ökar andelen arbetslösa med hög ersättningsgrad.

Motsvarande beräkningar har också gjorts för alla förvärvsarbetande. Deras löner har bytts ut mot det arbetsmarknadsstöd de skulle få vid arbetslöshet. För de förvärvsarbetande är ersättningsgraden lägre, ca 78 procent i genomsnitt. Jämfört med de arbetslösa är det färre bland de förvärvsarbetande som har mycket höga ersättningsgrader. De förvärvsarbetande som har en hög risk att bli arbetslösa har också högre ersättningsgrader. Nästan en femtedel av alla förvärvsarbetande skulle få inkomster under socialbidragsnormen vid arbetslöshet.

Små inkomstskillnader

Simuleringar av detta slag säger naturligtvis inget om den ekonomiska standarden bland hushåll som faktiskt drabbats av arbetslöshet jämfört med dem som har arbete. För att bedöma detta måste man göra statistiska jämförelser mellan grupperna. Det är svårt att göra rättvist eftersom grupperna skiljer sig åt på många sätt. De arbetslösa är exempelvis i genomsnitt yngre och har lägre utbildning. Med en enkel regressionsmetod har vi försökt rensa för ett antal viktiga skillnader (ålder, kön, utbildning, bostadsregion, invandring samt förankring på arbetsmarknaden). Det visar sig då att de stora inkomstskillnaderna mellan arbetslösa och förvärvsarbetande som finns i inkomststatistiken framför allt beror på andra faktorer än arbetslösheten. Arbetslösa har i genomsnitt en oväntat hög ekonomisk standard, den motsvarar 85–95 procent av standarden bland förvärvsarbetande beroende på familjetyp, utom för ensamstående utan barn.

Höga förtidspensioner

Beräkningar har också gjorts av den genomsnittliga ersättningsgraden i förtidspensioneringen med hänsyn till tilläggsförmåner, skatter, bostadstillägg och avtalspensioner. Lönen för dem som nu arbetar har ersatts med den förtidspension inkl. andra förmåner de skulle få om arbetsförmågan var nedsatt. Analysen visar att mer än var tredje förvärvsarbetande skulle förlora högst 10 procent vid en förtidspensionering. Personer med högst risk att förtidspensioneras är ofta äldre, kvinnor, deltidsarbetande och de som har en relativt låg lön och för dem är ersättningsgraden ofta nära 100 procent.

Marginal effekten i genomsnitt 46 procent

Marginal effekten visar hur mycket det lönar sig för den enskilde att arbeta något mer, att söka ett bättre avlönat jobb eller utbilda sig för få en högre lön. Inom den ekonomiska forskningen anses höga marginal effekter skapa störningar som kan minska arbetsutbudet och på sikt därmed också efterfrågan på arbete. Den totala marginal effekten visar hur mycket man får behålla av en liten löneökning efter höjd skatt, minskade bidrag och höjda barnomsorgsavgifter. För alla löntagare som arbetar minst halvtid har den synliga marginal effekten beräknats vid en löneökning lika för alla på 1 000 kronor (marginal effekter till följd av momsens ingår ej).

I genomsnitt är marginal effekten 46 procent dvs. man får behålla något mer än hälften av en ökad lön. Den största andelen av alla löntagare har en marginal effekt i intervallet 30–40 procent men det finns också en koncentration kring nivån 55–60 procent där alla finns som har inkomster över gränsen för statlig skatt. Det finns dock närmare 240 000 personer som har en hög marginal effekt på 60–70 procent och drygt 10 000 över 70 procent. Dessa höga nivåer förklaras av kombinerade effekter av statlig skatt, bostadsbidrag, underhållsstöd, barnomsorgsavgift och socialbidrag. Höga marginal effekter förekommer främst bland barnfamiljer, särskilt bland ensamföräldrar och drabbar ofta kvinnor.

Förtidspensioner och A-kassa i Sverige och andra länder

En jämförelse av förtidspension och andra ersättningar till äldre som lämnar arbetsmarknaden i förtid i åtta länder visar att ersättningsnivåerna i Sverige genomsnittligt ligger på europeisk nivå. Jämförelsen bygger på stiliserade typfallsberäkningar av pensioner efter skatter och bidrag i olika inkomstlägen för en ensamstående löntagare 60 år och äldre som antas ha haft en inkomst varje år tidigare i livet.

Förtidspensionens ersättningsgrad för en genomsnittlig industriarbetare är ca 84 procent i Sverige, vilket är relativt högt jämfört med t.ex. Danmark (77 procent), Finland (65 procent), Nederländerna (74 procent) eller Storbritannien (43 procent). Endast i Italien och Spanien ligger ersättningsnivåerna högre.

Helt förtida uttag av ålderspension vid 60 års ålder ger i Sverige vid samma antaganden en ersättningsgrad som ligger under en genomsnittlig europeisk nivå. Vid halvt uttag av ålderspension har flera andra länder väsentligt bättre villkor. Vid arbetslöshet är nettokompensationen relativt god jämfört med de andra länderna. För en genomsnittlig industriarbetare är ersättningsgraden i Sverige 74 procent (vid 75 procent ersättningsnivå), vilket skall jämföras med 65 procent i Danmark, 61 procent i Finland, 75 procent i Frankrike och 74 procent i Nederländerna. Efter höjningen till 80 procent kommer Sverige ha den högsta ersättningsgraden av de länder som jämförts.

Några slutsatser

Analyserna visar att arbete lönar sig för de flesta vanliga löntagare även i ett kort perspektiv. Nuvarande system ger inte upphov till utbredda arbetslöshetsfällor eller mycket höga marginaleffekter. Samspelet mellan socialförsäkringar, bidrag, skatter och kommunernas barnomsorgsavgifter ger dock upphov till olika systemproblem. Som visats arbetar ganska många löntagare utan att det är särskilt privatekonomiskt lönsamt. Det är ganska vanligt att arbetslösa bara marginellt kan förbättra sin ekonomiska standard

genom att börja arbeta. De kommunala barnomsorgstaxorna gör att arbete lönar sig dåligt för många småbarnsfamiljer jämfört med den ekonomiska standarden vid arbetslöshet. Allt fler hushåll har socialbidrag allt längre tider, varför socialbidragen betyder allt mera för ersättningsgrader och marginaleffekter. De senaste årens höjda skatter till följd av saneringsprogrammet, införandet av allmänna egenavgifter och höjda barnomsorgstaxor har inneburit att alltfler personer har höga sammanlagda synliga marginaleffekter. Det mesta pekar på att ersättningsgrader, tröskeleffekter och marginaleffekter i analysen snarare underskattas än över-skattas. Omfattningen av nuvarande systemproblem är således större än vad som visas i analyserna.

Systemproblemen orsakas enligt vår bedömning av att olika delsystem, som kanske är funktionellt väl avvägda var för sig sam-mantaget när de utnyttjas leder till åtskilliga både okontrollerade och oönskade kombinationseffekter. När exempelvis A-kassans eller förtidspensionens utformning övervägs tar man inte till-räckligt hänsyn till att progressiva skatter, avtalsförmåner, in-komstprövade bostadsbidrag, barnomsorgsavgifter, socialbidrag också i praktiken fungerar som delar av försäkringarna vid arbets-löshet eller långvarig sjukdom. Om problemen skall minskas måste man i grunden förenkla skatte-, socialförsäkrings-, bidrags- och avgiftssystemen så att tröskeleffekter och marginaleffekter redu-ceras och kontrolleras i ett och samma system, företrädesvis inom skattesystemet.

2 Allt färre måste försörja allt fler

2.1 Ökad arbetslöshet och förtidspensionering

Sverige betraktades länge som ett modelland som kunde förena hög sysselsättning med heltäckande och generösa sociala trygghetssystem. Under 1990-talets ekonomiska kris har sysselsättningen sjunkit drastiskt och de sociala trygghetssystemen har gjorts mindre generösa. Arbetslöshetsproblemet som länge varit betydande i många EU-länder har sedan några år också trängt in i det svenska folkhemmet. Sverige upplever nu för första gången i modern tid en hög arbetslöshet som många befarar kan komma att bli bestående. Därtill har antalet förtidspensionärer ökat under lång tid både i absoluta tal och som andel av befolkningen i förvärvsaktiv ålder, trots att vi blivit friskare och arbetsplatserna mindre fysiskt krävande.

- *I augusti 1997 var den öppna arbetslösheten 8,5 procent och därutöver deltog 5,3 procent i olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder jämfört med 4,5 procent totalt 1980.*
- *År 1963 uppbar 3,0 procent av befolkningen i förvärsaktiv ålder förtidspension eller sjukbidrag mot 7,6 procent 1996.*
- *Antalet människor som permanent försörjs genom socialbidrag har ökat; andelen hushåll med bidrag 10–12 månader per år har ökat från 0,9 procent 1985 till 2,6 procent 1996.*

Detta sociala och ekonomiska skifte som innebär att allt färre förvärsarbetande måste försörja allt fler via sociala transfereringar ändrar fundamentalt förutsättningarna för de offentliga finanserna, den ekonomiska tillväxten och medborgarnas livsvillkor. Utgifterna för att försörja förtidspensionerade och arbetslösa tar i anspråk en allt större del av de totala offentliga resurserna. År 1980 betalade varje löntagare i åldern 20–64 år ungefär 11 000 kronor i skatt per år till förtidspensionerade och arbetslösa medan motsvarande belopp 1996 beräknades till 27 000 kronor (bruttoutgifter för arbetslöshetsstöd och förtidspension per anställd i 1997 års pris). Omkring 8 procent av de totala offentliga utgifterna användes 1996 till att försörja människor som antagligen vill försörja sig själva (totala utgifter för arbetslöshetsstöd och förtidspensionering).

Den ekonomiska krisen och obalansen i de offentliga utgifterna har tvingat fram besparingar i de sociala välfärdssystemen. Inom sjukförsäkringen har kompensationsnivån sänkts, karensdag och sjuklöneperiod införts och kraven för sjukskrivning skärpts. Även inom arbetsmarknadsstödet har ersättningsnivåerna sänkts, kvalifikationsreglerna skärpts och karensdagar införts. Inom förtidspensioneringen har förmånerna urholkats genom att basbeloppet inte längre fullt ut följer prisutvecklingen och kriterierna för rätt till pension har skärpts. Åtgärderna har medfört att kostnadsutvecklingen bromsats upp och att färre numera beviljas för-

tidspension. De offentliga utgifterna för arbetslöshetsstöd och förtidspension har minskat med ca 5 procent i fasta priser från 1993 till 1996.

Kostnaderna blir emellertid långt större om man också tar hänsyn till den produktion som faller bort genom arbetslöshet och förtidspension. Om vi förenklat antar att de ökade förtidspensionerna och arbetslöshetsstödet på 55 miljarder mellan 1980 och 1996 kronor motsvarar ett lönebortfall på ca 100 miljarder kronor uppgår det totala produktionsbortfallet inkl. lönebikostnader till ca 130 miljarder kronor per år. Detta belopp är större än utgifterna för alla ATP-pensioner.

För att få råd att försörja de allt fler arbetslösa och förtidspensionerade måste skatterna hållas högre än eljest. Även höga skatter kan påverka välståndet i landet genom att det uppstår ett stort gap mellan vad en arbetsgivare får betala brutto för att anställa en medarbetare och vad den anställde själv får behålla netto av sin lön (skattekilen). Skattekilen snedvrider ekonomiska beslut om att arbeta, spara och investera vilket gör att ekonomin fungerar mindre effektivt. Vårt välstånd försämras således relativt både genom att färre människor faktiskt arbetar och till följd av denna skattekil.

Kostnaderna för arbetslöshet och förtidspensionering är emellertid långt större än kortsiktiga ekonomiska förluster. Det värde som ligger i de arbetslösas och förtidspensionerades kunskaper och färdigheter, förvärvade genom utbildning och yrkesarbete, urholkas snabbt när man inte längre arbetar. Det visas bl.a. av att även framtida inkomster tenderar att sänkas för dem som varit arbetslösa en längre tid.¹ Landets kunskapskapital gröps ut, vilket både försvagar vår internationella konkurrenskraft och möjlighet att skapa nya jobb.

Många är också oroade över andra långsiktiga välfärdsförluster än de rent ekonomiska. Forskarna har visat att de arbetslösas hälsa och livskvalitet riskerar att försämras, vilket i sin tur kan medföra

---

¹ Joyce, P. (1997), *Hur påverkar arbetslöshet inkomster och löner i framtiden*. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.

indirekta kostnader för sjukvården.² Om många under lång tid ställs utan arbete kan svartjobben öka och den grå ekonomin bli en utväg för allt fler. Djupt rotade arbetsnormer kan försvagas i takt med att allt fler får en god försörjning utan att arbeta. Anstormningen av personer som söker sociala ersättningar gör det svårt att motverka bidragsfusk genom kontroller och uppföljningar. När de sociala förmånerna skärs ned tenderar inkomstklyftorna att växa, trots höga skatter. Minskade sociala förmåner medför, om inte social nöd, så i vart fall sämre livskvalitet i många dimensioner. Höga skatter, minskade ersättningar, ökade klyftor, bidragsfusk och svartjobb kan efter hand rycka bort förtroendet för hela den generella välfärdspolitiken.

Ett land med en hög produktivitet kan antagligen under en kortare tid organisera aktiva åtgärder, utbildning, skatter och transfereringar så att man undviker de allvarligaste negativa följderna av att en minskad andel av befolkningen försörjer sig själva genom eget arbete. Men ingen vet säkert hur länge det går. Medborgarnas delaktighet i samhället kan efterhand undergrävas genom utanförskapet. Därmed finns ett hot att den sociala väven trasas sönder samtidigt som det demokratiska systemet förlorar i legitimitet. I augusti 1997 var 16 procent av alla ungdomar i arbetskraften i åldern 20–24 år arbetslösa (exkl. dem i åtgärder). Under de närmaste 10 åren kommer andelen personer i åldern 55–64 år att öka kraftigt. Risker är stor att sysselsättningsproblemen inte bara består utan till och med växer i nästa lågkonjunktur.

Det är förståeligt att allt fler regeringar i Europa lyfter fram arbetslösheten som det viktigaste samhällsproblemet. Det säger sig självt att inga ansträngningar bör sparas för att förbättra våra kunskaper om vilka faktorer som kan bidra till en hög och bestående arbetslöshet och förtidspensionering.

---

² *Arbetslöshet, folkhälsa och välfärd*. Folkhälsoinstitutets rapport 1996:86.

2.2 Många samverkande orsaker

Trots omfattande studier under många år är forskarna inte överens om den relativa betydelsen av olika orsaker till den höga och bestående arbetslösheten i många EU-länder. I den kanske mest omfattande översikten under senare år i OECD:s s.k. Jobs Study framhålls att många av de populära förklaringarna inte håller för en närmare granskning.³

Föreställningen att de *tekniska framstegen* och innovationer skapar arbetslöshet stöds inte av teori och erfarenheter. Det mesta tyder på motsatsen; när den tekniska utvecklingen tar fart drar den efter hand med sig också tillväxt, levnadsstandard och sysselsättning. Tillväxten och den ökande sysselsättningen i USA och många andra länder under senare år är också goda exempel på detta. Teknologin tar bort lågproduktiva arbeten medan den skapar nya jobb som är mer produktiva, mer kvalificerade och bättre betalda. Men vid övergången från en gammal till en ny teknik stämmer inte längre människors färdigheter med den nya kompetens som efterfrågas, vilket ställer höga krav på förmågan till omställning.

Misstanken att *globaliseringen och konkurrensen från låglöneländerna* i bl.a. Asien ligger bakom en stor del av dagens arbetslöshet är inte heller särskilt väl underbyggd bl.a. eftersom dessa länders export är mycket marginell i förhållande till OECD-ländernas totala utgifter för varor och tjänster. I stället representerar dessa länder en stor och växande marknad för vår export vilket bör ses som en viktig källa till vår egen tillväxt. Men den växande globaliseringen har en stor och delvis ny inverkan på ekonomin och dess effekter på arbetsmarknaden är inte särskilt väl klarlagda.

Den *skärpta konkurrensen inom OECD-länderna* tvingar företagen att bli effektivare genom bl.a. sammanslagningar, nedskärningar, omläggningar av produktionen osv. Genom fallande kommunikations- och transportkostnader, liberaliserad handel och friare rörlighet för investeringar och kapital kan företagen dra allt

---

³ OECD Jobs Study. OECD 1996.

större nytta av dyrbar forskning, investeringar i infrastruktur och lokala konkurrensfördelar. Länder och regioner med en svag förmåga att anpassa sig till dessa förändringar kan dock drabbas hårt av den skärpta konkurrensen.

De flesta bedömare är dock överens om att det är en växelverkan mellan den *makroekonomiska politiken* och *strukturpolitiken* som bestämmer en ekonomis förmåga att skapa bestående jobb. Om den makroekonomiska politiken misslyckas och leder till växande offentliga underskott och stigande inflation medför detta så småningom höjda räntor, minskade investeringar och en allmän osäkerhet om de ekonomiska förutsättningarna på medellång sikt. Det medför en svagare ekonomisk tillväxt och därmed minskad sysselsättning. Men samtidigt medför den åtstramning som krävs för att förbättra de offentliga finanserna och minska inflationen också kostnader i form av utebliven produktion och sysselsättning. Många EU-länder har under de senaste 20 åren genomlevt båda dessa faser, vilket kraftigt bidragit till att öka arbetslösheten. En dålig makroekonomisk politik tycks alltid leda till sämre sysselsättning men det verkar som om gynnsamma makroekonomiska förhållanden inte är tillräckligt för att skapa ny sysselsättning.

Forskarna betonar därför gärna att, även om en dålig makroekonomisk politik kan leda till höjd arbetslöshet, är det brister i *strukturpolitiken* som tycks medföra risker att arbetslösheten blir permanent. Oavsett om produktionens förutsättningar ändras genom ny teknologi, växande global eller lokal konkurrens osv., så är det ekonomins förmåga att anpassa sig som framför allt bestämmer hur lång och svår omställningen blir för det enskilda landet. Lönebildningen kan fungera dåligt genom att de som har arbete ("insiders") driver upp sina egna löner, vilket ytterligare försvårar för de arbetslösa ("outsiders") att få ett jobb. Om lönerna anpassas långsamt och arbetskraften inte flyttar mellan branscher och regioner kan en konjunktursakad arbetslöshet komma att permanentas. Regler och avtal på arbetsmarknaden för anställningstrygghet, arbetstider, minimilöner osv. gynnar också typiskt sett "insiders" men kan göra det svårt för dem utanför arbets-

marknaden att "komma in". Utbildningspolitiken kan vara trög att förändra inriktning och innehåll när efterfrågan drastiskt ändras i samband med teknologiska förändringar. Nya företag som skapar sysselsättning kan ha svårt att överleva på grund av komplicerade regler, brist på kapital, ogynnsamma skattevillkor osv.

Antalet förtidspensionerade, eller invaliditetspensionerade som det ofta kallas i andra länder, har också ökat i omfattning i många länder i samband med de växande problemen på arbetsmarknaden. Utvecklingen av förtidspensioneringen är om möjligt ännu mer komplicerad att analysera, eftersom den påverkas av så vitt skilda faktorer som befolkningens hälsa, arbetsmiljö- och arbetsförhållanden, hälso- och sjukvårdens och rehabiliteringens resurser och effektivitet, regelsystemen, läkares och myndigheters praxis och arbetsmarknadens funktionssätt. Ökningen av antalet förtidspensionerade motsvaras inte av någon allmän försämring av befolkningens hälsoläge. Svenska studier pekar i stället på att förtidspensioneringen ökat bl.a. som en följd av att regler, tillämpning och ersättningsnivåer blivit generösare.⁴ Samtidigt har man visat att en ökad lokal arbetslöshet och strukturförändringar på arbetsmarknaden medför en påtagligt ökad risk för att förtidspensioneras. I många länder har man mer eller mindre direkt använt förtidspensioneringen för att minska arbetslösheten. Andra orsaksförlopp kan också inverka, exempelvis att den ökade arbetslösheten leder till växande psykiska besvär, som efterhand leder till en ökad risk för förtidspension. Det har visat sig svårt att bestämma hur starkt olika faktorer påverkat ökningen av förtidspensioneringen.

2.3 Arbetets drivkrafter

En viktig del i strukturpolitiken är förmåns- och skattesystemens utformning, vilka kan påverka människors motivation för att söka arbete. Drivkraften att arbeta är bara en pusselbit i den komplicerade process som bestämmer sysselsättningen, och dess relativa

---

⁴ Förtidspension – en arbetsmarknadspolitisk ventil? SOU 1994:148.

betydelse kan troligen aldrig säkert avgöras. Betydelsen varierar antagligen mellan olika skeden i de ekonomiska förloppen och mellan länder. Förmåns- och skattesystemen samspelar dessutom med övriga faktorer. Lönebildningen för dem som har arbete påverkas t.ex. av hur arbetslöshetsstöd och skatter utformas.

Många gånger i livet står den enskilde inför olika val om att studera, arbeta eller ta ledigt. När dessa val studeras finner man ofta mönster och samband som tyder på att individen tar hänsyn till de långsiktiga följderna av sina beslut.⁵

I den vanligaste ekonomiska förklaringsmodellen, den s.k. livscykelhypotesen, antar man att dessa mönster beror på rationella beslut. Individen strävar efter att välfärden sammantaget under hela livet skall bli så stor som möjligt. Man antar att den enskilde vid varje tidpunkt med hänsyn till tillgänglig information fördelar sin tid mellan studier, arbete och fritid på det sätt som han (intuitivt) bedömer skall ge största möjliga välfärd under hela livet sammantaget i form av konsumtion av varor, tjänster och fritid. Han tar då hänsyn till sina tillgångar, både ekonomiska tillgångar och kompetens, och förväntad framtida lön, sociala förmåner och räntenivå – samt det sociala värdet av att ha ett arbete. Man arbetar också för att det väntas ge bättre inkomster i framtiden genom de kunskaper och erfarenheter som vinnas i arbetet.

Dessa mönster kan också bero på inlärdade beteenden, sociala normer och institutionella förhållanden. Individer upprepar samma beteendemönster med små förändringar generation efter generation därför att de uppfattas som funktionella, har ett högt socialt värde eller mer eller mindre styrs av samhällets gemensamma institutioner.^{6 7} Människans drivkraft att arbeta är djupt nedärvd och invävd i vår kultur. Arbetet är för många givande i sig, trots inte sällan slitsamma arbetsförhållanden. Genom arbetet får man uppskattning och socialt värde. Sociala normer ger självrespekt till

---

⁵ Gustafsson, B., Klevmarck, A., *Taxes and Transfers in Sweden: Incentive Effects on Labour Supply* (i Welfare and Work Incentives, a.a.)

⁶ Atkinson, A.B. & Mogensen, G.V. (1993), *Welfare and Work Incentives*. Clarendon Press Oxford.

⁷ Lindbeck, A. (1997), *Hushållens beteende – incitament och sociala normer*. Ekonomisk Debatt 5/1997.

dem som arbetar och väcker skuld känslor hos arbetslösa. Många känner en stor lojalitet med sina arbetskamrater, sitt arbete eller företag. Arbetsdagen ger stadga och kontinuitet i livet, något som många arbetslösa säger sig sakna. Önskan att arbeta drivs av många faktorer och de flesta är inte ekonomiska.

Samtidigt måste vi erkänna att frihet från enformiga och kanske hälsovådliga arbeten förmodligen värdesätts inte bara av de ekonomiskt oberoende. Fritid och fritidssysselsättning värderas allt högre av många människor, vilket inte minst speglas i den snabbväxande fritidsindustrin

Gemensamt för dessa synsätt är att man antar att beslutet att arbeta bestäms inte bara av den kortsiktiga förändringen av den disponibla inkomsten utan också av välfärden i vid mening under hela livet. Det betyder att drivkrafterna att arbeta varierar under livet och är beroende av familjeförhållanden, sociala normer osv. De yngres drivkrafter är större bl.a. eftersom de ofta har små tillgångar, har större försörjningsbörda och har lång tid kvar till pensioneringen. Drivkrafterna att arbeta för de yngre understöds också av sociala normer och institutionella regler. Äldre har större förmögenhet, mindre försörjningsbörda och har en relativt sett kortare tid kvar till pensioneringen. Att trappa ned arbetet med åren är inte bara socialt acceptabelt utan t.o.m. uppmuntrat genom socialförsäkringen. En person som närmar sig pensionsåldern oroar sig troligen mindre för den framtida löneutvecklingen än en ung person gör. De äldres drivkrafter att arbeta kan antas vara lägre.

Hur viktigt det kortsiktiga ekonomiska utbytet av arbete är jämfört med långsiktiga konsekvenser är svårt att avgöra. Förmåns- och skattesystemen intar dock en särskild ställning, eftersom det är dessa faktorer som en regering själv direkt bestämmer över, till skillnad mot andra strukturella faktorer som lönebildning, räntenivå och avtal på arbetsmarknaden där statens inflytande är mera begränsat och indirekt.

Det skall löna sig att arbeta även på kort sikt, det torde nästan alla vara överens om. Sunt förnuft säger oss att inkomsten av arbete bör vara högre än vad man kan få i ersättning. Arbetslinjen

värnas av alla politiska partier. Ekonomer och andra samhällsforskare har också visat att ju högre ersättningen är jämfört med arbetsinkomster och ju längre ersättningsperioder, desto längre tenderar arbetslöshetsperioden att vara – allt annat lika.⁸ Arbetsmarknaden anpassar sig långsammare till de förändringar som uppkommer som följd av t.ex. ökad konkurrens och ny teknologi.

Samtidigt anser förmodligen de flesta att de som inte kan försörja sig till följd av exempelvis långvarig sjukdom eller arbetslöshet skall ges ett godtagbart ekonomiskt skydd. Välfärdsmålen är att man inte skall behöva gå från hem eller förlora sitt sparande vid oförvållad sjukdom eller arbetslöshet. Tryggheten mot social nöd värderas högt av medborgarna och omfattas av flertalet politiska partier.

Denna målkonflikt försöker samhället lösa genom att socialförsäkringen ersätter mindre än 100 procent av inkomstförlusten och genom att använda självrisker i form av t.ex. karensdagar och kvalifikationsregler. På så sätt försöker man avväga intresset att ge ett rimligt ekonomiskt skydd mot nödvändigheten att ha kvar tillräckliga drivkrafter till arbete. Ersättningsnivåerna brutto är också i allmänhet noga avvägda med hänsyn till den typiska situationen för vanliga arbetare och tjänstemän.

2.4 Växande intresse

ESO har sedan länge prioriterat studier av fördelningssystemens egenskaper. Flera rapporter har handlat om systemens effektivitet, t.ex. om olika subventioner när fördelningsmålen. Andra har granskat fördelningssystemens strukturella egenskaper, även tröskel- och marginaleffekter. I rapporten "Marginaleffekter och tröskel-effekter" redovisade Schwarz och Nyman en undersökning av barnfamiljernas tröskeleffekter baserad på typfallsberäkningar kombinerat med statistiska beräkningar.⁹ Den visade bl.a. att

---

⁸ Atkinson, A.B. & Mogensen, G.V. (1993), a.a.

⁹ Schwarz, B. & Nyman, K. (1991), *Marginaleffekter och tröskeleffekter – barnfamiljerna och barnomsorgen*. ESO-rapport Ds 1991:66.

marginaleffekten var över 60 procent för en stor andel barnfamiljer i slutet av 1980-talet men denna andel minskade väsentligt efter skattereformen. I studien "Fattigdomsfällor" visade Andersson och Gustafsson att marginaleffekterna, om man beaktar alla delar av skatte- och transfereringssystemen, är synnerligen höga för vissa nivåer på bruttoinkomster.¹⁰ Man pekade särskilt ut effekterna av studiemedelssystemen, underhållsreglerna och de samlade villkoren för ensamföräldrar med två eller fler barn. Även denna undersökning baserades huvudsakligen på typfallsberäkningar.

Intresset för omfördelningssystemens egenskaper har emellertid vuxit starkt under senare år och ett stort antal rapporter har presenterats som belyser skatte- och bidragsreglernas utformning.

OECD har exempelvis i flera studier under senare år fokuserat skatte- och bidragssystemens effekter på drivkrafterna att arbeta. Höga sammanlagda marginaleffekter förekommer i ett flertal länder.¹¹ I vissa fall kan marginaleffekterna överstiga 100 procent. De högsta marginaleffekterna uppstår i de hushåll som erhåller inkomstprövade förmåner och som också berörs av höga marginalsatser. Om socialbidragen beaktas blir marginaleffekterna väsentligt högre i de lägre inkomstskikten.

I ett samarbetsprojekt har sju länders experter undersökt nettokompensationen i arbetslöshetsförsäkringen och socialbidragen. I rapporten "Unemployment Benefits and Social Assistance in Seven European Countries", som bygger på standardiserade typfallsberäkningar, visas att ersättningsgraden i många länder, däribland Danmark och Sverige, är mycket hög särskilt för barnfamiljer och hushåll med låga inkomster.¹²

Välfärdssystemen i USA har behandlats i ett stort antal analyser under senare år, särskilt risken att systemen skapar omfattande fattigdomsfällor. Ett exempel är rapporten "The Twice Poverty

---

¹⁰ Andersson, I. & Gustafsson, B. (1992), *Fattigdomsfällor*. ESO-rapport Ds 1992:25.

¹¹ *Employment Outlook*, July 1996, OECD.

¹² *Unemployment Benefits and Social Assistance in Seven European Countries*. Ministry of Social Affairs, The Netherland 1995.

Trap".¹³ I studien genomförs en omfattande simulering där bidragsmottagares ersättningar byts ut mot den lön de skulle kunna få vid återgång till arbete, varefter alla skatte- och bidragseffekter beräknas. Analyserna visar att de amerikanska välfärdssystemen innehåller flera "dolda" regler som bidrar till att göra det ekonomiskt olönsamt för många bidragsmottagare att återgå till arbete. Det gäller förmåner i form av t.ex. "Food Stamps", fri sjukvård och läkemedel som ofta dras ned eller försvinner om inkomsterna stiger när någon får arbete.

I Danmark har flera undersökningar genomförts under senare år av liknande slag. I studien "Work Incentives in the Danish Welfare State" finns en omfattande översikt av forskningsläget vad gäller drivkrafterna till arbete och skatte- och bidragsreglernas utformning.¹⁴ Med hjälp av simuleringar visas också att åtskilliga förvärvsarbetande skulle få nästan lika höga disponibla inkomster vid arbetslöshet som de erhåller vid arbete. I en annan rapport redigerad av Atkinson och Mogensen ges en översikt av aktuella forskningsresultat om arbetsincitament.¹⁵ Slutsaten är bl.a. att det empiriska stödet för omfattande och generella negativa effekter av skatte- och bidragssystemen på drivkrafterna att arbeta är svagt. Däremot finns tydliga indicier att vissa system kan ha en påtaglig beteendeffekt på speciella grupper som exempelvis gifta kvinnor eller ensamföräldrar.

I Finland genomfördes nyligen undersökningen "Flitefällor" där man kombinerade typfallsberäkningar och statistiska undersökningar för att belysa de finska omfördelningssystemens egenskaper.¹⁶ Rapporten visar bl.a. att marginaleffekterna är mycket höga strax över minimiinkomsterna. Daghemstaxorna har alltför få steg och progressiviteten är för hög. Inkomstprövningen i arbetsmark-

---

¹³ Gianarelli, L. & Steuerle, C.E. (1995), *The Twice Poverty Trap: Tax Rates Faced by AFDC Recipients*. The Urban Institute.

¹⁴ Mogensen, G. V. (red) (1995), *Work Incentive in the Danish Welfare State. New Empirical Evidence*. The Rockwool Foundation Research Unit. Aarhus University Press.

¹⁵ Atkinson, A.B. & Mogensen, G.V. (1993), a.a.

¹⁶ Arbetsgruppen "Flitfällorna". Statsrådets kanslis publikationsserie 1996/6, Helsingfors 1996.

nadsstödet är för kraftigt och bidrar bl.a. till att det inte löner sig att gå från arbetslöshet till deltidsarbete. Över huvud taget är marginaleffekterna ett problem i breda inkomstskikt och undersökningens resultat anses ha varit av betydelse för de reformer som nyligen prövats i Finland.

3 Så här har undersökningen gjorts

3.1 Hur fungerar skatter och bidrag tillsammans?

Sverige saknar erfarenheter av en arbetslöshet på nuvarande höga nivå. Socialförsäkringar, skatter och arbetsmarknadspolitik utformades för en verklighet när få människor drabbades av arbetslöshet, arbetslöshetstiderna var korta och efterfrågan på arbetskraft var hög. Det var då ganska enkelt att utforma system som ökade välfärden för alla utan att riskera alltför stora negativa effekter på hushållens och andra aktörers beteenden. Det var enklare att upprätthålla höga krav i systemen trots generösa ersättningsnivåer.

Med dagens höga arbetslöshet riskerar vi att de "gamla" systemen motverkar sina syften genom att de negativt påverkar möjligheten att upprätthålla arbetslinjen. Målkonflikten mellan att säkra en rimlig levnadsstandard till utsatta grupper respektive att bevara fungerande incitament till arbete har skärpts.

Socialförsäkringens ersättningar utformas och förändras för sig, ofta utan hänsyn till hur reglerna är utformade inom andra områden. Det är dock inte socialförsäkringens ersättningar som ensamma bestämmer den ekonomiska standarden för dem som är arbetslösa eller långtidssjuka. Det är i stället det komplicerade samspelet mellan löner, transfereringar, avtalsersättningar, skatter, bidrag, socialbidrag och inkomstberoende avgifter för offentliga tjänster. Vad som visar sig vara en ändamålsenlig avvägning om man enbart ser till ersättningarna inom socialförsäkringen kan visa sig mindre lämplig om man också beaktar alla andra regelsystem

som de samspelar med. Det är också det samlade utfallet av ersättningar, skatter, bidrag och avgifter som kan antas påverka individernas och hushållens beteende.

Huvudsyftet med denna undersökning är därför att utvärdera hur reglerna fungerar och samspelar i de omfattande systemen för social trygghet, skatter och omfördelning. Den avser att visa hur vanligt det är att arbete lönar sig dåligt och för vilka grupper detta gäller. Vi undersöker om de avvägningar som gjorts för bruttoersättningarna vid arbetslöshet och långvarig sjukdom också gäller när man beräknar nettoersättningen och marginaleffekter med hänsyn till alla interaktioner mellan bidrag och skatter.

Undersökningen är rent statistisk, dess syfte är endast att kvantitativt bestämma hur nettoersättningen varierar i olika situationer och för olika grupper. Studien är därför i flera avseenden begränsad. Den belyser endast de kortsiktiga och statiska ekonomiska effekterna av att drabbas av arbetslöshet eller långvarig sjukdom. Inga försök görs således att bedöma hur ersättningssystemen kan påverka hushållens beteenden respektive arbetslöshetens förlopp. Den bortser också från andra viktiga följder av att hamna utanför arbetslivet exempelvis för framtida inkomster, pensioner, hälsa och social samhörighet.

En utförligare teknisk beskrivning lämnas i en separat metodbilaga som kan beställas från ESO:s sekretariat eller från Fördelningspolitiska enheten vid Finansdepartementets ekonomiska avdelning.

3.2 Metoder och antaganden

Undersökningen består dels av ett antal simuleringar, dels av statistiska jämförelser av den ekonomiska standarden bland arbetslösa hushåll jämfört med standarden bland hushåll som förvärvsarbetar. Beräkningarna är utförda i den mikrosimuleringsmodell som normalt används inom Finansdepartementet för konsekvensanalyser av ändrade skatter och bidrag.

Simuleringarna är ganska enkla och självklara till sin upp-
läggning, om än tekniskt komplicerade att genomföra. De går till
så att vi för ett representativt urval av personer i förvärvsaktiv
ålder ändrar arbetskraftsstatus, t.ex. genom att ersätta deras lön
med det arbetslöshetsstöd de skulle få vid arbetslöshet. För makar
och samboende utförs simuleringen för kvinnan och mannen var
och en för sig. Därefter beräknas nya skatter, inkomstberoende
bidrag av avgifter. På det sättet kan man med stor noggrannhet
beräkna de disponibla inkomsterna före och efter ändringen.

Analyserna är utförda med hjälp av SCB:s undersökning av
hushållens inkomster 1994 (HINK 94) som med olika metoder har
skrivits fram till 1997 års demografiska och ekonomiska förhållan-
den. Beräkningarna baseras på de skatte- och bidragsregler som
gäller under 1997, med undantag för arbetslöshets- och andra
inkomstförsäkringar, där 80 procent kompensation antagits enligt
reglerna för 1998.

För att kunna tolka resultaten har beräkningarna genomförts
endast för personer i åldern 20–64 år som är mer renodlat sys-
selsatta eller arbetslösa. Som sysselsatta räknas endast personer
som arbetat minst halvtid hela året och som arbetslösa endast de
som varit arbetslösa minst halva året. Pensionärer, företagare, stu-
derande samt personer som invandrat eller utvandrat under året har
exkluderats.

Statusbytet görs för hela den tid man varit förvärvsarbetande
eller arbetslös. Om man haft arbete och lön hela året ersätts exem-
pelvis hela lönen med den A-kassa eller KAS man skulle få vid
arbetslöshet. Simuleringarna visar således skatte- och bidrags-
systemens genomsnittliga egenskaper för personer med olika
arbetstider och varierande långa perioder med arbetslöshet. De
fångar dock inte hur systemen fungerar vid endast marginella för-
ändringar, t.ex. hur inkomsterna påverkas för dem som endast är
arbetslösa någon eller några månader under ett år. Beräkningarna
är därmed inte helt representativa för alla förvärvsarbetande eller
arbetslösa.

Typfallsberäkningarna är genomförda på ett likartat sätt. Typ-
fallen är valda för att på bästa sätt illustrera skatte- och bidrags-

systemens strukturella egenskaper. Man antar således olika inkomster, boendeutgifter m.m. för ett varierat antal familjetyper. Sedan räknas den disponibla inkomsten fram dels vid arbete, dels vid arbetslöshet. Varken statistiska beräkningar eller typfallsberäkningar ger var för sig en fullständig beskrivning av systemens egenskaper utan båda behövs i en analys.

Den disponibla inkomsten räknas fram som löner och sociala ersättningar efter skatter, bostadsbidrag, socialbidrag och avgifter för barnomsorg. Den disponibla inkomsten korrigeras för försörjningsbördan genom att inkomsten divideras med det antal "konsumtionsenheter" som finns i olika hushåll. Konsumtionsenheterna baseras på Socialstyrelsens riktlinjer för socialbidrag.

De flesta förvärvsarbetande har *arbetsrelaterade merutgifter* som man helt eller delvis slipper vid arbetslöshet eller förtidspensionering. Ofta handlar det om utgifter för resor till och från arbetet, dyrare lunch, arbetskläder och andra arbetstillbehör som är nödvändiga för att man skall kunna tjäna in sin lön. För de flesta inkomsttagare är dessa merutgifter inte längre avdragsgilla i deklarationen. Därmed saknar vi data i HINK 94 som kan användas vid beräkningarna. I simuleringarna har vi endast antagit att kostnaderna för resor till och från arbetet minskar med 200 kronor per månad vid arbetslöshet eller förtidspensionering. Förekommer andra arbetsrelaterade avdrag i deklarationen tas dessa bort när lön ersätts med arbetsmarknadsstöd. Däremot påförs inte sådana utgifter när arbetslösa får lön i stället för arbetsmarknadsstöd eftersom det är svårt att beräkna rimliga belopp. Merutgifter för utelunch beaktas inte. Detta betyder att ersättningsgrader och tröskeleffekter underskattas med någon eller några procentenheter i genomsnitt. För enstaka personer kan merutgifterna vid arbete vara betydande, t.ex. om man måste resa lång väg till arbetet. För dessa personer kan underskattningen vara ganska stor.

Avgifterna för barnomsorg är i flertalet kommuner beroende av familjens sammanlagda inkomster och i många fall också av antalet timmar som barnen är närvarande. Socialstyrelsens kartläggningar visar att kommunernas regler för arbetslösa föräldrar varie-

rar.¹⁷ Få kommuner låter barn till arbetslösa behålla sin plats utan tidsbegränsning, 1996 gällde detta endast i 16 procent av kommunerna. Barnen får i dessa kommuner fortsätta på heltid men avgiften sätts ned om inkomsten minskar. Majoriteten av kommunerna (76 procent) tidsbegränsar närvaron till några timmar per dag, ibland efter en viss tids arbetslöshet. I dessa kommuner minskas avgiften både på grund av lägre inkomst och mindre närvaro. I 12 kommuner (4 procent) mister barn till arbetslösa sin plats direkt, men de kan få tillbaka den om de får arbete. I dessa kommuner betalar arbetslösa föräldrar normalt ingen avgift. Finansdepartementet genomför regelbundet undersökningar av barnomsorgstaxorna i ett 50-tal kommuner. I den senaste undersökningen 1996 insamlades motsvarande uppgifter om hur avgiften beräknas för arbetslösa föräldrar (se den separata bilagan). Med hjälp av dessa uppgifter har vi på riksnivå beräknat en genomsnittstaxa som visar hur avgifterna varierar med antal barn, inkomstens storlek och eventuell arbetslöshet. Denna schabloniserade genomsnittstaxa har sedan använts vid de olika simuleringarna.

Många arbetslösa uppbär kompletterande *socialbidrag* som helt eller delvis kan antas försvinna om de får högre inkomster genom att börja arbeta. På motsatt sätt kan man anta att många förvärvsarbetande som nu klarar sig själva skulle behöva kompletterande socialbidrag om de blev arbetslösa. För att kunna visa hur transferreringarna fungerar måste man således beakta konsekvenserna för socialbidraget. Det finns såvitt känt inga allmänt accepterade metoder utvecklade för att beräkna risken att behöva kompletterande socialbidrag för familjer som får minskade inkomster. I simuleringarna har därför en schabloniserad metod använts. Det socialbidrag hushållen faktiskt har erhållit enligt registren i databasen har ersatts med ett socialbidrag beräknat enligt en regressionsmodell. När sysselsättningen sedan ändras beräknas med hjälp av regressionsmetoden ett nytt socialbidrag för hushållet.

---

¹⁷ Uppföljning av barnomsorgslagstiftningen våren 1996. Socialstyrelsens Meddelandeblad 11/96.

Ökade respektive minskade socialbidrag kommer därmed att inräknas i de två måtten.

Vid simulering av arbetslöshet och förtidspensionering antas det att den *sjukpenning* och *föräldrapenning* som den förvärvsarbetande haft under året ersätts med arbetslöshetsstöd respektive förtidspension. Vid simuleringen när arbetslösa ges lön i stället för arbetslöshetsstöd antas dock eventuell sjukpenning eller föräldrapenning bli oförändrad, dvs. man tilldelas inga nya perioder med sjukpenning eller föräldrapenning. Med 80 procent ersättning har detta marginell betydelse.

Vid simuleringen när lön m.m. ersätts med förtidspension antas man också få *ett tillägg från en tjänstepension*. Hur detta beräknas redovisas närmare i den separata bilagan.

I många sammanhang antas den som inte förvärvsarbetar hela dagarna kunna *leva billigare* genom att laga mer mat själv, göra besparingar genom extrapriser, storköp, tillvarata vad den egna täppan eller skogen kan ge, utnyttja särskilda rabatter för pensionärer och arbetslösa osv. Värdet av denna "hemproduktion" kan i många fall vara betydande. Arbetslösa hushåll har å andra sidan mindre ekonomiska marginaler vilket kan göra det svårare att utnyttja billiga erbjudanden etc. Eftersom det inte finns några pålitliga beräkningar om eventuellt billigare leverne bland de arbetslösa och förtidspensionerade har vi i simuleringarna bortsett från denna effekt. I den mån det finns möjlighet till lägre utgifter ger våra kalkyler även här en viss överskattning av de ekonomiska förlusterna vid arbetslöshet och förvärvsarbete.

3.3 Använda mått

Tvärtom mot vad kanske de flesta tror är begrepp som marginal-effekt, tröskeffekt, kompensationsnivå, ersättningsgrad osv. inte särskilt väl definierade. Dessa olika mått är centrala när vi försöker beskriva och analysera skatte- och bidragssystemens funktion. I

teorin är de väldefinierade. Marginalskatten visar således hur mycket av inkomsten från en ökad arbetsinsats (eller ökat sparande) som betalas i höjda skatter medan margineffekten förutom skatter inkluderar också effekterna i form av minskade bidrag och ökade inkomstberoende avgifter. Ersättningsgraden, det som internationellt kallas "net replacement rate", avser visa hur inkomsten vid arbete förhåller sig till inkomsten när man i stället erhåller olika sociala ersättningar.

När måtten skall tillämpas empiriskt uppstår dock många frågor, vilket också visas i olika studier där praktiska definitioner ofta avviker mycket från de teoretiska. I skattekillen, som ofta också kallas den totala margineffekten, inräknas alla skatter, dvs. även den skatt som arbetsgivaren betalar och de indirekta skatter man betalar när inkomsten används till konsumtion. I gängse språkbruk avser margineffekten på höjd lön egentligen bara de höjda skatter och minskade bidrag som den enskilde direkt ser i sin plånbok. Ofta bortser man från effekter som är svåra att beräkna, exempelvis effekter från underhållsstöd, barnomsorg och effekter på framtida försäkringsförmåner (en ökad inkomst i år ger en höjd pension i framtiden). De flesta empiriska kartläggningar avser således endast vissa av de s.k. synliga margineffekterna under inkomståret.

Liknande frågor inställer sig vid mätningen av socialförsäkringens ersättningsnivå. I försäkringarnas bruttokompensation beaktas inte skatteeffekterna. Bostadsbidrag, barnomsorgsavgift m.m. fungerar också delvis som försäkringsförmåner genom att de höjs eller sänks vid arbetslöshet när inkomsten ändras. Även här ställs frågan vilka interaktionseffekter i skatte- och bidragssystemen man skall räkna in. Skall ersättningsgraden beakta effekter över tiden, så att inkomsterna vid alternativet med förtidspension räknas samman till den dag ålderspensionen upphör och jämförs med den sammanlagda inkomsten givet att man fortsätter att arbeta, inkl. antaganden om ändrad lön, arbetslöshetsrisk osv.

Mycket talar för att den enskilde inte bara ser till de kortsiktiga effekterna vid olika ekonomiska beslut utan också vad som händer de närmaste åren eller rentav över livet. Det idealiska i analyser av

systemeffekter är således att grundligt beräkna olika alternativa mått. Av både dataskäl – brist på användbar information – och tids- och arbetsskäl har vi i denna studie dock endast genomfört beräkningar av fyra mått (ersättningsgrad, tröskeleffekt, margina-effekt samt procent under socialbidragsnorm) som avser det mer begränsade perspektivet på synliga effekter under inkomståret:

1. *Ersättningsgrad* eller *nettokompensation*: Detta mått försöker visa om arbete lönar sig, dvs. hur mycket högre inkomster har man vid arbete än vid exempelvis arbetslöshet. Måttet visar hur stor andel av den disponibla inkomsten vid arbete som hushållet får behålla vid t.ex. arbetslöshet. Ju högre ersättningsgrad, desto mindre lönar sig arbetet. När ersättningsgraden är 100 procent eller högre är det kortsiktigt ekonomiskt förmånligare att få sin försörjning genom socialförsäkringen. Detta mått skiljer sig från begreppen kompensationsnivå eller ersättningsnivå som vanligtvis används inom socialförsäkringen genom att i ersättningsgraden tar vi hänsyn till effekterna av alla skatter och bidrag.

Intuitivt är ersättningsgraden ett begripligt mått. Måttet har dock den nackdelen att det beror på hur stor den ursprungliga disponibla inkomsten är från början – och om man antas bli arbetslös på heltid eller deltid. Även en ganska stor absolut inkomstförlust kan ge en hög ersättningsgrad för hushåll med i övrigt höga disponibla inkomster. Särskilt för makar med barn kan en stor förlust i kronor medföra att man får en hög ersättningsgrad.

2. *Tröskeleffekt*: Tröskeleffekten är ett mått som inte har denna nackdel men ger en liknande information. Tröskeleffekten visar hur mycket t.ex. en arbetslös får behålla av den lön han får när han börjar arbeta. Tröskeleffekten är i princip detsamma som margina-effekten men beräknas på en större förändring. Måttet visar den "genomsnittsskatt" som man får betala på lönen. "Genomsnittsskatten" består i detta fall av höjda inkomstskatter, bortfallet arbetslöshetsstöd, minskade inkomstberoende bidrag och höjda avgifter för barnomsorg. Ju högre tröskeleffekt, desto mindre får man behålla.

Några enkla exempel kan belysa skillnaderna mellan måtten.

Exempel 1: En person har en årslön på 120 000 kronor och betalar 38 000 kronor i skatt, dvs. den disponibla inkomsten är 82 000 kronor. Om han blir arbetslös med 80 procent ersättning blir årsinkomsten 96 000 kronor, skatten ca 30 000 kronor och den disponibla inkomsten 66 000 kronor.

Ersättningsgraden blir $100 * (66\ 000/82\ 000) = 80,5$ procent

Tröskeeffekten blir $100 * (1-(82\ 000-66\ 000)/120\ 000) = 86,7$ procent

$A = (82\ 000-66\ 000)/120\ 000$ är den andel av lönen som den arbetslöse får betala och $100 * (1-A) =$ tröskeeffekten eller den procent skatt som den arbetslöse får behålla på lönen.

Exempel 2: Två sammanboende har vardera samma lön och samma A-kassa som i exempel 1 men bara en av dem blir arbetslös. Den disponibla inkomsten före arbetslöshet blir då $2*82\ 000$, dvs. 164 000 kronor. Om en blir arbetslös blir den disponibla inkomsten $82\ 000+66\ 000$, dvs. 148 000 kronor.

Ersättningsgraden blir $100 * (148\ 000/164\ 000) = 90,2$ procent

Tröskeeffekten blir $100 * (1-(164\ 000-148\ 000)/120\ 000) = 86,7$ procent

Ersättningsgraden visar således hur mycket den disponibla inkomsten förändras vid arbetslöshet i relation den disponibla inkomsten för hela hushållet. Ersättningsgraden för samboende är således beroende av makens inkomster och ersättningsgraden blir därför högre än för ensamstående, allt annat lika. Tröskeeffekten påverkas inte av den samboendes inkomst och den blir lika i de båda exemplen.

3. *Marginalskatt* respektive *marginaleffekt*: Till skillnad mot tröskeeffekten beräknas marginaleffekten vid en liten inkomstökning

lika för alla personer. Vid statistiska beräkningar av marginal-effekter uppkommer emellertid både definitions- och mätproblem. Det gäller vilka skatter och bidrag som skall inräknas, vilken inkomstökning som skall antas, hur beräkningen skall göras för gifta och samboende osv. Våra beräkningar avser den synliga marginal-effekten vid en inkomstökning för alla personer med 1 000 kronor när makens inkomst antas oförändrad.

4. *Procent under socialbidragsnormen*: Ett sätt att mäta risken för att hushållen hamnar i en skatte- och bidragsfälla är att mäta hur många som vid t.ex. arbetslöshet får inkomster under socialbidragsnormen och därmed kan tänkas söka socialbidrag. Hushållens inkomster jämförs med den socialbidragsnivå man skulle ha rätt till enligt Socialstyrelsens normer för socialbidrag. Därefter räknar vi fram antalet personer, vilkas hushållsinkomster inte når upp till normen.

Ersättningsgrad: Den disponibla inkomsten vid arbetslöshet respektive förtidspensionering i procent av den disponibla inkomsten vid arbete.

Tröskeeffekt: Tröskeeffekten definieras som $100 \cdot (1 - (\text{ändrad disponibel inkomst} / \text{ändrad lön}))$.

Marginal-effekt: Den procent av en bruttoinkomstökning på 1 000 kronor som man får betala i skatt, minskade inkomstberoende bidrag och höjda avgifter för barnomsorg.

Procent under socialbidragsnorm: Procent personer där hushållens disponibla inkomster understiger normen.

4 Ersättningen vid arbetslöshet

4.1 Ersättningsreglerna

Arbetslöshetsförsäkringen täcker ungefär 85 procent av alla förvärvsarbetande. För att ha rätt till ersättning måste man normalt ha varit medlem i A-kassan under minst 12 månader och arbetat under minst 80 dagar under fem månader inom ramtiden på 12 månader. Efter fem karensdagar uppgår arbetslöshetsersättningen fr.o.m. oktober 1997 till 80 procent av inkomstbortfallet, dock högst 580 kronor fem dagar per vecka. Det motsvarar en lön på ca 5,2 basbelopp (ca 190 000 kr). Ersättning utges under högst 300 dagar (450 dagar för dem som är 55 år eller äldre). Rätt till ny ersättning kan man kvalificera sig för genom arbete eller deltagande i utbildning eller vissa arbetsmarknadsåtgärder.

Kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) kan beviljas en arbetslös som fyllt 20 år och som inte har rätt till ersättning från A-kassan men uppfyller i princip samma arbetsvillkor som i arbetslöshetsförsäkringen. Även den som deltagit i heltidsutbildning minst ett läsår med studiestöd och varit arbetslös i minst 90 dagar kan få KAS. Efter fem karensdagar utbetalas KAS med 240 kronor fem dagar per vecka under högst 150 dagar, dock längre för äldre arbetslösa.

4.2 Vad händer vid ändrad sysselsättning?

I den första simuleringen har vi studerat skatte- och bidrags-systemens effekter för arbetslösa när de återgår till förvärvsarbete. För de arbetslösa byter vi ut den ersättning man har från A-kassan eller KAS (inkl socialbidrag) med den lön de enligt A-kassornas register hade före arbetslösheten. Till dem som inte haft någon tidigare lön enligt registren har vi med en tvillingmatchningsmetod givit en antagen lön som motsvarar vad personer i samma ålder och med liknande utbildning har i arbete. För drygt 10 procent av de arbetslösa har lönen tilldelats enligt denna metod. Deltids-arbetslösa behåller eventuell tidigare lön men tilldelas en lön i proportion till omfattningen av deltidsarbetslösheten. Metoderna beskrivs närmare i den särskilda bilagan.

I den andra simuleringen analyseras hur arbetslöshetsstödet fungerar för dem som nu har arbete. Lön, sjukpenning och föräldrapenning för förvärvsarbetande ersätts med arbetslöshetskassa baserad på årslönen. Arbetslöshetsersättningen grundas på den lön man skulle ha haft utan sjukdom eller föräldraledighet, dvs. den bakomliggande ej nedjusterade löneinkomsten. Personer som är medlemmar i en fackförening antas också vara medlemmar i A-kassan och antas ha rätt till ersättning medan alla andra antas endast erhålla KAS.

Sjukskrivning och föräldraledighet har hanterats på olika sätt i de båda simuleringarna. När förvärvsarbetande antas bli arbetslösa ersätts sjukpenning och föräldrapenning med arbetslöshetsstöd. För de arbetslösa har vi inte något underlag till hur mycket de kan väntas vara sjukskrivna eller föräldralediga när de återgår till arbete. Beräkningarna blir således olika. I det ena fallet går vi från arbete inklusive sjukdom och föräldraledighet till arbetslöshet, medan vi i det andra fallet går från arbetslöshet till arbete, samtidigt som vi förutsätter att ingen sjukdom eller föräldraledighet inträffar. De olika måtten bl.a. ersättningsgrad skall därför tolkas delvis olika.

4.3 Finns det arbetslöshetsfällor i Sverige?

Om en arbetslös inte får en bättre inkomst när han börjar arbeta brukar man tala om att skatte- och transfereringssystemen har skapat en arbetslöshetsfälla. Låt oss med ett exempel visa där en arbetslös gift man får en ersättning på 12 000 kronor per månad och har två barn som har plats på daghem. Om han får ett arbete med en lön på 15 000 kronor inträffar följande: Skatten ökar, bostadsbidragen minskar och avgiften för barnomsorgen höjs (tabell 4.1). Kombinationen av en hög ersättningsnivå, en relativt låg lön vid återgång till arbete och skatte- och bidragsreglerna medför i detta exempel att inkomsten ökar litet vid arbete. En viktig faktor är att familjen vid arbetslöshet antas ha barnen på daghem endast tre timmar per dag och därmed nedsatt avgift - men man betalar genomsnittlig heltidsavgift vid arbete. Med vissa antaganden kan typfallen visa på mycket svagt ekonomiskt utbyte av arbete, med andra kan de visa på ett bättre utbyte. Man vet dock inte hur representativa dessa typfall är. Det är endast med en simulering på statistiskt representativa fall som man kan få ett svar.

Tabell 4.1 Exempel på inkomst vid arbetslöshet och i arbete. Gift, en deltidarbetande, med två barn i barnomsorg och hyra på 5 440 kronor per månad

	Arbetslös	I arbete	Skillnad
Inkomst make 1	12 000	15 000	+3 000
Inkomst make 2	10 000	10 000	0
Skatt & egenavgift	7 053	8 223	- 1 170
Bostadsbidrag	488	0	- 488
Barnbidrag	1 280	1 280	0
Barnomsorgsavgift	1 042	1 972	- 930
Disponibel inkomst	15 673	16 085	+ 412

Anm: Barnomsorgsavgift beräknad enligt genomsnittsregler för hela Sverige enligt Finansdepartementets undersökning (se den separata bilagan).

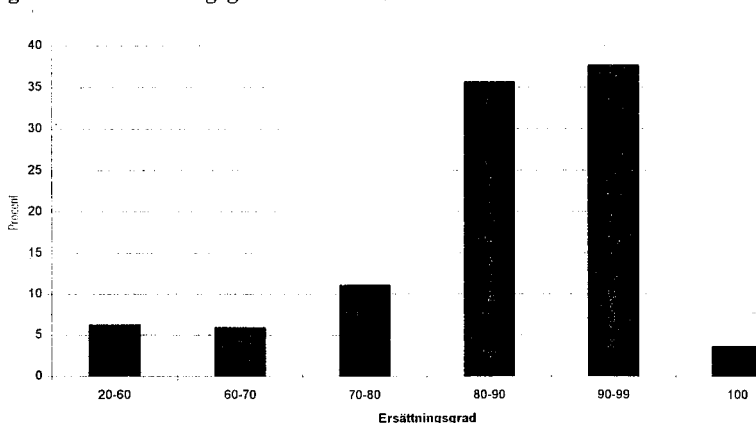

För arbetslösa uppgår den genomsnittliga ersättningsgraden till ca 85 procent. I detta genomsnitt vägs ersättningsgraden samman för personer med 80 procent i A-kassa med personer med lägre ersättning för att inkomsten ligger över taket och med dem som endast har KAS. Ersättningsgraden är betydligt högre för kvinnor (88 procent) än för män (82 procent), då människens inkomster oftare ligger över taket för ersättningen från A-kassan.

Mer än 40 procent av alla arbetslösa har en ersättningsgrad på 90 procent eller högre (diagram 3.1). Tre av fyra arbetslösa har en ersättningsgrad på över 80 procent. Den höga ersättningsgraden för många arbetslösa förklaras till stor del av att avgiften för barnomsorg höjs kraftigt för många familjer när man återgår i arbete. Man måste också tänka på att även ett betydande inkomstbortfall, kanske på 10 000 kronor eller mer per år, kan ge en hög ersättningsgrad när inkomstbortfallet räknas i procent av hushållets sammanlagda inkomst t.ex. för samboende.

Cirka 4 procent av de arbetslösa har 100 procent ersättningsgrad vilket främst beror på att de antas förlora socialbidraget när inkomsten höjs vid arbete. Ungefär var åttonde person har en ersättningsgrad på 70 procent eller lägre.

Diagram 4.1 Ersättningsgrad bland arbetslösa 1997

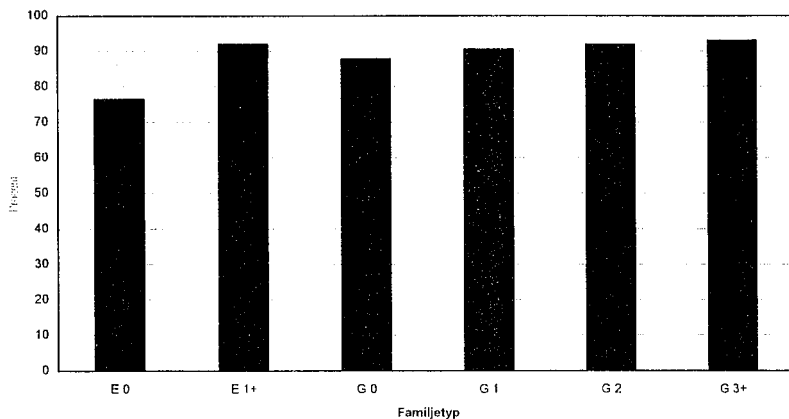

Ersättningsgraden varierar kraftigt med den arbetslöses lön vid arbete (inklusive sjukpenning och föräldrapenning). För dem som antas få en låg lön efter återgång till arbete (100 000–150 000 kronor/år) är ersättningsgraden i genomsnitt 92 procent mot 74 procent för dem som får en lön på över 300 000 kronor (se bilagetabell 1.1).

Barnfamiljer har i genomsnitt höga ersättningsgrader och ersättningsgraden är högre ju fler barn det finns (diagram 4.2). För ensamföräldrar är ersättningsgraden 92 procent och för gifta/samboende med tre eller fler barn är den i genomsnitt 93 procent. Bland ensamstående utan barn är ersättningsgraden i genomsnitt 77 procent.

Även om ersättningsgraden är hög för barnfamiljer kan inkomstökningen, i kronor räknat, vara stor vid återgång till arbete. För de gifta/samboende som har tre eller fler barn motsvarar en ersättningsgrad på 93 procent 22 000 kronor i ökad disponibel inkomst.

Diagram 4.2 Genomsnittlig ersättningsgrad bland arbetslösa i olika familjetyper 1997

Anm: E 0 = Ensam utan barn, E 1+ = ensam med ett eller fler barn, G 0 = Gifta/samboende utan barn osv.

I samtliga beräkningar hittills har vi antagit att den arbetslösa får samma lön som han eller hon hade före arbetslösheten. Aktuella studier pekar på att de som varit arbetslösa en längre tid kan få en lägre lön när de åter börjar arbeta än vad de hade före.¹⁸ Om man i stället antar att lönen skulle bli 5 procent lägre efter arbetslösheten ändras ersättningsgraderna påtagligt. En känslighetsberäkning visar att den genomsnittliga ersättningsgraden ökar från 85 till 87 procent (bilagetabell 1.3). Andelen arbetslösa med 100 procent ersättning stiger från 4 till 5 procent och andelen med 90–99 procent från 38 till 45 procent. Tröskeleffekterna ökar ännu något mer (bilagetabell 1.4). Andelen med 90–99 procent stiger dramatiskt från 13 till 40 procent. Beräkningen visar att resultaten är mycket känsliga, särskilt för löneantagandena.

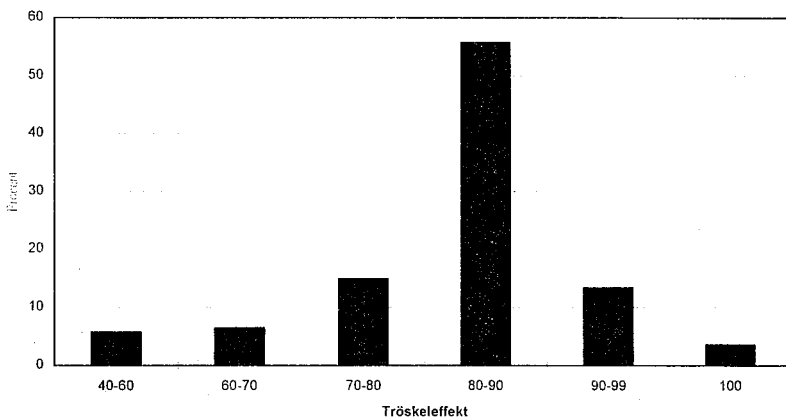
---

¹⁸ Joyce, P. (1997), a.a.

4.4 Endast litet får behållas av en inkomstökning

De arbetslösa får inte behålla särskilt mycket av den inkomstökning de skulle få när de börjar arbeta. Det visar beräkningen av tröskeeffekten för samtliga arbetslösa. Tröskeeffekten är i genomsnitt 83 procent, dvs. om lönen blir t.ex. 100 000 kronor per år när man börjar arbeta får man behålla endast ca 17 000 kronor. Resten försvinner i förlorad A-kassa, högre skatter, lägre bidrag och högre avgifter för barnomsorg. Låga tröskeeffekter på 60 procent eller under är ganska sällsynta medan var sjätte arbetslös har en tröskeeffekt på 90–100 procent vilket betyder att en mycket stor del av inkomstökningen försvinner (diagram 4.3). De särskilt höga tröskeeffekterna förklaras främst förlorade bostadsbidrag och socialbidrag samt ökade avgifter för barnomsorg.

Diagram 4.3 Tröskeeffekt på ökad inkomst vid återgång till arbete bland arbetslösa 1997

Det är färre arbetslösa relativt sett som har en tröskeleffekt på över 90 procent än det är arbetslösa som har en så hög ersättningsgrad. Det beror på måttens olika egenskaper. I ersättningsgraden relateras hushållets disponibla inkomst efter det att en av makarna blivit arbetslös till hela hushållets inkomst när båda makarna arbetar, vilket kan ge en hög ersättningsgrad för en arbetslös om den andra maken har en hög inkomst. Tröskeleffekten är i högre utsträckning oberoende av makans inkomst.

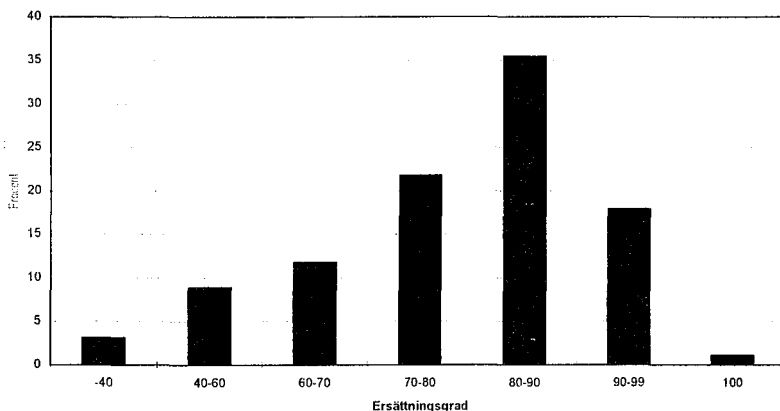
Ensamföräldrar och låginkomsttagare har mycket höga tröskel-effekter, i genomsnitt drygt 90 procent (se bilagetabell 1.2). Det torde sammanhånga med att vid återgång till arbete reduceras bostadsbidragen och socialbidragen kraftigt för dessa hushåll samtidigt som avgifterna för barnomsorgen höjs betydligt. För samboende med barn är tröskeleffekten ca 86–87 procent mot 82 procent för hushåll utan barn. Vid högre inkomster sjunker tröskel-effekten till ca 75 procent.

4.5 Hur mycket förlorar man vid arbetslöshet?

I denna simulering har vi för alla förvärvsarbetande ersatt lönen med det kontantstöd man enligt reglerna skulle få vid arbetslöshet. Därefter har skatter, bidrag och avgifter för barnomsorgen räknats om. Ersättningsgraden för alla förvärvsarbetande är i genomsnitt 78 procent. Vid bedömningen skall beaktas att många förvärvsarbetande har inkomster betydligt över taket i A-kassan respektive att en stor andel antas enbart få KAS. Ersättningsgraden är även i denna simulering högre bland kvinnor (83 procent) än bland män (73 procent). Närmare en av fem förvärvsarbetande har en ersättningsgrad över 90 procent men det är endast ett fåtal som har 100 procent, vilket oftast beror på att familjen i analysen antas få kompletterande socialbidrag vid arbetslösheten (diagram 4.4). Mycket låga ersättningsgrader förekommer också men den största andelen förvärvsarbetande har en ersättningsgrad på 80–90 procent. Låga ersättningsgrader förekommer främst bland dem som

endast får KAS samt bland personer vars inkomster ligger långt över taket i A-kassan.

Diagram 4.4 Ersättningsgrad bland förvärvsarbetande vid arbetslöshet 1997

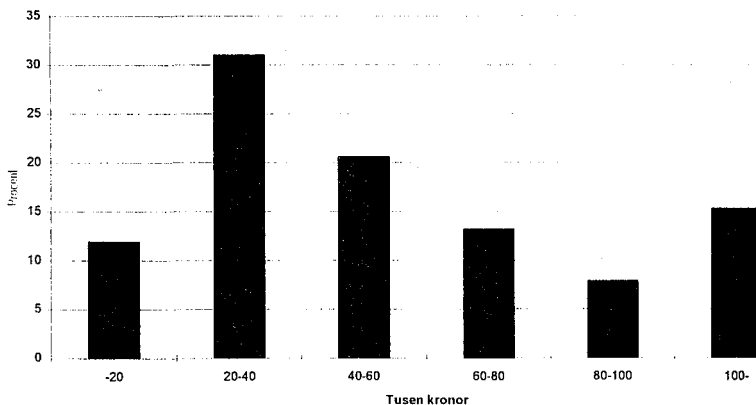
Ersättningsgraden varierar starkt med den bakomliggande arbetsinkomstens storlek (lön inklusive sjukpenning och föräldrapenning). Vid årsinkomster under 100 000 kronor ligger den genomsnittliga ersättningsgraden på 84 procent. För löner över 350 000 kronor uppgår ersättningsgraden bara till 56 procent. Ersättningsgraden är som väntat betydligt högre bland deltidsarbetande än bland heltidsarbetande. Arbetare och lägre tjänstemän har i genomsnitt en ersättningsgrad på 80 procent eller strax över medan högre tjänstemän har lägre nivåer (se bilagetabell 1.5).

Ersättningsgraden är även för förvärvsarbetande högre bland barnfamiljer än bland hushåll utan barn och högst för ensamföräldrar. För barnfamiljer med lägre inkomster är marginal-effekten i bostadsbidragen på 20 procent viktig. Bostadsbidragen berör främst barnfamiljer med en inkomsttagare vilket bl.a. förklarar den höga ersättningsgraden för ensamföräldrar. Ungefär 25 procent av ensamstående med minst 2 barn har en beräknad ersättningsgrad på minst 90 procent.

För småbarnsfamiljer är barnomsorgsavgifterna också en viktig faktor. I en särskild undersökning av barnomsorgstaxorna i 50 kommuner visas att barnomsorgsavgifterna ökar mycket kraftigt om en arbetslös får arbete (se kapitel 7). För sammanboende kan mellan 25 procent och 30 procent av de ökade bruttointkomsterna försvinna i ökade barnomsorgsavgifter. För ensamstående med barn är den marginella ökningen mellan 15 och 20 procent. Den marginella effekten är således högre för sammanboende, vilket är en orsak till att ersättningsgraden för sammanboende med barn också är mycket hög och närmar sig vad som gäller för de ensamstående.

Som nämnts tidigare bör man komma ihåg att även en hög ersättningsgrad kan innebära en stor absolut inkomstförlust. En ersättningsgrad på 82 procent för gifta/samboende med tre eller fler barn innebär i genomsnitt att man förlorar närmare 60 000 kronor per år. Ungefär var sjätte förvärvsarbetande skulle förlora 100 000 kronor eller mer netto vid arbetslöshet (diagram 4.5). Vanligast är att man förlorar 20 000–40 000 kronor per år.

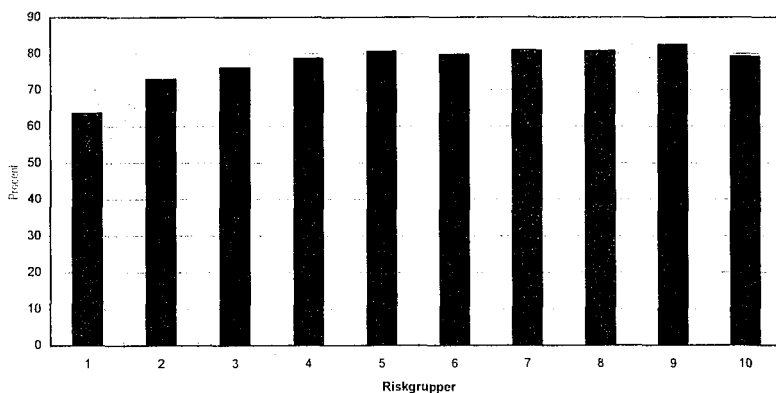
Diagram 4.5 Inkomstbortfall i kronor bland förvärvsarbetande vid arbetslöshet 1997

Jämfört med de arbetslösa är ersättningsgraden generellt sett lägre bland de förvärvsarbetande. Det torde i någon mån förklaras av

beräkningsmetoden; förvärvsarbetande respektive arbetslösa har delvis avgränsats olika. Det beror dock främst på att arbetslöshetsstödet är utformat för att passa vanliga yrkesarbetande och tjänstemän med en förankring på arbetsmarknaden, men dessa grupper har betydligt lägre risker att bli arbetslösa jämfört med t.ex. invandrare, ungdomar, personer med lägre utbildning osv. För att studera sambandet mellan ersättningsgrad och arbetslöshetsrisk har därför de förvärvsarbetande delats in i 10 riskgrupper enligt en regression där risken bestäms av kön, ålder, inkomst, utbildning, tidigare arbetslöshetserfarenhet samt om personen får mycket sjukpenning. Metoden redovisas närmare i den separata bilagan. Som väntat visar det sig att grupperna med de högsta riskerna för att bli arbetslösa också har de högsta ersättningsnivåerna (diagram 4.6).

Diagram 4.6 Genomsnittlig ersättningsgrad bland förvärvsarbetande vid arbetslöshet i olika riskgrupper 1997

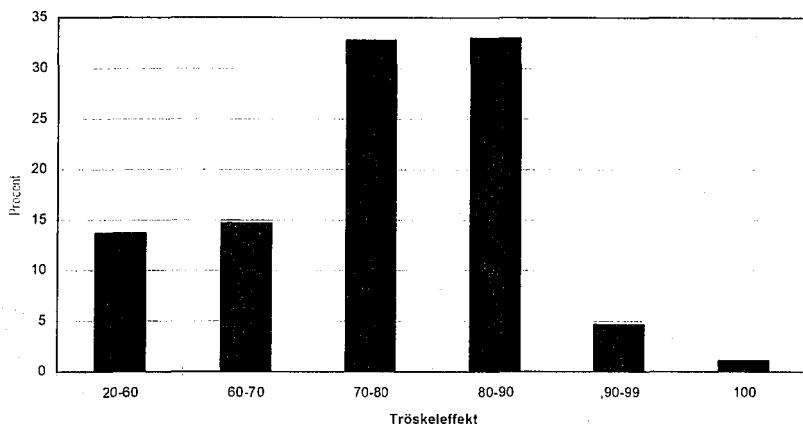
Resultaten styrker att arbetslösheten i högre grad drabbar personer med kortare utbildning, lägre lön och en svag förankring på arbetsmarknaden. De som faktiskt blir arbetslösa får därför en högre ersättningsgrad än ett tänkt genomsnitt för alla förvärvsarbetande.

4.6 Tröskeeffekter för förvärvsarbetande

Den genomsnittliga tröskeeffekten för de förvärvsarbetande är 75 procent. Det kan också uttryckas så att staten betalar 3/4 av hela inkomstförlusten vid arbetslöshet. Ungefär 40 procent av alla förvärvsarbetande har en tröskeeffekt på 80 procent eller högre (diagram 4.7).

Diagram 4.7 Tröskeeffekt på förlorad inkomst vid arbetslöshet bland förvärvsarbetande 1997

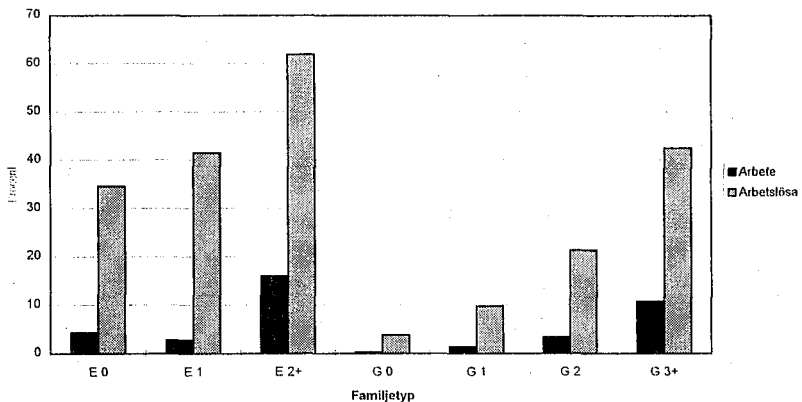
Tröskeeffekterna för förvärvsarbetande i olika familjetyper, inkomstgrupper m.m. är i allt väsentligt ungefär likartade med tröskeeffekterna för arbetslösa (se bilagetabell 1.6). Ensamförlädrar och låginkomsttagare har höga tröskeeffekter medan de är betydligt lägre för hushåll utan barn och dem med högre inkomster.

4.7 Många hamnar under socialbidragsnormen

Bland förvärvsarbetande är det endast relativt få som har inkomster under socialbidragsnormerna (3 procent). När arbetsinkomsterna ersätts med arbetslöshetsstöd hamnar dock närmare vart femte under normen. Det är inte detsamma som att alla dessa vid arbetslöshet skulle söka och beviljas socialbidrag. Många har tillgångar eller bostadskostnader som i varje fall på kort sikt förhindrar att de kan erhålla socialbidrag. Ett stort antal kommunertillämpar normer som ligger under dem som rekommenderas av Socialstyrelsen. Många arbetslösa skulle antagligen avstå från att söka socialbidrag, särskilt om inkomsterna endast marginellt ligger under normen eller om de kan lösa försörjningen på annat sätt. För dem som söker och beviljas socialbidrag kommer dock marginal-effekten därefter i princip att bli 100 procent.

Det är framför allt många ensamstående som vid arbetslöshet skulle få inkomster under normen men även familjer med fler barn (diagram 4.8).

Diagram 4.8 Andelen förvärvsarbetande i olika familjetyper med disponibla inkomster under socialbidragsnormen jämfört med andelen vid simulerad arbetslöshet

Anm: E 0 = Ensam utan barn, E 1+ = ensam med ett eller fler barn, G 0 = Gifta/samboende utan barn osv.

5 Har de arbetslösa lägre ekonomisk standard?

5.1 Statistisk jämförelse av inkomster

Hittills i denna rapport har vi endast redovisat resultat från olika simuleringar. Beräkningarna avser att ge en korrekt beskrivning av hur regelsystemet fungerar. En självklar invändning mot dessa simuleringar är att de inte säger något om den ekonomiska standarden bland hushåll som faktiskt är drabbade av arbetslöshet jämfört med hushåll där medlemmarna har arbete. Det skulle kunna vara så att den ekonomiska standarden bland hushåll som berörs av arbetslöshet är annorlunda än vad en simulering ger vid handen.

Man kan tänka sig effekter åt båda håll. I verkligheten kanske arbetslöshetshushåll av olika skäl har svårt att nå upp till de simulerade ersättningsnivåerna. De kanske får lägre ersättningar som följd av att de inte uppfyller kvalifikationsreglerna, söker bostadsbidrag mindre ofta eller skiljer sig på andra sätt. Det kan å andra sidan hända att hushåll som drabbas av arbetslöshet på olika sätt anpassar sig och försöker kompensera inkomstförlusten. Kanske ökar sambon sin arbetstid om den andra parten blivit arbetslös?

För att försöka få svar på dessa frågor har vi empiriskt jämfört de disponibla inkomsterna bland arbetslösa med inkomsten bland förvärvsarbetande. Båda grupperna har avgränsats på samma sätt som i andra delar av rapporten (se kapitel 3 samt den separata bilagan). Jämförelsen omfattar således ett urval om knappt 6 000 arbetande personer och knappt 700 arbetslösa. Grupperna är som

tidigare nämnts rensade så att de kan betraktas som mer renodlat förvärvsarbetsande respektive arbetslösa.

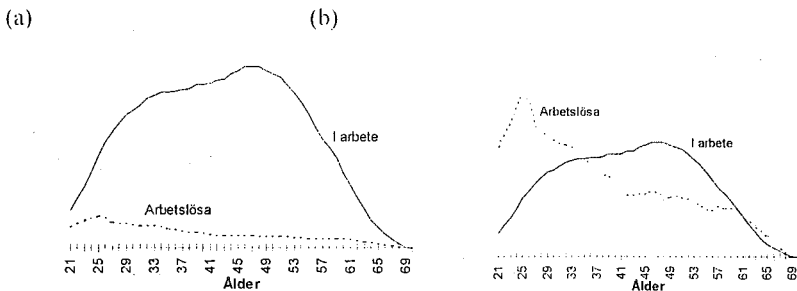
Jämfört med simuleringarna finns en stor svårighet eftersom vi nu jämför två olika grupper. I simuleringarna är det endast *en* egenskap som ändras och alla andra hålls konstanta. När vi jämför grupper kan skillnader dem emellan bero på andra faktorer än arbetslöshet. Det kanske finns ovanligt många äldre i den ena gruppen, eller också kan boende i en viss region kanske vara över- eller underrepresenterade. Det är således svårt att få fram den rena effekten av arbetslöshet för den disponibla inkomsten när de två grupperna jämförs, eftersom många andra faktorer påverkar inkomsterna.

5.2 Beräkningsmetod

Det finns antagligen ingen metod med vilken denna slags jämförelse kan genomföras helt invändningsfritt. Vissa statistiska metoder förebygger vissa problem, andra metoder eliminerar andra. Det är så många faktorer som påverkar inkomsterna att ingen metod ger oss möjlighet att helt tillfredsställande få fram den renodlade effekten av arbetslösheten. Vi har valt att använda en konventionell regressionsmetod och relativt få bestämningsfaktorer. De resultat som redovisas skall därför bedömas med försiktighet.

Arbetslösa är i allmänhet yngre än de förvärvsarbetsande (diagram 5.1). Speciellt tydlig blir skillnaden när skalan justeras så att formen på de två fördelningarna kan jämföras. Den typiske arbetslöse är drygt 25 år, medan den typiske förvärvsarbetsande är ca 50 år. Medelåldern i gruppen arbetslösa är 35 år och bland de sysselsatta 42 år.

Diagram 5.1 Frekvensfördelning av ålder för sysselsatta respektive arbetslösa. I diagram b har skalan för kurvorna justerats så att ytan under linjen är densamma

Om vi nu är intresserade av hur den disponibla inkomsten påverkas om någon blir arbetslös och försöker fastställa detta genom att jämföra de två gruppernas inkomst kommer differensen självklart att påverkas även av att de arbetslösa är yngre. Eftersom inkomsten är lägre i yngre år, måste skillnaden vara påverkad av detta. Så om jämförelsen skall bli rättvisande måste vi på något sett justera för olikheter i ålder och vad avser andra variabler.

Som ett exempel visar vi i det följande vad som händer när vi rensar för skillnad i ålder. I detta exempel har vi för enkelhetens skull bara med familjetyper ensamstående utan barn. I denna grupp har de förvärvsarbetande drygt 150 000 kronor i disponibel inkomst medan de arbetslösa endast har drygt 90 000 kronor i inkomst (tabell 5.1). Skillnaden är således knappt 60 000 kronor, vilket innebär en "statistisk" ersättningsgrad på $90\,000 / 150\,000$, dvs. 60 procent.

**Tabell 5.1 Genomsnittliga disponibla inkomster
för ensamhushåll utan barn**

	Disponibel inkomst
I arbete	152 946
Arbetslösa	93 051

Vi rensar nu för ålder med en regressionsmetod där grupptillhörighet och ålder skall förklara skillnaden i disponibel inkomst mellan individerna:

$$\text{Disponibel inkomst} = \alpha + \beta_1 D_i + \beta_2 \text{Ålder}_i + \beta_3 \text{Ålder}_i^2 + u_i$$

Den disponibla inkomsten för individ i förklaras av en dummyvariabel D_i som anger om individen är arbetslös¹⁹, samt av ålder. Vi är primärt intresserade av β_1 som anger hur mycket lägre inkomst de arbetslösa har i jämförelse med dem med förvärvsarbete²⁰. Skattningen för β_1 blir -50 070 kronor. Detta kan jämföras med den tidigare beräknade differensen på 59 895 kronor. Det betyder att ca 10 000 av differensen beror på skillnader i ålder mellan grupperna.

Modellen kan förfinas genom att man inför en interaktionsterm mellan ålder och arbetslöshet, vilket innebär att differensen blir olika stor i olika åldrar. I detta fall blir en sådan modelländring dock inte signifikant.

¹⁹ $D_i=1$ om individ i är arbetslös, annars 0.

²⁰ β_2 och β_3 anger hur betydelsefull åldern och åldern i kvadrat är för bestämningen av disponibel inkomst och u_i är en felterm. Då sambandet mellan åldern och disponibel inkomst inte är linjärt (kraftigare effekt för yngre), finns även en kvadratterm med för ålder. En annan variant, som ger ungefär samma resultat, är att ha dummyvariabler för olika åldersgrupper.

5.3 Små inkomstskillnader

Det är en grannlaga uppgift att välja vilka faktorer förutom ålder som man behöver rensa för att inkomsterna skall kunna jämföras mellan arbetslösa och förvärvsarbetande. Efter ha prövat många olika faktorer har vi valt ett mindre antal, särskilt sådana som i gängse teori och empiri anses vara viktiga för bestämningen av lön. För att beakta bl.a. skillnader i försörjningsbörd och effekterna av bl.a. familjestödet har beräkningarna utförts separat för de olika familjetyperna. Förutom dummyvariabel för arbetslöshet har följande variabler använts:

- ålder och ålder kvadrerad
- dummyvariabler för utbildning
- dummyvariabler för region
- dummyvariabel för kön
- dummyvariabel för invandring
- dummyvariabel som anger om individen är etablerad på arbetsmarknaden. Denna är satt till 1 om individen de senaste 5 åren inte har ATP-poäng varje år.

Analysen visar att den statistiska "ersättningsgraden", dvs. de disponibla inkomsterna bland arbetslösa i procent av inkomsterna bland förvärvsarbetande, för flertalet familjetyper ligger i intervallet 85–95 procent (tabell 5.2). De stora skillnaderna mellan arbetslösa och förvärvsarbetande i inkomststatistiken beror således främst på andra faktorer än arbetslösheten. Särskilt för ensamföräldrar och flerbarnsfamiljer är det inte någon större skillnad mellan arbetslösa och förvärvsarbetande. Beräkningarna baseras på HINK 94 och under detta år var kompensationsnivån i A-kassan 80 procent.

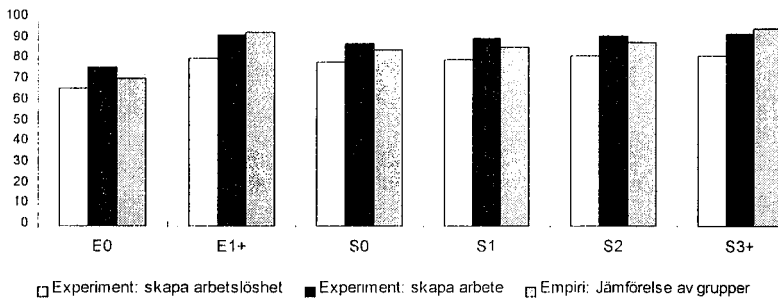

Tabell 5.2   **Ersättningsgrader vid arbetslöshet. Uppskattade empiriskt respektive vid simulering**

Familjetyp	Empiri	Simulering	
	Disponibel inkomst för arbetslösa i förhållande till sysselsatta	Ersättningsgrad vid skapad arbetslöshet	Ersättningsgrad vid skapat arbete
Ensamstående utan barn (E0)	71	66	77
Ensamstående med barn (E1+)	93	81	92
Sammanboende utan barn (S0)	85	79	88
Sammanboende med 1 barn (S1)	86	80	91
Sammanboende med 2 barn (S2)	89	82	92
Sammanboende med 3 barn (S3+)	95	82	93

Ersättningsgraderna skiljer sig inte mycket mellan simuleringarna och den statistiska jämförelsen (diagram 5.2). Detta talar för att analyserna beskriver de verkliga ersättningsgraderna. Det är särskilt intressant att de empiriskt beräknade nivåerna ligger mycket nära de vi erhåller när ersättningsgraden simuleras för gruppen arbetslösa.

Diagram 5.2. Ersättningsgrader vid arbetslöshet. Uppskattade empiriskt respektive vid simulering

Man kan inte utesluta att arbetslöshetens effekter på de disponibla inkomsterna överskattas i dessa beräkningar. Andra faktorer som vi förbisett eller inte kontrollerat för i jämförelsen kan finnas som om de inkluderades skulle krympa avståndet ytterligare.

Skattningar för regressionerna och övriga underlag redovisas närmare i den separata bilagan.

6 Hur mycket sjunker inkomsterna efter förtidspensionering?

6.1 Ersättningsreglerna

Förtidspension är inte en ersättning man kan välja att ta ut när man vill. Förtidspension beviljas endast den vars arbetsförmåga är varaktigt nedsatt på grund av sjukdom eller handikapp. Om arbetsförmågan är nedsatt långvarigt men inte varaktigt kan man erhålla sjukbidrag. Reglerna för rätten till förtidspension och tillämpningen av reglerna har nyligen skärpts väsentligt genom att man vid prövningen skall bortse från sociala och arbetsmarknadsrelaterade förhållanden.

Den som har rätt till förtidspension (avser fortsättningsvis även sjukbidrag) och som förvärvat ett visst antal år får förtidspension från både folkpensioneringen och den allmänna tilläggs-pensioneringen (ATP). Hur hög ATP man får bestäms av vilka tidigare pensionsgrundande inkomster som registrerats av Riksförsäkringsverket. Vid registreringen räknas inkomsterna om till s.k. pensionspoäng genom att delas med basbeloppet. Det förhöjda basbeloppet för 1997 uppgår till 37 000 kronor. Pensionsgrundande inkomst räknas bara på inkomster mellan 1 och 7,5 basbelopp vilket innebär att högsta möjliga pensionspoäng är 6,5.

Exempel: Vid en anställningsinkomst 1997 på 111 000 kronor blir den pensionsgrundande inkomsten $111\,000 - 37\,000$, dvs. 74 000 och pensionspoängen blir $74\,000 / 37\,000 = 2$.

ATP beräknas på s.k. medelpoäng som är summan av pensionspoängen för de olika åren dividerat med summan av antal år. Om det finns pensionspoäng för mer än 15 år tas endast de bästa 15 åren med i beräkningen.

Förtidspensionen skall i princip motsvara den ålderspension man skulle ha fått om man hade fortsatt att arbeta. Därför räknas en s.k. antagandepoäng ut för de år man har kvar fram till pensionsåldern (65 år). Antagandepoängen grundar sig antingen på de två högsta inkomsterna under de fyra åren före förtidspensioneringen eller på alla inkomster från det man fyllt 16 år, med bortseende från den sämsta hälften av inkomståren.

Pensionen från ATP räknas ut på följande sätt:

$0,6 * \text{antal intjänade poängår} * \text{medelpoängen} * \text{basbelopp} * 0,98 / \text{antal poängår för full pension}$

- Antal intjänade poängår är det antal år för vilka det finns pensionspoäng, maximalt 30 år. Här medräknas också antalet år med antagandepoäng.
- Basbeloppet för 1997 är 36 300 men detta belopp skall minskas med 2 procent innan pensionens storlek räknas ut.
- Antal poängår för full pension är i regel 30 år.

Exempel: Om antal intjänade poängår är 20 och medelpoängen är 4 blir pensionen från ATP $0,6 * 20 * 4 * 0,98 * 36\,300 / 30 = 56\,918$ kronor.

Folkpension och ATP-pension kompletteras för de flesta också med en tjänstepension. Tjänstepension är ett komplement till folkpension och ATP som förhandlas fram mellan fackföreningar och arbetsgivarorganisationer. Fem avtal dominerar den svenska arbetsmarknaden: AGS (avtalsgruppsjukförsäkring på den privata marknaden inom LO-området), AGS-KL (avtalsgruppsjukförsäkring för kommunal- och landstingsanställda), PA-KL (pensionsavtal för kommunal- och landstingsanställda som har inkomster som överstiger 7,5 basbelopp), ITP (Industrins och handelns tilläggs-

pension för privatanställda tjänstemän) och PA-91 (tjänstepension för statsanställda). För en närmare beskrivning av de olika avtalens konstruktion, se den separata bilagan.

6.2 Simulering av förtidspensionering

Vad kostar det för individen att bli förtidspensionär? Syftet med denna simulering är att belysa effekten på disponibel inkomst av att bli förtidspensionerad genom att byta ut lönen för förvärvsarbete med de pensionsförmåner de skulle ha rätt till om de förtidspensionerades 1997. För samtliga inkl. deltidsarbetande antas att hel förtidspension beviljas.

De personer som vi räknat på är icke-pensionärer i åldern 20–64 år som arbetar minst halvtid, är renodlat anställda och har en årslön som är större än ett basbelopp. Denna avgränsning görs för att inte överskatta den genomsnittliga ersättningsgraden i samband med förtidspensionering. En beräkning även för dem utan förvärvsinkomster eller med mycket låga inkomster skulle ge extremt höga ersättningsgrader eftersom de antas få folkpension.

För dessa personer beräknas den disponibla inkomsten vid förvärvsarbete. Därefter görs ytterligare en beräkning av disponibel inkomst efter det att förtidspension i stället beräknats enligt nu gällande regler.

För att kunna tilldela individerna en tjänstepension indelas de efter avtalstillhörighet med hjälp av olika klassningsvariabler. Därefter beräknas en tjänstepension som utgår från 1996 års regler eftersom det inte fanns något regelverk för 1997 när simuleringen utfördes. I beräkningarna av tjänstepensionen görs en del approximationer. För beräkningen av den kommunala avtalspensionen (PA-KL) och statliga (PA-91) antas individen ha tjänat in maximalt antal år med pensionsgrundande inkomst (tidsfaktorn = 1) och individens pensionsgrundande inkomst motsvarar genomsnittet av löneinkomsterna under åren 1990 tom 1994. Dessutom är reduktionen av sjukpensionens bruttobelopp för dessa avtal approximativ vad gäller folkpension, ATP, pensionstillskott och arbets-

skadelivränta (PA–KL). Det belopp som dras bort är folkpension och ATP, beräknade på det minskade basbeloppet men uppräknat med 2 procent, samt pensionstillskott. De individer som inte går att hänföra till något avtal tilldelas en genomsnittlig tjänstepension, efter inkomst.

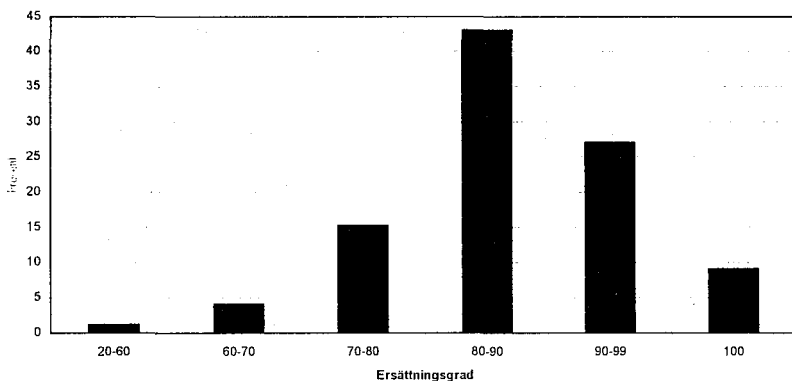
Vid analysen rangordnas individerna efter risken för att bli förtidspensionär. Risken för att bli förtidspensionär beräknas genom en logistisk regression där variablerna ålder, sjukpenning, arbetsinkomst, kön, civilstånd och invandringsmarkering ingår. För en beskrivning av den logistiska regressionen, se den separata bilagan.

Beräkningen baseras på reglerna för 1997. Ett helt nytt system för ersättning till personer med varaktigt nedsatt arbetsförmåga utreds för närvarande och de nya reglerna kan väntas ge delvis andra ersättningsgrader m.m.

6.3 Hög risk – hög ersättning

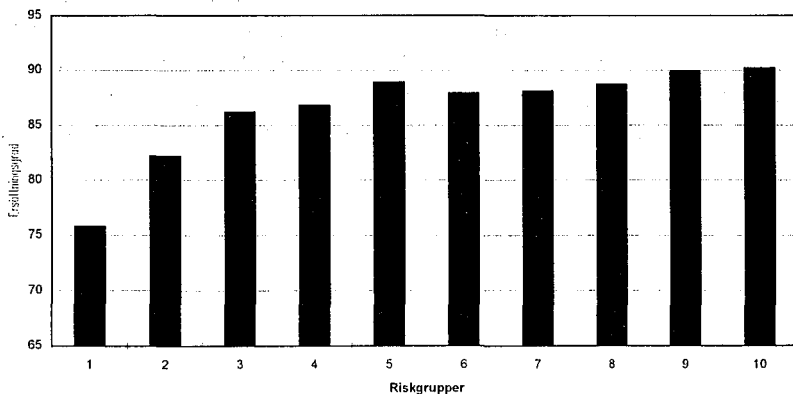
Resultaten visar att ersättningen vid förtidspensionering är tämligen generös. Den disponibla inkomsten vid pensionering ligger för de flesta mellan 80 och 90 procent av den disponibla inkomst som personerna har som förvärvsarbetade (diagram 6.1). Mer än var tredje har dock en ersättningsgrad på 90 procent eller högre. För närmare var tionde förvärvsarbetande skulle den ekonomiska standarden inte påverkas vid förtidspensionen.

Diagram 6.1 Ersättningsgrad bland förvärsarbetande vid förtidspensionering 1997

Personer med högst risk att bli förtidspensionerade (riskgrupp 10) får en ersättningsgrad på 90 procent, dvs. inkomsten sjunker endast med 10 procent vid pensioneringen (diagram 6.2). Den genomsnittliga ersättningsgraden för dem med lägst risk att bli förtidspensionär (riskgrupp 1) är 76 procent.

Diagram 6.2 Genomsnittlig ersättningsgrad bland förvärsarbetande vid förtidspensionering i olika riskgrupper 1997

Av de i riskgrupp 1 är nästan 96 procent heltidsarbetande medan motsvarande andel för de i den högsta riskgruppen är ca 66 procent (tabell 6.1). Detta förklaras till största delen av att andelen kvinnor är betydligt större i riskgrupp 10, 70 procent jämfört med 10 procent i riskgrupp 1.

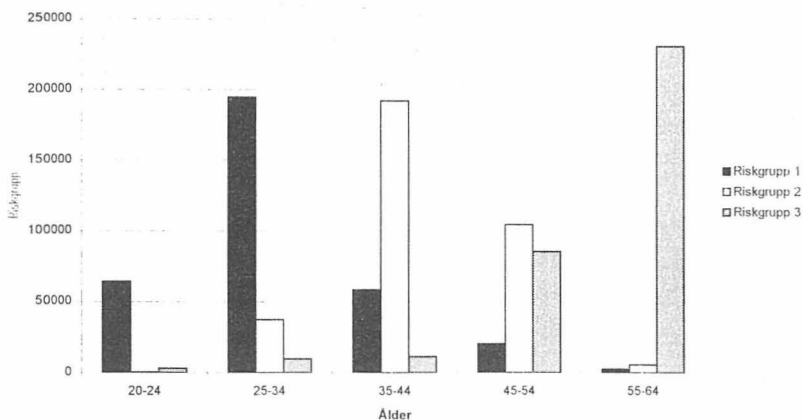
Tabell 6.1 Ersättningsgrad, andel heltidsarbetande och andel kvinnor (%)

	Ersättningsgrad	Andel heltids- arbetande	Andel kvinnor
Riskgrupp 1	75,8	96	10
Riskgrupp 6	87,9	73	48
Riskgrupp 10	90,2	66	70
Samtliga	86,3	77	46

Drygt 50 procent av dem med lägst risk har en ersättningsgrad på upp till 80 procent, ca 43 procent har en ersättningsgrad på mellan 80 och 90 procent och närmare 7 procent har en ersättningsgrad på 90 procent och däröver. För de i den högsta riskgruppen har ca 12 procent en ersättningsgrad på upp till 80 procent, 33 procent har en ersättningsgrad på mellan 80 och 90 procent och nästan 55 procent har en ersättningsgrad som är minst 90 procent.

Åldern är av stor betydelse för risken att bli förtidspensionär. Detta framgår också av åldersfördelningen i riskgrupp 1 respektive 10. Av de ca 341 000 individer som finns i varje riskgrupp finns drygt 317 000 i riskgrupp 1 i åldern 20–44 år och resten är individer i åldern 45–64 år (diagram 6.3). Förhållandet i riskgrupp 10 är det omvända, dvs. ca 93 procent utgörs av personer i åldern 45 år eller äldre.

Diagram 6.3 Antal personer i olika åldersklasser och riskgrupper

I riskgrupp 1 har 17 procent av individerna en lön som är mindre än eller lika med 200 000 kronor per år (tabell 6.2). För de i riskgrupp 10 är motsvarande siffra 76 procent. Ersättningsgraden är högre i riskgrupp 10, oavsett löneklass.

Tabell 6.2 Antal personer i respektive löneklass samt ersättningsgrad

Lön	Riskgrupp 1		Riskgrupp 6		Riskgrupp 10	
	Antal	Ersättningsgrad %	Antal	Ersättningsgrad %	Antal	Ersättningsgrad %
0-50 000			1 900*	113,5*	4 100*	92,7*
50 001-100 000	400*	95,1*	14 000	111,2	30 700	97,7
100 001-150 000	8 000	90,6	59 200	98,3	96 400	93,4
150 001-200 000	48 500	82,2	89 100	88,4	127 000	90,2
200 001-250 000	97 200	76,7	89 400	85,3	64 200	84,8
250 001-300 000	53 400	77,9	42 400	83,8	17 900	85,0
300 001-350 000	33 900	80,2	26 300	85,8	1 100*	84,0*
350 001-	99 500	71,5	18 300	82,1		

* Siffrorna bygger på få observationer

Ytterligare beskrivningar och indelningar redovisas i bilagetablerna 1.8–1.19. Sammanfattningsvis framgår av tabellerna att personer med hög pensionsrisk och hög ersättningsgrad ofta har låg lön, låg ekonomisk standard och de oftast är i åldern 45–64 år. Kvinnor i denna grupp arbetar ofta deltid; männen i allmänhet heltid.

7 Marginal effekter av inkomstskatter, bidragssystem och avgifter inom barnomsorgen

7.1 Marginal effekternas betydelse

Nivån för de sammantagna marginal effekterna kan förväntas påverka människors val mellan fritid och arbete. Den inverkan som marginal effekterna har på arbetsutbudet är beroende av den övriga ekonomiska miljön. Vid exempelvis en hög generell arbetslöshetsnivå torde marginal effekternas inverkan vara mindre.

Marginal effekternas inverkan på arbetsutbudet är något oklar. De flesta studier visar ett negativt samband mellan marginal skatten och arbetsutbudet, dvs. ju högre marginal skatt, desto mindre vill man arbeta. Utbudseffekten är i regel större bland kvinnor än bland män vid en och samma förändring av marginal skatten. Samtidigt är resultaten för kvinnor mer varierande. I utvärderingen av 1991 års skattereform gjordes i olika studier bedömningen att de sänkta marginal skatterna kunde förväntas medföra ett ökat utbud bland sammanboende män med i storleksordningen 5 procent eller något mindre medan utbudseffekten för sammanboende kvinnor var nära noll.²¹ Den begränsade effekten för kvinnor berodde främst på att kvinnor fick mindre marginal skattesänkningar än män genom skattereformen. För ensamstående var resultaten än mer osäkra.

---

²¹ Agell, A., Englund, P., Södersten, J. (1995), *Svensk skattepolitik i teori och praktik*. Bilaga 1 till SOU 1995:104.

Sambandet mellan marginals katt och arbetsutbud har i de flesta studier analyserats med hjälp av tvärsnittsdata. Med tvärsnittsdata kan man dock inte observera hur enskilda individer ändrar sitt beteende som följd av förändringar av marginals katter och marginaleffekter. För en sådan studie krävs longitudinella data. Klevmarken har analyserat skattereformens effekter på arbetsutbudet med longitudinella data.²² Studien visar signifikanta (positiva) effekter på arbetsutbudet bland dem som fått stora skattesänkningar på förvärvsinkomster, i synnerhet bland kvinnor.

7.2 Beräkning av marginaleffekter

En marginaleffekt kan sägas mäta i vilken utsträckning en förändring av bruttoinkomsten leder till förändrad disponibel inkomst eller konsumtionsförmåga. Som berördes i kapitel 2 är det i tillämpningar inte lika enkelt att definiera marginaleffekten som i teorin. Marginaleffekter vid förändrade inkomster kan betraktas ur i huvudsak två perspektiv. Det ena perspektivet gäller hur mycket en marginell förändring påverkar arbetsgivarnas lönekostnader och den enskildes individuella konsumtionsförmåga efter att man beaktat förändringar i socialavgifter, direkta skatter, konsumtions-skatter, inkomstberoende bidrag och taxor. Skillnaden mellan lönekostnadsökningen och förändringen av individens konsumtionsförmåga brukar kallas för skattekillen på arbete.

Det andra perspektivet gäller den individuella marginaleffekten. Denna visar hur enskilda individers disponibla inkomster påverkas vid förändrad inkomst (t.ex. vid förändrad lön). De sammantagna marginaleffekterna för olika grupper av hushåll och individer kan beräknas på olika sätt beroende på vad som är av intresse att belysa. De genomsnittliga marginaleffekterna i ekonomin kan dels mätas med antagande om en för alla individer lika stor relativ förändring av inkomsten, dels under antagande om en för alla lika stor absolut förändring av inkomsten. Marginal-

---

²² Klevmarken, A. (1997), *Did the Tax Cuts Increase Hours of Work? – A Pre-Post Analysis of Swedish Panel Data*. Stencil Uppsala. universitetet.

effekten av en relativ förändring av inkomsten är av intresse om man vill belysa hur en förändring av ekonomisk aktivitet i ekonomin påverkar den disponibla inkomsten.

Marginal-effekten av en absolut förändring av inkomsten lika för alla visar hur individers eller hushålls disponibla inkomster påverkas av en inkomstökning. Detta mått är av intresse om man vill studera valet mellan konsumtion och fritid. I denna studie är det den synliga individuella marginal-effekten som beräknas efter antagande om en för alla lika absolut förändring av inkomsten. Marginal-effekten har beräknats på individuell nivå genom att individernas kontantlöner höjs med 1 000 kronor.

De synliga individuella marginal-effekterna kan analyseras med typfallsberäkningar respektive med beräkningar i ett representativt urval. Typfallsberäkningar är värdefulla för att klargöra systemens strukturella egenskaper, t.ex. i vilka inkomstlägen reglerna sammantaget leder till mycket höga marginal-effekter. Statistiska beräkningar visar å andra sidan hur vanligt det är med låga respektive höga marginal-effekter. I denna studie redovisas både typfallsberäkningar och simuleringar på ett statistiskt urval (HINK 94). Samtliga marginal-effekter är beräknade utifrån 1997 års skatte- och bidragsregler. Genom att vi använder en schabloniserad genomsnittstaxa för barnomsorgen visas inte de "spikar" i marginal-effekten som finns i många kommuners taxor.

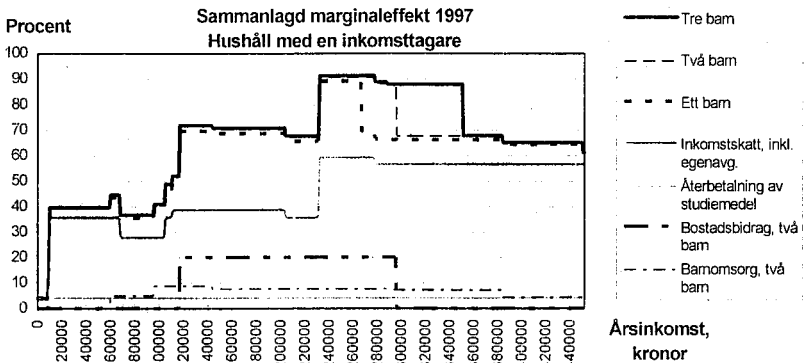
Det är många regelsystem som påverkar den sammanlagda marginal-effekten: Inkomstskatt, allmänna egenavgifter (pensionsavgift och sjukförsäkringsavgift), bostadsbidrag, avgifter för barnomsorg, socialbidrag, återbetalning av studiemedel samt reglerna för underhållsstöd. I typfallsberäkningarna ingår alla system utom underhållsstöd och socialbidrag, i de statistiska beräkningarna ingår alla effekter utom de som härrör från studiemedlen.

7.3 Typfallsresultaten

De standardiserade typfallsberäkningarna visar att nuvarande skatte- och bidragssystem kan medföra margineffekter på 90 procent om hushållets inkomsttagare har en inkomst som ligger vid eller högre än skiktgränsen för statlig skatt, har barn på daghem och erhåller bostadsbidrag (diagram 7.1). En marginell ökning av inkomsten medför i dessa fall att den disponibla inkomsten endast ökar med mindre än 10 procent av bruttoinkomstökningen.

Inkomstintervallet där margineffekten är mycket hög vidgas ju fler barn det finns i familjen. Detta beror dels på att boendekostnaderna (som regel) stiger med ökat antal barn, dels att bostadsbidraget ökar med antalet barn i hushållet. Ett högre initialt bostadsbidrag medför att bostadsbidraget trappas ned inom ett bredare inkomstintervall.

Diagram 7.1 Sammanlagd margineffekt 1997 i olika familjetyper enligt typfallsberäkningar

Anm. Kommunalskatt 31,7 %, hyra 5 500 kronor för familjer med ett barn, 6 000 kronor för dem med två eller tre barn.

I diagrammet visas att marginalskattekurvan respektive margineffekterna för en-, två- och trebarnshushåll med en inkomsttagare. I den nedre delen av diagrammet visas margineffekten av bo-

stadsbidrag och barnomsorgstaxan för hushåll med två barn och med en antagen boendekostnad på 5 500 kronor per månad. I samma del av diagrammet visas margineffekten av studiemedelsystemet. Enligt reglerna för återbetalning av studiemedel (systemet fr.o.m. 1989) uppgår återbetalningen till 4 procent av sammanräknad inkomst.

Om flera inkomstagare finns i ett hushåll finns flera värden på margineffekten beroende på om inkomstagarna i hushållet har olika höga inkomster. Det blir då inte möjligt att illustrera margineffekten på det enkla sätt som visas i diagram 7.1.

7.4 Margineffekten i genomsnitt 46 procent

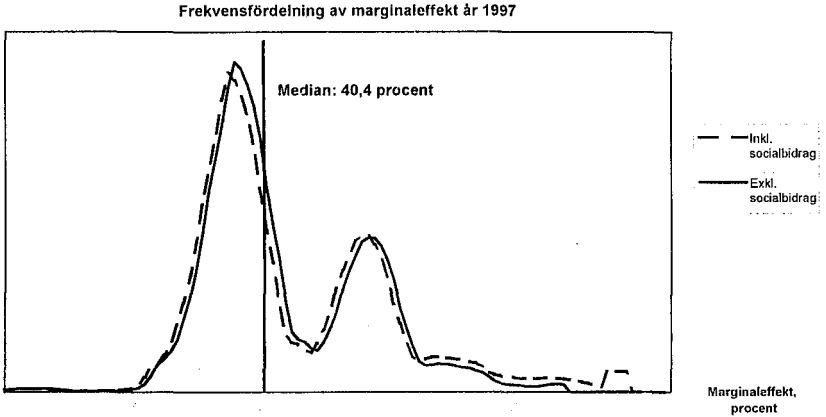
Förutom typfallsberäkningen har vi även undersökt hur vanligt det är med höga margineffekter. I simuleringen har margineffekten beräknats för ca 7 800 anställda personer i åldrarna 20–64 år som arbetar minst halvtid och som inte är egna företagare.²³

Som ett resultat av skatternas utformning har vi en fördelning av margineffekterna med två tydligt urskiljbara "toppar" (diagram 7.2). En stor del av alla inkomstagare har en sammanlagd margineffekt mellan 30 och 40 procent. Inom denna grupp består den sammanlagda margineffekten till största delen av marginalsatt (inklusive allmänna egenavgifter till sjukförsäkring och det allmänna pensionssystemet). Fördelningen uppvisar också en koncentration med en stor andel av befolkningen med en margineffekt kring 55–60 procent. Denna grupp består främst av personer med inkomster som överstiger skiktgränsen för statlig inkomstskatt. Summan av kommunalskatt, egenavgifter och statlig inkomstskatt medför en marginalsatt på ca 59 procent. Det finns också personer under skiktgränsen för statlig skatt som har en sammanlagd margineffekt på 50–60 procent om de samtidigt uppbär bostadsbidrag.

²³ Till skillnad från avsnittet där man beräknar ersättningsnivåer vid arbetslöshet ingår i följande beräkningar även personer som varit arbetslösa under året.

Diagram 7.2 Marginal effekterna 1997

Anm: Vid beräkningen har avrundningsregler inte tillämpats.

Den beräknade genomsnittliga margineffekten uppgår till 46 procent, men medianvärdet är ca 40 procent. När effekterna av socialbidragen inräknas ökar antalet individer med höga margineffekter. Eftersom socialbidragen är inkomstprövade kan margineffekter nu uppgå till 100 procent.

En mindre del av inkomsttagarna har margineffekter som överstiger 65 procent och för ett fåtal personer (mindre än 0,5 procent) är margineffekterna närmare 90 procent. Som visats i typfallsberäkningen är detta personer som har inkomster som överstiger skiktgränsen för statlig inkomstskatt, har bostadsbidrag och betalar inkomstrelaterade barnomsorgsavgifter.

Mycket höga margineffekter (70 procent eller mer) förekommer främst bland barnfamiljer och särskilt bland ensamstående med barn (tabell 7.1). Uppskattningsvis ca 3 000 ensamstående utan barn beräknas ha margineffekter mellan 70 och 80 procent. I samtliga dessa fall beror den höga margineffekten på att inkomsten överstiger skiktgränsen i kombination med underhållsskyldighet för barn.

Tabell 7.1 Beräknat antal individer fördelade efter margineffekt och familjetyper år 1997 (exkl. socialbidrag), tusental

Familjetyper	Sammansatt margineffekt, %							Summa
	0-20	20-40	40-60	60-70	70-80	80-90	90-	
Ensamstående utan barn	2	451	288	26	3	-	-	770
Ensamstående med ett eller flera barn	1	28	67	37	4	1	-	138
Gifta/sambo utan barn	2	464	422	43	-	-	-	931
Gifta/sambo med ett barn	1	191	226	31	1	-	-	450
Gifta/sambo med två barn	1	173	274	60	1	-	-	509
Gifta/sambo med tre eller flera barn	1	52	120	40	1	-	-	214
Summa	8	1 359	1 397	237	10	1	-	3 012

Ca 90 procent av de ca 11 000 personer som får en margineffekt har minst 70 procent en inkomst som ligger över skiktgränsen för statlig inkomstskatt. Hälften av dem har bostadsbidrag och en inkomst som överstiger skiktgränsen för statlig inkomstskatt. För övriga 10 procent med margineffekt om minst 70 procent och med inkomst under skiktgränsen för statlig inkomstskatt beror den höga margineffekten på en kombination av regeleffekter i underhållsstöd, bostadsbidrag och inkomstprövade barnomsorgsavgifter.

I den relativt stora gruppen inkomsttagare med margineffekt mellan 60-70 procent, närmare 240 000 individer, har ungefär 20 procent bostadsbidrag vilket förklarar 20 procentenheter av den sammanlagda margineffekten. Ungefär 80 procent har en inkomst som överstiger skiktgränsen för statlig inkomstskatt vilket förklarar 25 procentenheter av den sammantagna margineffekten. Sammanlagda margineffekter i detta intervall förklaras därmed främst av den statliga inkomstskatten.

Mycket höga margineffekter förekommer främst bland dem med lägre arbetsinkomster och bland deltidsarbetande (bilagetabell 1.7). Ensamföräldrar har också ofta mycket höga margineffekter.

Det är främst dessa grupper som träffas av kombinationseffekterna av skatter, inkomstberoende bidrag och avgifter.

7.5 Marginaleffekterna i barnomsorgstaxorna

Det privatekonomiska utbytet för föräldrar med små barn av att öka sin arbetstid eller för arbetslösa föräldrar att börja arbeta bestäms i allt högre grad av kommunernas barnomsorgstaxor. Kommunerna har under 1990-talet ökat avgiftsfinansieringsgraden i barnomsorgen, dvs. barnfamiljerna betalar en allt större del av de totala kostnaderna. Föräldrarnas andel har ökat från 11 procent år 1991 till drygt 17 procent 1995. Ökningen bedöms ha fortsatt även 1996–1997. Samtidigt har taxornas utformning förändrats kraftigt, likaså reglerna för arbetslösa föräldrars möjligheter att utnyttja den kommunala barnomsorgen.

7.5.1 Marginaleffekterna vid ökad arbetsinkomst

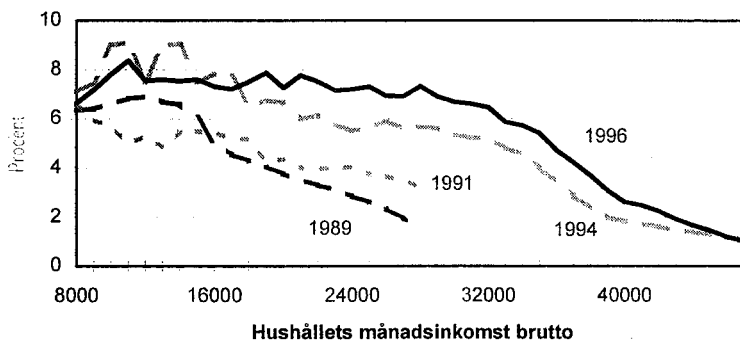
Svenska Kommunförbundet och Socialstyrelsen kartlägger regelbundet barnomsorgstaxorna i landets alla kommuner för olika typfamiljer. Kartläggningarna visar att avgifterna höjts i ett stort antal kommuner under en följd av år. Dessa kartläggningar visar dock inte *hur* barnomsorgstaxorna genomsnittligt har höjts eller hur stora margineffekterna är i barnomsorgstaxorna.

För att belysa detta genomför Finansdepartementet återkommande en undersökning av barnomsorgstaxorna i femtio kommuner. Undersökningen syftar således till att visa hur den ungefärliga genomsnittstaxan ser ut i landet, dvs. vad föräldrar i genomsnitt får betala vid olika inkomstlägen beroende på antal barn som deltar i omsorgen.

En jämförelse av barnomsorgstaxorna 1989 och 1996 visar att genomsnittsavgiften för ett barn på daghem heltid har höjts mar-

kant för föräldrar med genomsnittliga och högre inkomster. Föräldrarnas inkomster och avgifter har beräknats i 1996 års pris. Låginkomsttagarnas avgifter är ganska oförändrade. När avgifter för barnomsorg höjs mer för höginkomsttagare än för låginkomsttagare medför det att margineffekterna stiger. För en ganska vanlig familj med sammanlagda inkomster per år på 250 000 kronor är den genomsnittliga avgiften ca 15 300 kronor per år. Vid en inkomstökning på 12 000 kronor stiger avgiften med drygt 800 kronor, dvs. margineffekten är 6,8 procent. I breda inkomstskikt ligger barnomsorgstaxornas margineffekter på i genomsnitt 5–7 procent 1996 (diagram 7.3).

Diagram 7.3 Margineffekt för barnomsorgsavgifter för familjer med ett barn på heltid i olika inkomstlägen 1989, 1991, 1994 och 1996

För föräldrar med fler barn inom kommunal barnomsorg bestäms avgiften också av olika typer av syskonrabatter. Genomsnittsavgiften för föräldrar med två barn heltid på daghem är till följd av rabatterna endast ca 29 procent högre vid medelinkomstlägen jämfört med avgifterna för ett barn på daghem. Margineffekterna för dessa föräldrar är generellt endast ca två procentenheter högre än för föräldrar med ett barn. De relativa skillnaderna i avgifter mellan olika inkomstlägen är ganska lika för dem med ett respektive två barn på daghem. Även utvecklingen av margineffekten är mycket likartad under perioden 1989–1996.

7.5.2 Marginaleffekter för arbetslösa föräldrar

Socialstyrelsens kartläggningar visar att kommunerna tillämpar olika regler för barnomsorgen för föräldrar som blir arbetslösa.²⁴ För att beskriva skatte- och bidragssystemens liksom barnomsorgstaxornas effekter för arbetslösa föräldrar har den disponibla inkomsten beräknats dels vid arbetslöshet, dels vid återgång till arbete. Typfallen är inte statistiskt representativa men valda så att man tydligt kan visa interaktionseffekterna mellan skatter, bidrag och barnomsorgstaxor.

Beräkningen av disponibel inkomst vid arbetslöshet har genomförts med en ersättningsnivå på 80 procent upp till taket i A-kassan på 580 kronor som infördes 1998. Inkomsten vid arbete har beräknats även för löner över taket. Hyresantaganden baseras på uppgifter i SCB:s Bostads- och hyresundersökning avseende hyror i januari 1997. Skatt och bostadsbidrag har beräknats enligt 1997 års regler med en genomsnittlig kommunalskatt på 31,66 kronor. Barnomsorgstaxor bygger även här på undersökningen av 50 kommuner i vilken också insamlades uppgifter om kommunernas regler för arbetslösa föräldrar. Med hjälp av dessa uppgifter har en genomsnittstaxa vid arbetslöshet beräknats för hela riket.

Barnomsorgsavgifterna för år 1996 har räknats upp till 1997 med 2 procent. De effekter som uppkommer genom ökade resekostnader vid arbete, ökade fackföreningsavgifter osv. beaktas inte, liksom heller inte effekterna på framtida pensioner etc. I likhet med ESO-studien i övrigt beaktas endast det kortsiktiga privatekonomiska utbytet av att börja arbeta. Undersökningen är således mycket stiliserad.

---

²⁴ I en del kommuner får barnen fortsätta med oförändrade villkor men avgiften sätts ofta ned. I andra kommuner måste barnen minska sin närvarotid till t.ex. tre timmar per dag, samtidigt som avgiften reduceras både som följd av mindre närvaro och sänkt inkomst. I andra åter förlorar barnet sin plats men platsen återfås om föräldern får ett arbete.

Typfall 1: Makar med heltidsarbete som har ett barn på daghem heltid. En make antas ha en månadslön på 12 000 kronor, vilket nära nog kan motsvara heltidslön för en lågavlönad. För den andre maken beräknas lön respektive A-kassa vid olika ersättningsnivåer upp till taket i A-kassa. Familjen antas bo i en trerumslägenhet med en månadshyra på 4 390 kronor.

Tabell 7.2 Marginaleffekter för arbetslösa. Makar med ett barn på daghem heltid. 80 procent ersättning

Make 2:s A-kassa/lön	Marg.eff (%) barnomsorg	Marg.eff (%) skatt	Marg.eff (%) bostadsbidrag	Total marg.eff i procent
76 800/96 000	41,3	28,0	19,2	88,6
96 000/120 000	35,7	33,8	0	69,5
115 200/144 000	33,0	38,6	0	71,7
134 400/168 000	30,2	38,9	0	69,1
150 800/192 000	26,9	38,9	0	65,8
150 800/252 000	14,1	42,1	0	56,2
150 800/300 000	10,8	47,2	0	58,1

De totala margineffekterna för arbetslösa föräldrar med ett barn på daghem (typfall 1) vid återgång till arbete är mycket höga även i låga inkomstlägen (tabell 7.2). Barnomsorgstaxorna bidrar vid lägre inkomster med margineffekter som ofta är högre eller lika höga som effekterna från skatterna. För en förälder med en A-kassa på 96 000 kronor, som får en lön vid återgång till arbete på 120 000 kronor, är den totala margineffekten närmare 70 procent.

Typfall 2: Makar med heltidsarbete med två barn på daghem. De antas bo i en trerumslägenhet med en månadshyra på 4 390 kronor. Inkomsterna varieras på samma sätt som i det första typfallet, där den ena makens månadsinkomst antas vara 12 000 kronor.

Tabell 7.3 Marginal effekter för arbetslösa. Makar med två barn på daghem heltid. 80 procent ersättning

Make 2:s A-kassa/lön	Marg.eff (%) barnomsorg	Marg.eff (%) skatt	Marg.eff (%) bostadsbidrag	Total marg.eff i procent
76 800/96 000	48,5	28,0	20,0	96,5
96 000/120 000	41,4	33,8	20,0	95,2
115 200/144 000	38,7	38,6	23,6	101,0
134 400/168 000	35,5	38,9	8,8	83,3
150 800/192 000	31,8	38,9	0,0	70,6
150 800/252 000	16,9	42,1	0,0	59,0
150 800/300 000	12,9	47,2	0,0	60,1

Marginal effekterna av den genomsnittliga barnomsorgstaxan är för makar med två barn på daghem hög i de flesta inkomstskikt. Barnomsorgstaxan ger tillsammans med skatterna och bostadsbidragen vid 80 procent ersättningsnivå i A-kassa marginal effekter i vanliga inkomstlägen på 90–100 procent. Vid en återgång till arbete får således familjen endast behålla några procent av den höjda inkomsten.

8 Sveriges förtidspensioner m.m. i internationell jämförelse

8.1 Förtidspensionerna i Europa

I ett gemensamt projekt har departementsexperter i åtta länder beräknat och jämfört ersättningsgraden i de olika socialförsäkringsförmåner som gör det möjligt för äldre arbetstagare att lämna arbetsmarknaden före den ordinarie pensionsåldern. De länder som ingår är, förutom Sverige, Danmark, Finland, Frankrike, Italien, Nederländerna, Spanien och Storbritannien. Jämförelsen avser typfallsberäkningar i olika inkomstlägen för en ensamstående person.²⁵

I studien har två olika inkomstmått använts. Det första avser inkomst efter skatt, vilket är det mått som används av OECD i den årliga analysen "The Tax /Benefit Position of Production Workers". Detta mått har kompletterats med inkomst efter skatt där hänsyn också tagits till kostnader för boendet och eventuella bostadsbidrag som hushållet kan erhålla. Bostadskostnaden har antagits motsvara medelkostnaden för ett hushåll av en viss specificerad storlek (i något land har antagits en något lägre kostnad). Bostadskostnaden har antagits vara konstant i olika inkomstlägen. Beräkningarna avser reglerna för 1996.

---

²⁵ Beräkningarna är standardiserade i alla länder men vissa förenklade antaganden har varit nödvändiga för att resultaten skall bli jämförbara och enhetliga.

Beräkningar har gjorts för sex olika inkomstlägen. Som riktvärde 100 har använts inkomsten för en genomsnittlig industriarbetare, som beräknats vara 200 000 kronor i Sverige 1996. Beräkningar har sedan gjorts också för inkomster motsvarande 50, 67.5, 75, 150 och 200 procent av industriarbetarlönen. Alla beräkningar avser en tänkt heltidsinkomst varför nivån 50 procent (100 000 kr) är ovanlig i Sverige.

Analyserna omfattar i respektive land det ekonomiska utfallet för en person i åldern 55–60 år när han övergår från arbete och lön till olika sociala ersättningar. För Sveriges del har beräknats följande alternativ:

- helt förtida uttag av ålderspension vid 60 års ålder
- halvt förtida uttag av ålderspension vid 60 års ålder med fortsatt halvtidsarbete
- uttag av delpension vid 61 års ålder där personen arbetar resterande del
- förtidspension med helt uttag med antagande om full ersättning.

I beräkningen av pension etc. har antagits att personen haft lika stor inkomst alla år under livet, vilket för Sveriges del innebär att man reallt haft industriarbetarinkomsten under 30 år inkl. de 15 år med högst inkomst (och likadant för de andra fem olika inkomstlägena, dvs. den som hade 200 procent av industriarbetarinkomsten pensionsåret har antagits ha haft motsvarande reala inkomst varje år tidigare).

I Storbritannien och Nederländerna är möjligheterna till förtida avgångar från arbetet med ersättning från offentliga system starkt begränsade. I stället är det företag och fackföreningar som genom bl.a. avtalsförsäkringar står för kostnaderna för yrkespensionering. Villkoren varierar mycket och ersättningsgraden blir starkt beroende av hur förmånliga villkor man erhåller. I beräkningarna har typiska avtalspensioner beaktats och för Sverige har antagits att man i relevanta fall får ett tillägg från avtalsförsäkringarna på 10 eller 15 procent.

Ersättningsgraden vid pensionering osv. har beräknats i relation till inkomsten efter skatt (och ev. bidrag) vid förvärvsarbete i motsvarande inkomstlägen.

8.2 Svenska ersättningsnivåerna varken höga eller låga

Invaliditetspension (som vi i Sverige kallar förtidspension) är i de flesta länder en ersättning som beviljas endast personer som uppfyller strikta krav på nedsatt arbetsförmåga på grund av sjukdom eller handikapp. I de flesta länder har antalet med invaliditetspension emellertid ökat successivt under de senaste 10 åren.

Jämförelserna av ersättningsgraden vid full livsinkomst och hel nedsättning av arbetsförmågan visar att vid inkomstnivån motsvarande industriarbetarlönen (APW 100) är nivån i Sverige något högre än t.ex. i Danmark, Finland, Nederländerna och Storbritannien men lägre än i Spanien och Italien (tabell 8.1). I Spanien ger invaliditetspensionen en högre inkomst efter skatt än när man arbetar. I Sverige ligger ersättningsgraden över 80 procent i alla inkomstlägen och den är högre ju lägre inkomst man haft tidigare, vilket förklaras av att vi har en generell folkpension. Det samlade intrycket är annars att det råder oväntat stora skillnader mellan länderna i fråga om vilken ersättning man anser adekvat vid fullt nedsatt arbetsförmåga.

Tabell 8.1 Ersättningsgrad för ensamstående vid hel invaliditetspension. Inkomst efter skatt 1996

Inkomst % av APW	DK	2/3 arbetsf	FIN	F	GB	I	NL	Sp	S
50	139	116	88	93	78	91	77	98	99
67,5	108	90	74	73	61	88	74	104	87
75	99	82	70	66	55	88	74	106	86
100	77	64	65	67	43	88	74	111	84
150	58	48	65	59	30	88	74	116	86
200	47	39	65	46	22	88	58	118	82

DK=Danmark, FIN=Finland, F=Frankrike, GB=Storbritannien, I=Italien, NL=Nederländerna, Sp=Spanien, S=Sverige.

Not: För Danmark beräknas även ersättningsgrad när arbetsförmågan satts ned till 2/3. Spanien beräknat med antagande om 35 års betalning av egenavgifter.

Beräkningen av ersättningsgraden påverkas ganska mycket av hur man mäter inkomster före och efter pensionering. Ersättningsgraden vid invaliditetspension beräknad på inkomster efter bostadsbidrag och boendekostnader är mycket hög vid lägre antagna inkomster (tabell 8.2). Det beror till stor del på svagheten med detta inkomstbegrepp, nämligen att man antar en fast boendekostnad lika i alla inkomstlägen. Detta medför självklart mycket små nettoinkomster i lägre inkomstskikt. Även en liten absolut inkomstökning efter pensionering ger då en mycket hög ersättningsgrad.

Samtidigt ger beräkningarna den faktiska upplysningen att man får mer pengar över som pensionär än som förvärvsarbete, ända upp till inkomster som närmar sig en heltidsarbetande industriarbetare – även i Sverige. Det beror dels på skatterna – förtidspensionär har särskilt grundavdrag och betalar inga allmänna egenavgifter – dels på det relativt generösa bostadsstödet till förtidspensionärer (BTP).

**Tabell 8.2 Ersättningsgrad för ensamstående vid hel invaliditetspension.
Inkomst efter skatt och nettoutgifter för boende**

Inkomst % av APW	DK	2/3 arbetsf	FIN	F	GB	I	NL	Sp	S
50	188	155	104	93	66	87	81	93	193
67,5	134	110	74	70	46	85	66	102	113
75	117	96	66	62	41	85	62	104	100
100	82	68	56	60	30	86	66	111	76
150	57	47	59	53	19	87	68	118	82
200	44	36	61	40	14	84	51	120	78

Not: I beräkningarna för Sverige har antagits en bostadskostnad motsvarande den genomsnittliga boendekostnaden för en tvårumslägenhet (41 000 kronor 1996).

Varje land har också valt ut vilket förmånssystem som oftast används vid frivillig pensionering före den allmänna pensionsåldern. För Sverige valdes helt uttag av ålderspension vid 60 års ålder trots att detta uttag är ovanligt – men vi har inga andra offentliga frivilliga pensionsmöjligheter.

Ersättningsgraden i försäkringarna som medger frivillig pensionering från 60 år är generellt sett avsevärt lägre än den som gäller vid invaliditet (tabell 8.3). Sverige har en av de lägsta nivåerna vid inkomster motsvarande industriarbetarlönen (APW 100). Många andra länder har anmärkningsvärt höga ersättningsgrader, särskilt vid lägre inkomster. Exempelvis kan låginkomsttagare i Danmark pensionera sig vid 60 år utan att inkomsten påverkas nämnvärt.

Tabell 8.3 Ersättningsgrad för ensamstående vid helt förtida uttag av ålderspension. Inkomst efter skatt

Inkomst % av APW	DK	Efter 2,5 år	FIN	A-lös pens.	F	GB		I	NL	Sp	S
						Hög	Låg				
50	101	101	68	88	81	82	77	81	77	79	79
67,5	92	79	60	74	84	76	60	79	80	62	69
75	85	72	57	70	84	77	55	79	80	63	66
100	66	56	52	65	81	77	44	78	82	63	60
150	50	42	47	65	77	76	33	79	84	61	57
200	40	34	46	65	73	75	31	76	83	60	58

Not: I Danmark sänks ersättningen efter 2,5 år. I Storbritannien visas en beräkning vid antaganden om en förmånlig försäkring och en med en mindre förmånlig.

Ersättningsgraden beräknad efter boendekostnad när någon väljer själv att pensioneras är i allmänhet lägre än den som vi får vid inkomster beräknade endast efter skatt (tabell 8.4). Även med detta mått har Sverige i stort sett de lägsta nivåerna. En ensamstående med förtida uttag av ålderspension får i Sverige inget bostadsstöd men i de andra länderna kan bostadstillägg utgå vid lägre pensioner.

Tabell 8.4 Ersättningsgrad för ensamstående vid helt förtida uttag av ålderspension. Inkomst efter skatt och nettoutgifter för boende

Inkomst % av APW	DK	Efter 2,5 år	FIN	A-lös pens.	F	GB	I	NL	Sp	S	
						Hög	Låg				
50	101	102	89	102	81	73	64	74	81	66	50
67,5	95	73	69	73	81	68	45	74	71	48	44
75	83	64	62	64	80	69	40	73	72	51	43
100	58	45	49	55	77	71	31	74	76	56	41
150	40	31	37	58	74	73	23	76	80	57	45
200	31	24	39	60	70	72	24	74	81	56	49

I studien har pensionsalternativen jämförts med den ersättningsgrad man kan få vid arbetslöshet (tabell 8.5 och 8.6). För Sveriges del är den beräknad med en kompensation på 75 procent. Jämförelserna visar att i många länder, däribland i Sverige, är det i allmänhet betydligt förmånligare att erhålla invaliditetspension än arbetslöshetsstöd. Den svenska A-kassan vid 75 procent gav en ersättningsgrad som hörde till de högsta vid en genomsnittlig industriarbetarlön, beräknad med inkomst efter skatt. Åtskilliga länder hade redan 1996 lägre nivåer, t.ex. Danmark och Finland. Denna allmänna bild ändras endast måttligt när vi beräknar inkomsten efter nettoutgifter för boende.

Tabell 8.5 Ersättningsgrad för ensamstående vid arbetslöshet. Inkomst efter skatt

Inkomst % av APW	DK	FIN	F	GB	I	NL	Sp	S
50	99	70	92	38	42	77	68	73
67,5	91	65	83	30	37	74	71	75
75	83	64	81	27	38	74	71	76
100	65	61	75	21	39	74	71	74
150	49	51	71	15	39	74	53	54
200	40	46	71	11	35	58	40	44

Tabell 8.6 Ersättningsgrad för ensamstående vid arbetslöshet. Inkomst efter skatt och nettoutgifter och nettoutgifter för boende

Inkomst % av APW	DK	FIN	F	GB	I	NL	Sp	S
50	97	68	92	58	21	81	51	34
67,5	92	55	81	41	20	66	61	56
75	80	53	76	36	23	62	64	60
100	57	51	69	26	28	66	65	62
150	39	42	67	17	32	68	47	41
200	30	38	68	12	29	51	35	31

9 Några slutsatser

Huvudresultaten av analyserna är att arbete lönar sig för de flesta förvärvsarbetande i Sverige. Det privatekonomiska utbytet när man arbetar är oftast betydligt högre än vad som ges i socialförsäkringarna. Marginaleffekterna är inte större än att man i allmänhet får behålla mer än hälften om lönen ökar. De mycket höga ersättningsgrader och marginaleffekter som ofta visas med enkla typfallsberäkningar är inte statistiskt vanliga. Dagens ersättningsnivåer förefaller inte ge upphov till omfattande och utbredda arbetslöshetsfallor. Analyserna visar att socialförsäkringen fungerar i huvudsak väl för flertalet vanliga löntagare.

Systemproblem förekommer

Även om socialförsäkringen huvudsakligen fungerar visar analyserna dock att samspelet mellan skatter, socialförsäkringar, bidrag och avgifter för barnomsorg ger upphov till ett antal olika systemproblem, särskilt för vissa grupper.

1. Ganska många personer arbetar utan att det är särskilt privatekonomiskt lönsamt. Om de i stället varit arbetslösa eller förtidspensionerade skulle de fått en ekonomisk standard som ligger nära den man får när man arbetar. Det är närmare en halv miljon människor som förlorar 10 procent eller mindre av den ekonomiska standarden om de blir arbetslösa. För många av dem kan dock förlusten i kronor vara ganska hög. Mer än var tredje person skulle förlora högst 10 procent vid en förtidspensionering. De höga ersättningsgraderna förekommer främst bland personer som har en hög risk att bli arbetslösa eller förtidspensionerade. En del kanske

vill se detta som ett bevis för att våra djupt rotade arbetsnormer innebär att människor faktiskt vill arbeta även utan ekonomiska drivkrafter. Andra misstänker att det delvis speglar en informationsbrist. Man fortsätter att arbeta för att man inte vet om hur relativt fördelaktiga socialförsäkringarna faktiskt är i kombination med skatter, bidrag och avgifter. Andra åter pekar på att människor ser mer långsiktigt på arbete. Även om utbytet just nu är litet räknar man med att fördelarna växer över tiden. Oavsett vilken av dessa gissningar som är bäst är det ett betänkligt systemproblem att arbete lönar sig dåligt för såpass många förvärvsarbetande.

2. Det finns 150 000 arbetslösa som bara marginellt kan förbättra sin ekonomiska standard genom att börja arbeta. Det motsvarar drygt 40 procent av alla arbetslösa som skulle få sin standard ökad med som mest 10 procent vid en återgång till arbete. För 15 000 personer innebär ett arbete ingen förbättring alls. Det faktum att den genomsnittliga ersättningsgraden är betydligt högre för de arbetslösa än för de förvärvsarbetande beror på att risken att drabbas av arbetslöshet är mycket ojämnt fördelad. Arbetsmarknadsstöden är främst utformade med tanke på en typisk löntagare som blir arbetslös efter en längre period av arbete. Personer som berörs av arbetslöshet är å andra sidan relativt sett yngre och har i högre grad än andra kort utbildning, tidigare låg lön och en svag förankring på arbetsmarknaden. Ett system som är väl avpassat för vanliga löntagare blir således ofta mycket generöst för dem som faktiskt blir arbetslösa.

3. De kommunala barnomsorgstaxorna gör att det för 80 000 småbarnsfamiljer lönar sig dåligt att arbeta jämfört med den ekonomiska standard man har vid arbetslöshet. Dessa föräldrar med arbete får vid arbetslöshet en ersättningsgrad på 90 procent eller mer. För ca 70 procent av alla arbetslösa föräldrar ökar inkomsten med 10 procent eller mindre om de återgår i arbete. Kommunernas barnomsorgstaxor bidrar nästan lika mycket till de höga tröskel-effekterna som bostadsbidrag och skatter. När kommunerna under

senare år har höjt avgifterna, inkomstprövat taxorna i högre grad och skärpt reglerna för arbetslösa föräldrar har problemet ökat i omfattning. För familjer med små barn torde värdet att vara hemma med barnen under en tid delvis kunna uppväga de nackdelar som följer av en arbetslöshetsperiod, vilket tillsammans med en hög ersättningsgrad kan påverka t.ex. hur länge föräldrar är arbetslösa.

4. Drygt 300 000 personer skulle få sin standard halverad eller sänkt ännu mer vid arbetslöshet. Det handlar både om personer som trots goda inkomster inte är medlemmar i en A-kassa och de vars inkomster ligger långt över taket i A-kassan. I första hand gäller det dock personer som statistiskt har en ganska liten risk att bli arbetslösa. Men även bland dem med en hög risk förekommer personer som är oförsäkrade och därför saknar ett rimligt ekonomiskt skydd vid arbetslöshet. En stor andel av alla förvärvsarbetande skulle hamna under socialbidragsnivån vid arbetslöshet.

5. Socialbidragen har en allt större betydelse för ersättningsgrader och marginaleffekter. Hushållens ekonomiska standard har sjunkit påtagligt under 1990-talet som följd av arbetslöshet, ökade skatter och minskade transfereringar. Samtidigt har Socialstyrelsens normer för socialbidrag varit relativt oförändrade. Kommunerna har dock allt oftare sänkt normerna under vad som föreskrivits. Antalet hushåll som får socialbidrag och antalet månader med bidrag har ökat. En stor del av alla arbetslösa får kompletterande socialbidrag och många förvärvsarbetande skulle vid arbetslöshet få inkomster under socialbidragsnormen. Denna utveckling leder till att ersättningsgrader, tröskeleffekter och marginaleffekter har ökat påtagligt för allt fler hushåll. Det är en bedömningsfråga om det skall anses bero på att hushållens inkomster har blivit för låga eller att socialbidragens garantinivåer ligger för nära inkomsterna för vanliga hushåll.

6. De senaste årens höjda skatter genom saneringsprogrammet, införandet av allmänna egenavgifter och höjda barnomsorgstaxor har inneburit att alltfler har fått höga sammanlagda synliga margineffekter. Det är omkring en kvarts miljon personer som nu har margineffekter på 60 procent eller högre. Utvecklingen är resultatet av en serie beslut och förändringar över en längre tid där staten och kommunerna var för sig och för olika system i besparingssyfte höjt den sammantagna progressionen.

Problemen kan ha underskattats

När dessa problem skall bedömas är naturligtvis en viktig fråga hur representativa och pålitliga beräkningarna är. En nyckelfråga är i vilket tidsperspektiv man egentligen skall bedöma systemens effekter. Socialförsäkringens och socialbidragens regler är i allmänhet utformade utifrån ett kort perspektiv där ersättningsnivån har avvägts för dag, vecka eller månad. Skatter, bostadsbidrag m.fl. system har i stället året som beräkningsgrund. De flesta kanske bedömer hur rimlig exempelvis A-kassans nivå är efter hur många kronor eller procent en arbetslös förlorar brutto under en vecka eller en månad jämfört med tidigare inkomst. Räknat så blir ersättningsgraden 80 procent, eller mindre för dem med högre inkomster.

Räknat i ett längre perspektiv över flera år kan bilden bli annorlunda. Om hög ersättningsnivå leder till att man är arbetslös en något längre tid och längre arbetslöshet medför en sänkt framtida lön, kan en högre ersättningsnivå ge den paradoxala effekten att den enskildes livsinkomst minskar. Å andra sidan, om en för låg ersättning för med sig att den arbetslösa tar första bästa jobb kan också livsinkomsten sjunka jämfört med om han kunde ha råd att söka något längre.

I våra beräkningar har vi använt årsperspektivet, dels av beräkningstekniska skäl, dels för att fånga effekterna av skatter, bidrag och barnomsorgsavgifter. Det leder naturligtvis till att en stor inkomstförlust i kronor brutto för en enskild person vid

exempelvis ett halvt års arbetslöshet samtidigt kan ge en hög ersättningsgrad beräknat på årsnivå efter skatt, bostadsbidrag och eventuell barnomsorgsavgift i förhållande till hela familjens inkomst. Man får därför inte övertolka resultaten som visar höga ersättningsgrader. Mer än 55 procent av alla de som vid arbetslöshet erhåller en ersättningsgrad på över 90 procent skulle förlora 20 000 kronor eller mer. Detta beror på att hushållets sammanlagda inkomst är ganska hög. Vid bedömningen måste man väga samman resultaten för både ersättningsgrader och tröskel-effekter.

Vilken vikt man skall lägga vid den enskildes inkomstförlust räknat brutto i det kortare perspektivet respektive ersättningsgraden netto i årspektivet – eller hur lönen kan påverkas på längre sikt – är inte självklart. En inkomstförlust på 1 000–2 000 kronor per månad före skatt kan medföra försörjningsproblem för många vars ekonomiska marginaler är små. För andra, som redan har en ganska god familjeinkomst, kan en nettominskning av den disponibla årsinkomsten på några procent betyda mindre. Ju högre ekonomisk standard hushållen har desto mindre betyder en liten relativ inkomstförlust. Våra analyser kan inte sägas ersätta men väl komplettera den konventionella bilden av kortsiktseffekten brutto med resultat som visar att en till synes stor inkomstförlust för en person ofta innebär en måttlig eller ringa relativ inkomstförlust netto för hushållet i ett årspektiv.

En annan viktig metodfråga är om urvalet är representativt. Eftersom beräkningarna är gjorda på ett urval av i princip alla arbetslösa respektive förvärvsarbetande bör representativiteten vara god. En avgränsning som påverkar resultaten är dock att vi har tagit bort alla som varit arbetslösa 6 månader eller mindre. Det betyder t.ex. att många säsongarbetslösa inte ingår i beräkningen. Avgränsningen är pragmatisk och motiveras bl.a. av att vi valt årspektivet. Den innebär dock att ersättningsgrader m.m. underskattas något i förhållande till vad de skulle bli om korttidsarbetslösa hade tagits med.

De grundläggande regeleffekterna av skatter, arbetslöshetsstöd, pensioner osv. beräknas med stor precision. På några områden där

det saknas dataunderlag har vi emellertid tvingats till olika schablonmetoder och förenklingar. Effekterna från studiemedlen ingår inte men detta innebär endast en mycket marginell underskattning. Metoden att beräkna socialbidragen, exempelvis före och efter arbetslöshet, är förenklad men socialbidragen bidrar endast till några enstaka procentenheter i de genomsnittliga ersättningsgraderna och marginaleffekterna. Socialbidragen spelar dock en större roll för dem med höga ersättningsgrader. För alla som får kompletterande socialbidrag vid arbetslöshet är marginaleffekten i princip 100 procent. Mer än en tredjedel av alla hushåll som erhållit KAS under ett år har någon gång under året mottagit socialbidrag. För dem med A-kassa respektive utbildningsbidrag är det 10 respektive 14 procent. Det kan inte uteslutas att med bättre underlag om socialbidrag skulle antalet personer i kalkylen öka som har höga ersättningsgrader, tröskeeffekter och marginaleffekter.

Även avgifterna till barnomsorgen har beräknats förenklat. För de genomsnittliga ersättningsgraderna och marginaleffekterna spelar barnomsorgsavgifterna en liten roll, de bidrar endast med några procentenheter till genomsnittsvärdet. För barnfamiljer, särskilt för dem med låga inkomster, spelar dock avgifterna en stor ekonomisk roll. Socialstyrelsens undersökningar visar att majoriteten av kommunerna tidsbegränsar eller drar in barnomsorgsplatsen vid arbetslöshet, ibland efter viss tid. I vår analys används en genomsnittstaxa som baseras på en undersökning av 50 kommuners taxor 1996. För exempelvis en familj med två barn på daghem med en ganska vanlig sammanlagd inkomst på ca 290 000 kronor är enligt modellen genomsnittsavgiften vid arbete ca 22 400 kronor men sjunker till ca 13 700 kronor vid arbetslöshet, dvs. med ca 40 procent. Kommunernas regler för arbetslösa skärps för varje år. Det finns därför ingen anledning att tro att resultaten överskattar ersättningsgrader och marginaleffekter på grund av hur barnomsorgsavgifterna beräknas, snarare tvärtom.

Ett centralt antagande som är diskutabelt är att de arbetslösa efter en återgång till arbete skulle få samma lön som före arbetslösheten. Känslighetsberäkningar visar att om man i stället antar att lönen blir 5 procent lägre efter arbetslöshet, är det betydligt fler

arbetslösa vars ekonomiska standard ligger nära eller t.o.m. över den man kan få i arbete. Ett liknande resonemang gäller vad som blir den faktiska ersättningsgraden respektive tröskeleffekten om man (realistiskt) skulle anta att många arbetslösa faktiskt bara kan få eller t.o.m. endast efterfrågar ett arbete på mindre än heltid. Med bara ett måttligt antagande att vissa arbetslösa endast kan antas arbeta deltid skulle högra ersättningsgrader och tröskelnivåer bli tämligen vanliga.

Tre andra antaganden vid analyserna som kan diskuteras är att den ökade fritid det innebär att vara arbetslös respektive förtidspensionerad inte har någon ekonomisk betydelse för den enskilde, antagandet att arbete inte för med sig andra merkostnader än de för arbetsresorna samt antagandet att det inte finns andra ekonomiska förmåner för förtidspensionerade och arbetslösa (t.ex. rabatter inom kollektivtrafiken). Mot det skall vägas att när inkomsten sänks vid arbetslöshet eller förtidspensionering minskar hushållens ekonomiska marginaler, vilket kan begränsa möjligheten att handla ekonomiskt funktionellt. Allmänt sett är dock bedömningen att med andra antaganden på dessa områden skulle ersättningsgrader m.m. bli högre.

De olika simuleringsresultaten stöds också väl av den statistiska jämförelsen av den ekonomiska standarden bland arbetslösa och förvärvsarbetande. Den tyder på att skillnaderna mellan grupperna är ganska måttliga om man rensar för skillnader i ålder, utbildning osv.

Det mesta pekar således på att ersättningsgrader, tröskel-effekter och marginaleffekter i analysen snarare underskattas än överskattas. Omfattningen av nuvarande systemproblem är i så fall större än vad som framgår av dessa beräkningar.

Kombinationseffekter och målkonflikter

Systemproblemen orsakas enligt vår bedömning av att olika delsystem med skilda uppgifter och tidsperspektiv, som kanske är funktionellt väl avvägda var för sig, i verklig tillämpning gerupphov till åtskilliga både okontrollerade och oönskade kombinations-

effekter. Ersättningsnivåer för att ge en rimlig ekonomisk trygghet, riktade bidrag för att stödja låginkomsttagare, generösa garanti-nivåer för dem med lägst standard, höga skatter för att finansiera bl.a. transfereringarna samt höga, progressiva och tidsberoende barnomsorgstaxor för att användning och betalningsförmåga skall bestämma avgiften är kanske funktionella var för sig. Det förefaller dock som om de goda intentionerna delvis kolliderar när delsystemen skall fungera tillsammans. När exempelvis A-kassans eller förtidspensionens utformning övervägs tar man inte tillräcklig hänsyn till att progressiva skatter, avtalsförmåner, inkomstprövade bostadsbidrag, barnomsorgsavgifter, socialbidrag osv. också i praktiken fungerar som delar av försäkringarna vid arbetslöshet eller långvarig sjukdom. Höga ersättningsgrader, tröskeleffekter och marginaleffekter berör särskilt barnfamiljer och kvinnor är mer drabbade än män. De höga nivåerna beror både på skatterna, bidragen och de tids- och inkomstberoende avgifterna. Förfärd-arbetande och personer som försörjs av socialförsäkringarna betalar vid samma inkomst lika skatt, vilket beror på att de merkostnader som oftast uppkommer vid arbete inte får dras av i deklara-tionen. Skattesystemet medför därför att nettoersättningarna blir högre än bruttoersättningarna. För dem med större arbetsrelaterade kostnader blir nettoersättningen ännu högre. De mycket höga ersättningsgraderna och marginaleffekterna förklaras därutöver av bidrags- och avgiftssystemen.

Omfördelningssystemen växer i omfattning och förändras ständigt. De förvaltas och reformeras av skilda organisationer. De sammantagna effekterna av reglerna kanske till slut blir omöjliga att överblicka för både konstruktörer, förvaltare och medborgare.

Arbete lönar sig alltid, för den enskilde i synnerhet på längre sikt, för den sociala sammanhållningen i landet, för de offentliga finanserna och för välbefindandet i landet. Även om socialförsäkringarna fungerar väl för de flesta löntagare borde det därför inge viss oro att arbete kortsiktigt lönar sig dåligt för så många personer. Det är ingen som vet säkert hur allvarliga dessa systemproblem är, hur starkt de kan tänkas påverka drivkraften att arbeta, arbetslöshetstider och förtidspensionering. Höga ersättningsgrader,

tröskeleffekter och marginaleffekter har olika betydelse för skilda grupper. För personer med starka arbetsnormer och en stadig förankring på arbetsmarknaden torde höga nivåer ha en ganska liten betydelse. För ungdomar, småbarnsföräldrar, personer som har slitsamma yrken osv. kan höga nivåer få en större inverkan.

Sociala arbetsnormer och kontroller inom förvaltningarna kanske hittills har kunnat väsentligen förebygga en allvarlig ökning av antalet personer som utnyttjar välfärdssystemen för arbetsfri försörjning under en kortare eller längre tid. När antalet arbetslösa och förtidspensionerade har ökat kraftigt torde detta ha försvagat arbetsnormerna och förvaltningarnas kontrollsystem. Arbetsnormerna bli antagligen efterhand svagare ju färre människor som försörjer sig genom arbete. Den ökade belastningen på ansvariga myndigheter har i praktiken försvårat eller omöjliggjort en effektiv uppföljning och kontroll. Fortsatta resursbegränsningar kan väntas leda till att exempelvis marginaleffekterna från barnomsorgstaxorna ökar. Det finns därför anledning att misstänka att systemproblemens negativa följder kan öka framöver.

Redan inom varje delsystem finns målkonflikter och svåra avvägningar, t.ex. mellan att ge den enskilde ett rimligt försäkringskydd respektive att se till att arbete lönar sig. Om socialförsäkringen skall ge ett rimligt standardskydd till vanliga löntagare med små risker för arbetslöshet eller förtidspensionering, ger den en hög ersättningsgrad till utsatta grupper med höga risker. Avvägningarna blir fler och än mer komplicerade om vi ser systemen tillsammans, exempelvis när socialbidragens garantinivåer skall bedömas i förhållande till hushållens faktiska konsumtion och socialförsäkringarnas ersättningsnivåer. Inom ramen för nuvarande mål och restriktioner finns det förmodligen inga enkla lösningar som skulle märkbart minska de systemproblem vi påvisat.

Om problemen skall minskas måste man i grunden förenkla skatte-, socialförsäkrings-, bidrags- och avgiftssystemen så att tröskeleffekter och marginaleffekter reduceras och kontrolleras i ett och samma system, företrädesvis inom skattesystemet.

Referenser

- Agell, A., Englund, P., Södersten, J. (1995), *Svensk skattepolitik i teori och praktik*. Bilaga I till SOU 1995:104.
- Andersson, I. & Gustafsson, B. (1992), *Fattigdomsfällor*. ESO-rapport Ds 1992:25.
- Arbetsgruppen ”Flitfällorna”. Statsrådets kanslis publikationsserie 1996/6, Helsingfors 1996.
- Arbetslöshet, folkhälsa och välfärd*. Folkhälsoinstitutets rapport 1996:86.
- Arbetslöshetens betydelse för friskskrivning och förtidspensionering*. RFV redovisar 1995:10.
- Atkinson, A.B. & Mogensen, G.V. (1993), *Welfare and Work Incentives*. Clarendon Press Oxford.
- Bryson, A. & Mc Kay, S. (1994), *Is It Worth Working*. Policy Studies Institute. London.
- Early Exits from Labour Market in 8 European Countries*. SWZ, The Netherlands/European Commission (under publ.).
- Employment Outlook*, July 1996. OECD.
- Förtidspension – en arbetsmarknadspolitisk ventil?*
SOU 1994:148.
- Förtidspension – fusk och systembrister*. RRV 1995:33.
- Förtidspensionering. Utveckling, diagnoser, dödsrisker och rehabiliteringssannolikheter*. RFV redovisas 1994:8.
- Gianarelli, L. & Steuerle, C.E. (1995), *The Twice Poverty Trap: Tax Rates Faced by AFDC Recipients*. The Urban Institute.
- Grundläggande drag i en ny arbetslöshetsförsäkring*.
SOU 1996:51.
- Joyce, P. (1997), *Hur påverkar arbetslöshet inkomster och löner i framtiden*. Nationalekonomiska institutionen. Uppsala universitet.

- Klevmarken, A. (1997), *Did the Tax Cuts Increase Hours of Work? - A Pre-Post Analysis of Swedish Panel Data*. Stencil Uppsala, universitetet.
- Lindbeck, A. (1997), *Hushållens beteende - incitament och sociala normer*. Ekonomisk Debatt 5/1997.
- Mogensen, G. V. (red) (1995), *Work Incentive in the Danish Welfare State. New Empirical Evidence*. The Rockwool Foundation Research Unit. Aarhus University Press.
- OECD Jobs Study*. OECD 1996.
- Schwarz, B. & Nyman, K. (1991), *Marginaleffekter och tröskel-effekter - barnfamiljerna och barnomsorgen*. ESO-rapport Ds 1991:66.
- Unemployment Benefits and Social Assistance in Seven European Countries*. Ministry of Social Affairs, The Netherland 1995.
- Uppföljning av barnomsorgslagstiftningen våren 1996*. Socialstyrelsens Meddelandeblad 11/96.

Does it Pay to Work? – A Summary

The number of unemployed and disability pensioners has increased in Sweden as in many other European countries. The increasing benefit dependency is a threat to public finance, labour market functioning and eventually to social integration in society. The conflicting goals of work incentives related to taxes and benefits and the accuracy of social insurance are in focus in most countries and in many recent reports.

This study investigates net replacement rates in unemployment insurance and disability pensions in Sweden and the combination effects of social insurance, taxes, benefits and income dependent charges. The analysis is based on simulation experiments for representative sub-samples of unemployed and employed and stylized case calculations.

In the first simulation all unemployed are given their former wage, or in some cases, an estimated wage, and then all taxes, housing benefits and child care fees are recalculated. The net replacement rate (NRR) is on average 85 per cent, assuming the gross replacement rate for 1998 of 80 per cent. NRR is the household disposable income in unemployment in per cent of the disposable income in employment when simulations are implemented individually. About 4 per cent of all unemployed would not have an increasing disposable income in work while more than one of three would only improve the disposable income by 10 per cent or less. High NRR is frequent among families with children, women and low wage earner. These high NRR are explained by combination effects from taxes, housing allowances, social assistance and high and progressive child care fees. Returning to work, unemployed would keep only 17 per cent of the new wage, the rest is lost in reduced housing allowances,

unemployment benefits and increased taxes. This implies high average taxes on wages.

Corresponding simulation experiments are presented where all individuals in work are assumed to be unemployed. The average NRR for employed is 78 per cent, which is notably lower than the NRR for the unemployed. This difference is explained by selection effects. Those with high unemployment risks – younger persons with lower wages and persons with more children – have higher NRR.

These simulation results are validated with a statistical comparison between disposable income among unemployed and those in work. Composition differences due to age, sex, education, region, immigration and employment is controlled for, using a standard regression technique. The large differences in disposable income between unemployed and employed are mostly explained by composition differences. Controlling for these, unemployed (except single without children) have a disposable income averaging 85–95 per cent of the income of those in work, depending on family type.

The simulation of disability pension (including collective supplements) for all individuals presently in work shows that more than one of three should lose less than 10 per cent of disposable income if receiving a pension, when considering combination effects of taxes and benefits. Individuals with high risk of disability – women, part-time workers and low wage earners – often have NRR close to 100 per cent.

Net replacement rates for unemployed when returning to work, for employed when assumed being unemployed or being disability pensioner

	Net Replacement Rate, Per cent							Total	Average
	-59	60-69	70-79	80-89	90-99	100			
Unemployed to Work	6	6	11	36	38	4	100	85	
Employed to Unemployment	12	12	22	36	18	1	100	78	
Employed to Disability pensions	1	4	15	43	27	9	100	86	

In another simulation marginal effective tax rates (METR) are calculated for all employed including effects from taxes, benefits, child care fees and social assistance. Assuming an individual wage increase of SEK 1 000, the METR is on average 46 per cent. Most wage earners have METR in the interval 30–40 per cent but there are also more than 240 000 individuals with METR around 60–70 and 14 000 with METR higher than 70 per cent. High METR is again explained by combination effects of taxes, housing benefits, single parent benefits, child care fees and social assistance and is most frequent among families with children, especially single parents.

This report also includes a brief summary of results from an international project comparing NRR in disability pensions and other early exit schemes for those aged 60 or older. The analysis is based on stylized tax and benefit calculation for a single person with a wage between half and two times the Average Production Worker (APW). The NRR in disability pension is fairly high in Sweden, 84 per cent at APW level, compared to Denmark (77 per cent), Finland (65 per cent), the Netherlands (74 per cent) and United Kingdom (43 per cent). Only Italy and Spain have higher NRR. In other programs for early exits and in unemployment insurance, the NRR in Sweden is close to the levels in most other countries in the study.

The conclusion of the report is that for most wage earners in Sweden, it still pays to work. However, for vulnerable groups unemployment traps are created by the tax and benefit system, especially for families with children, single parents, low wage earners and young persons. Social insurance benefits are designed to be reasonable. Unfortunately, policy makers often disregard combination effects of taxes, benefits, social assistance and child care fees but these are integrated parts of the social protection for unemployed and long term sick. If the problems for vulnerable groups should be reduced, policy makers must take full and co-ordinated control of all systems that determine marginal effects, including child care fees and social assistance.

Tabellbilaga

De enskilda procenttalen är avrundade till närmaste heltal. Summan av procenttal blir därför inte alltid 100 i tabellerna i denna bilaga.

Bilagetabell 1.1 Ersättningsgrad när arbetslösa blir anställda.

Kategori	Mindre än 20%	20-39%	40-59%	60-69%	70-79%	80-89%	90-99%	100%	Summa	Medeltal %	Antal arbetslösa i 1000-tal
KÖN											
Män	0	2	6	8	13	44	24	4	100	82	209
Kvinnor	0	1	4	3	9	25	57	3	100	88	156
ARBETSTID											
Kort deltid män	0	0	1	4	12	49	35	0	100	86	63
Ej anställda män	0	3	7	10	14	41	19	6	100	80	146
Kort deltid kvinnor	0	0	0	1	10	14	73	3	100	91	38
Ej anställda kvinnor	0	1	5	4	8	28	51	4	100	87	118
ARBETSINKOMST											
Under 100 000 kr/år	0	0	0	0	0	23	52	25	100	97	16
100 000-150 000 kr/år	0	0	0	1	4	27	58	9	100	92	95
150 000-200 000 kr/år	0	3	9	3	12	32	42	0	100	82	140
200 000-250 000 kr/år	0	0	3	12	20	50	15	0	100	81	75
250 000-300 000 kr/år	0	0	8	24	13	46	8	0	100	78	26
Minst 300 000 kr/år	0	12	7	10	16	45	10	0	100	74	12
FAMILJETYP											
ENSAMSTÄENDE											
0 barn	0	4	11	9	20	46	6	5	100	77	145
Minst 1 barn	0	0	0	0	0	32	52	16	100	92	12
SAMMANBOENDE											
0 barn	0	0	0	7	7	32	52	2	100	88	104
1 barn	0	0	1	2	4	32	59	3	100	91	42
2 barn	0	0	0	1	4	22	71	2	100	92	36
Minst 3 barn	0	0	0	0	4	21	73	2	100	93	26
ÅLDER											
20-29 år	0	3	11	5	12	31	31	6	100	82	145
30-39 år	0	0	0	7	13	32	47	2	100	87	94
40-49 år	0	0	2	6	9	38	41	4	100	87	58
50-64 år	0	2	0	7	9	48	35	0	100	85	68
SAMTLIGA	0	2	5	6	11	36	38	4	100	85	365

Bilagetabell 1.2 Tröskeleffekt när arbetslösa blir anställda.

Kategori	Mindre än 20%	20-39%	40-59%	60-69%	70-79%	80-89%	90-99%	100%	Summa	Medeltal (%)	Antal arbetslösa i 1000-tal
KÖN											
Män	0	0	6	5	21	57	9	4	100	83	209
Kvinnor	0	0	6	9	7	54	20	3	100	84	156
ARBETSTID											
Kort deltid män	0	0	1	5	30	55	9	0	100	81	63
Ej anställda män	0	0	7	5	16	58	8	6	100	83	146
Kort deltid kvinnor	0	0	2	6	15	57	18	3	100	85	38
Ej anställda kvinnor	0	0	8	10	5	53	20	4	100	84	118
ARBETSINKOMST											
Under 100 000 kr/år	0	0	4	0	5	49	17	25	100	92	16
100 000-150 000 kr/år	0	0	2	2	3	58	26	9	100	90	95
150 000-200 000 kr/år	0	0	9	11	5	63	13	0	100	82	140
200 000-250 000 kr/år	0	0	4	6	33	54	3	0	100	79	75
250 000-300 000 kr/år	0	0	5	7	50	38	0	0	100	78	26
Minst 300 000 kr/år	0	0	12	8	59	16	6	0	100	75	12
FAMILJETYP											
ENSAMSTÄENDE											
0 barn	0	0	8	9	15	58	5	5	100	82	145
Minst 1 barn	0	0	0	0	0	65	19	16	100	91	12
SAMMANBOENDE											
0 barn	0	0	6	7	18	62	5	2	100	82	104
1 barn	0	0	1	4	14	56	22	3	100	86	42
2 barn	0	0	4	4	11	41	38	2	100	87	36
Minst 3 barn	0	0	5	5	13	32	44	2	100	86	26
ÅLDER											
20-29	0	0	9	10	13	48	13	6	100	82	145
30-39	0	0	4	5	14	54	22	2	100	85	94
40-49	0	0	1	5	16	65	9	4	100	84	58
50-64	0	0	5	5	20	65	5	0	100	82	68
SAMTLIGA	0	0	6	7	15	56	13	4	100	83	365

**Bilagetabell 1.3 Ersättningsgrad när arbetslösa blir anställda
5% sänkning av lönen**

Kategori	Min- dre än 20%	20- 39 %	40- 59 %	60- 69 %	70- 79 %	80- 89 %	90- 99 %	100 %	Sum- ma	Me- del- tal (%)	Antal arbets- lösa i 1000- tal
KÖN											
Män	0	2	5	6	12	40	31	4	100	84	209
Kvinnor	0	1	3	3	7	18	64	5	100	90	156
ARBETSTID											
Kort deltid män	0	0	1	2	8	45	43	0	100	88	63
Ej anställda män	0	3	6	8	13	38	26	6	100	83	146
Kort deltid kvinnor	0	0	0	1	7	7	81	4	100	93	38
Ej anställda kvinnor	0	1	4	3	6	22	59	5	100	89	118
ARBETSINKOMST											
Under 100 000 kr/år	0	0	0	0	0	9	70	22	100	98	20
100 000-150 000 kr/år	0	0	3	2	6	20	60	10	100	92	117
150 000-200 000 kr/år	0	3	8	1	7	32	48	1	100	85	134
200 000-250 000 kr/år	0	0	0	10	18	51	21	0	100	83	66
250 000-300 000 kr/år	0	7	2	29	15	32	15	0	100	75	21
Minst 300 000 kr/år	0	0	0	0	37	52	11	0	100	82	8
FAMILJETYP											
ENSAMSTÄENDE											
0 barn	0	4	9	7	17	42	16	5	100	80	145
Minst 1 barn	0	0	0	0	0	24	61	16	100	94	12
SAMMANBOENDE											
0 barn	0	0	0	5	8	23	62	2	100	90	104
1 barn	0	0	1	2	3	29	60	5	100	92	42
2 barn	0	0	0	1	3	17	75	3	100	93	36
Minst 3 barn	0	0	0	0	2	19	74	6	100	94	26
SAMTLIGA	0	2	4	5	9	31	45	5	100	87	365

**Bilagetabell 1.4 Tröskeffekt när arbetslösa blir anställda
5% sänkning av lönen**

Kategori	Mindre än 20%	20-39%	40-59%	60-69%	70-79%	80-89%	90-99%	100%	Summa	Medeltal (%)	Antal arbetslösa i 1000-tal
KÖN											
Män	0	0	5	4	14	42	31	4	100	85	209
Kvinnor	0	0	5	10	5	23	52	5	100	87	156
ARBETSTID											
Kort deltid män	0	0	1	3	20	55	21	0	100	83	63
Ej anställda män	0	0	7	5	12	36	35	6	100	85	146
Kort deltid kvinnor	0	0	2	6	11	32	46	4	100	87	38
Ej anställda kvinnor	0	0	6	11	4	20	54	5	100	86	118
ARBETSINKOMST											
Under 100 000 kr/år	0	0	3	0	0	32	43	22	100	94	20
100 000-150 000 kr/år	0	0	4	8	1	15	63	10	100	89	117
150 000-200 000 kr/år	0	0	7	8	5	34	46	1	100	85	134
200 000-250 000 kr/år	0	0	2	4	25	67	3	0	100	82	66
250 000-300 000 kr/år	0	0	13	3	45	37	2	0	100	76	21
Minst 300 000 kr/år	0	0	0	6	53	34	8	0	100	78	8
FAMILJETYP											
ENSAMSTÄENDE											
0 barn	0	0	7	9	10	33	36	5	100	84	145
Minst 1 barn	0	0	0	0	0	43	41	16	100	92	12
SAMMANBOENDE											
0 barn	0	0	6	6	15	33	38	2	100	84	104
1 barn	0	0	0	4	7	42	41	5	100	88	42
2 barn	0	0	4	4	6	28	55	3	100	89	36
Minst 3 barn	0	0	3	7	8	29	48	6	100	88	26
SAMTLIGA	0	0	5	7	10	34	40	5	100	85	365

Bilagetabell 1.5 Ersättningsgrad när anställda blir arbetslösa.

Kategori	Mindre än 20 %	20-39%	40-59%	60-69%	70-79%	80-89%	90-99%	100 %	Summa	Medeltal (%)	Antal arbetslösa i 1000-tal
KÖN											
Män	1	4	13	17	28	29	9	0	100	73	1411
Kvinnor	0	1	4	6	15	43	29	2	100	83	1174
SOCIO EKONOMISK GRUPP											
Ej facklärd arbetare	0	1	4	7	18	43	25	3	100	82	618
Facklärd arbetare	0	2	4	8	23	42	21	1	100	81	421
Lägre tjänstemän	0	1	6	8	21	39	23	1	100	81	393
Tjänstemän mellannivå	0	3	10	16	23	33	14	1	100	76	717
Högre tjänstemän	2	5	21	20	25	22	6	0	100	68	419
RISKNIVÅ											
Decil 1	1	10	26	22	23	17	2	0	100	64	258
Decil 2	1	3	13	19	27	31	8	0	100	73	258
Decil 3	0	2	9	14	28	34	12	0	100	76	259
Decil 4	0	1	7	12	27	35	18	0	100	79	258
Decil 5	0	1	4	10	22	43	19	0	100	81	258
Decil 6	1	2	6	8	19	44	20	0	100	80	259
Decil 7	0	2	6	9	19	37	25	2	100	81	259
Decil 8	0	2	4	10	20	40	22	2	100	81	259
Decil 9	1	1	5	6	19	34	32	2	100	83	258
Decil 10	1	3	8	9	15	39	22	4	100	79	259
ARBETSTID											
Lång deltid män	4	5	20	23	28	16	5	0	100	66	67
Heltid män	1	4	12	16	28	30	9	0	100	73	1344
Lång deltid kvinnor	0	1	5	5	13	54	22	1	100	83	400
Heltid kvinnor	0	1	4	7	16	38	32	2	100	83	773
ARBETSINKOMST											
Under 100 000 kr/år	2	0	6	5	8	33	34	13	100	84	49
100 000-150 000 kr/år	0	1	4	5	10	50	25	5	100	84	292
150 000-200 000 kr/år	0	0	4	3	13	35	43	1	100	85	713
200 000-250 000 kr/år	0	2	3	11	23	53	8	0	100	80	733
250 000-300 000 kr/år	0	3	11	19	39	26	2	0	100	73	376
300 000-350 000 kr/år	0	4	14	24	50	7	1	0	100	69	170
Minst 350 000 kr/år	3	12	39	30	16	1	0	0	100	56	252
FAMILJETYP											
ENSAMSTÄENDE											
0 barn	2	8	20	21	23	24	2	1	100	66	521
1 barn	0	2	7	11	23	33	22	3	100	80	44
Minst 2 barn	0	2	9	9	12	44	22	4	100	82	43
SAMMANBOENDE											
0 barn	0	2	7	10	24	39	19	0	100	79	907
1 barn	0	1	7	9	23	36	22	1	100	80	417
2 barn	0	1	5	9	17	39	27	2	100	82	461
Minst 3 barn	0	1	4	7	24	39	25	2	100	82	192
ÅLDER											
20-29 år	1	4	10	11	18	35	19	3	100	77	377
30-39 år	0	2	9	10	21	34	23	2	100	79	676
40-49 år	0	2	8	12	22	38	18	1	100	78	782
50-64 år	1	3	9	14	25	36	13	0	100	76	750
SAMTLIGA	1	3	9	12	22	36	18	1	100	78	2585

Bilagetabell 1.6 Tröskeleffekt när anställda blir arbetslösa.

Kategori	Min- dre än 20%	20- 39%	40- 59%	60- 69%	70- 79%	80- 89%	90- 99%	100 %	Sum ma	Me- del- tal (%)	Antal arbets- lösa i 1000- tal
KÖN											
Män	1	2	15	15	35	29	4	0	100	72	1411
Kvinnor	1	2	7	14	31	38	6	2	100	77	1174
SOCIOEKONOMISK GRUPP											
Ej facklärd arbetare	1	1	5	14	25	43	9	3	100	79	618
Facklärd arbetare	0	1	6	8	33	45	6	1	100	79	421
Lägre tjänstemän	1	2	10	11	30	42	3	1	100	76	393
Tjänstemän mellannivå	1	2	15	16	38	25	3	1	100	72	717
Högre tjänstemän	0	2	21	23	40	11	2	0	100	68	419
RISKNIVÅ											
Decil 1	0	2	23	34	36	5	0	0	100	66	258
Decil 2	0	1	15	16	46	20	1	0	100	72	258
Decil 3	0	2	12	11	45	28	1	0	100	73	259
Decil 4	1	2	10	10	41	34	2	0	100	75	258
Decil 5	1	1	8	13	33	43	2	0	100	76	258
Decil 6	1	4	8	13	29	41	3	1	100	75	259
Decil 7	1	1	12	15	30	31	8	2	100	75	259
Decil 8	1	1	9	9	30	40	9	2	100	77	259
Decil 9	1	1	7	13	22	42	11	2	100	77	258
Decil 10	1	2	8	14	16	46	11	4	100	79	259
ARBETSTID											
Lång deltid män	2	18	25	24	15	11	6	0	100	58	67
Heltid män	1	1	14	15	36	30	4	0	100	73	1344
Lång deltid kvinnor	1	3	9	23	43	16	3	1	100	71	400
Heltid kvinnor	0	1	6	10	24	49	7	2	100	80	773
ARBETSINKOMST											
Under 100 000 kr/år	5	2	5	27	15	15	18	13	100	71	49
100 000-150 000 kr/år	1	4	6	22	37	19	6	5	100	73	292
150 000-200 000 kr/år	0	2	4	11	11	60	11	1	100	82	713
200 000-250 000 kr/år	0	1	10	6	34	47	2	0	100	77	733
250 000-300 000 kr/år	1	1	14	8	70	6	1	0	100	71	376
300 000-350 000 kr/år	0	2	18	18	62	1	0	0	100	67	170
Minst 350 000 kr/år	1	2	35	48	14	0	0	0	100	61	252
FAMILJETYP											
ENSAMSTÄENDE											
0 barn	0	1	11	13	28	42	4	1	100	76	521
1 barn	0	2	3	10	15	44	24	3	100	82	44
Minst 2 barn	2	0	3	12	17	43	20	4	100	82	43
SAMMANBOENDE											
0 barn	1	3	12	16	35	32	1	0	100	73	907
1 barn	0	2	13	14	36	27	6	1	100	74	417
2 barn	1	1	11	14	33	30	9	2	100	76	461
Minst 3 barn	1	1	9	18	36	27	8	2	100	75	192
ÅLDER											
20-29	0	2	11	12	22	42	8	3	100	78	377
30-39	1	1	10	15	30	33	9	2	100	76	676
40-49	0	1	12	15	37	32	3	1	100	75	782
50-64	1	3	12	16	37	30	1	0	100	72	750
SAMTLIGA	1	2	11	15	33	33	5	1	100	75	2585

Bilagetabell 1.7 Marginal effekter år 1997, åldersgruppen 20–64 år, renodlat anställda, minst halvtidsarbete

Kategori	Mindre än 20%	20-39%	40-59%	60-69%	70-79%	80-89%	90-99%	100 %	Summa	Medeltal (%)	Antal arbetslösa i 1000-tal
KÖN											
Män	0	36	53	10	1	0	0	0	100	49	1 617
Kvinnor	0	54	39	5	1	1	0	0	100	43	1 394
ARBETSTID											
Lång deltid män	0	60	32	6	1	1	0	0	100	43	199
Heltid män	0	33	55	11	1	0	0	0	100	50	1 418
Lång deltid kvinnor	0	55	38	5	1	1	0	0	100	42	535
Heltid kvinnor	0	54	40	5	0	1	0	0	100	44	859
ARBETSINKOMST											
Under 100 000 kr/år	1	69	23	3	2	2	0	0	100	38	147
100 000-150 000 kr/år	0	54	38	5	1	2	0	0	100	42	452
150 000-200 000 kr/år	0	61	34	3	1	1	0	0	100	42	816
200 000-250 000 kr/år	0	62	26	11	1	0	0	0	100	44	772
250 000-300 000 kr/år	0	4	72	23	1	0	0	0	100	58	388
Minst 300 000 kr/år	0	0	98	2	0	0	0	0	100	56	437
FAMILJETYP											
ENSAMSTÄENDE											
0 barn	0	57	37	4	2	0	0	0	100	44	770
Minst 1 barn	1	19	45	21	4	9	1	0	100	57	138
SAMMANBOENDE											
0 barn	0	50	45	5	0	0	0	0	100	45	931
1 barn	0	42	50	7	1	0	0	0	100	46	449
2 barn	0	34	54	12	0	0	0	0	100	47	509
Minst 3 barn	0	25	55	18	1	1	0	0	100	50	215
EKONOMISK STANDARD*											
Decil 1	1	38	40	16	3	2	0	0	100	47	301
Decil 2	0	40	46	12	1	1	0	0	100	46	301
Decil 3	0	45	42	9	2	2	0	0	100	45	301
Decil 4	0	52	39	9	0	0	0	0	100	44	301
Decil 5	0	60	35	4	1	0	0	0	100	43	301
Decil 6	0	63	32	4	1	0	0	0	100	43	301
Decil 7	0	54	36	10	0	0	0	0	100	45	301
Decil 8	0	38	53	8	1	0	0	0	100	48	301
Decil 9	0	34	61	5	0	0	0	0	100	49	301
Decil 10	0	21	77	2	0	0	0	0	100	52	301
SAMTLIGA	0	45	46	8	1	0	0	0	100	46	3 010

* Decilindelning efter disponibel inkomst per konsumtionsenhet

Tabeller för anställda som blir förtidspensionärer
Tabellerna beskriver män respektive kvinnor i riskgrupp 1, 6 och 10.

Bilagetabell 1.8 Antal individer per klass av ersättningsgrad

	<i>0-79,9 %</i>	<i>80-89,9 %</i>	<i>90- %</i>
Riskgrupp 1	171 900	146 000	22 900
Riskgrupp 6	47 900	158 700	134 100
Riskgrupp 10	42 200	112 900	186 300

Bilagetabell 1.9 Antal individer och ersättningsgrad efter decilgrupp

	<i>Riskgrupp 1</i>		<i>Riskgrupp 6</i>		<i>Riskgrupp 10</i>	
	<i>Antal</i>	<i>Ersättnings- grad %</i>	<i>Antal</i>	<i>Ersättnings- grad %</i>	<i>Antal</i>	<i>Ersättnings- grad %</i>
Decilgrupp						
1	13 100	85,0	42 300	93,5	9 026	95,2
2	21 900	83,0	48 300	93,3	17 200	92,6
3	23 500	83,3	38 300	93,0	25 900	94,2
4	28 700	82,2	34 000	89,2	30 900	91,2
5	27 500	81,6	29 100	87,1	37 800	90,8
6	34 900	78,1	30 200	87,3	51 700	87,7
7	34 200	74,9	19 000	87,1	56 400	88,3
8	37 700	75,1	30 400	85,0	44 200	87,2
9	51 700	76,7	33 700	85,7	39 900	90,2
10	67 600	71,5	35 200	84,9	28 500	94,1

Bilagetabell 1.10 Ersättningsgrad, andel heltidsarbetande bland kvinnor (%)

	<i>Ersättningsgrad</i>	<i>Andel heltidsarbetande</i>
Riskgrupp 1	78,5	89
Riskgrupp 6	91,4	56
Riskgrupp 10	90,9	56

Bilagetabell 1.11 Ersättningsgrad, andel heltidsarbetande bland männen (%)

	<i>Ersättningsgrad.</i>	<i>Andel heltidsarbetande</i>
Riskgrupp 1	75,5	97
Riskgrupp 6	85,4	88
Riskgrupp 10	88,5	90

Bilagetabell 1.12 Antal kvinnor per klass av ersättningsgrad

	<i>0-79,9 %</i>	<i>80-89,9 %</i>	<i>90- %</i>
Riskgrupp 1	12 600	17 900	3 200*
Riskgrupp 6	8 900	58 700	94 600
Riskgrupp 10	23 200	73 900	140 600

* Siffrorna bygger på få observationer

Bilagetabell 1.13 Antal män per klass av ersättningsgrad

	<i>0-79,9 %</i>	<i>80-89,9 %</i>	<i>90- %</i>
Riskgrupp 1	159 200	128 100	19 700
Riskgrupp 6	39 000	100 000	39 500
Riskgrupp 10	18 900	39 000	45 700

Bilagetabell 1.14 Antal individer och ersättningsgrad efter decilgrupp - kvinnor

Decilgrupp	<i>Riskgrupp 1</i>		<i>Riskgrupp 6</i>		<i>Riskgrupp 10</i>	
	<i>Antal</i>	<i>Ersättningsgrad %</i>	<i>Antal</i>	<i>Ersättningsgrad %</i>	<i>Antal</i>	<i>Ersättningsgrad %</i>
1	400*	84,5*	26 000	94,1	5 100*	96,1*
2	700*	89,2*	32 400	94,3	12 400	96,9
3	1 200*	82,3*	22 700	94,8	19 200	93,8
4	800*	62,9*	16 400	92,0	16 800	89,4
5	1 700*	84,2*	15 400	86,8	27 500	91,0
6	2 100*	87,7*	14 700	90,3	33 000	88,4
7	5 200*	77,6*	5 300*	88,8*	36 000	88,9
8	4 100*	78,4*	8 000	91,3	31 700	89,0
9	7 700*	79,3*	9 800	89,3	31 700	90,3
10	9 800*	77,1*	11 600	89,4	24 400	94,6

* Siffrorna bygger på få observationer

Bilagetabell 1.15 Antal individer och ersättningsgrad efter decilgrupp - män

Decilgrupp	Riskgrupp 1		Riskgrupp 6		Riskgrupp 10	
	Antal	Ersättningsgrad %	Antal	Ersättningsgrad %	Antal	Ersättningsgrad %
1	12 700	85,1	16 200	92,6	4 000*	93,9*
2	21 200	82,9	15 900	91,2	4 800*	81,6*
3	22 300	83,4	15 600	90,4	6 700*	95,1*
4	27 900	82,8	17 700	86,6	14 000	93,4
5	25 900	81,4	13 600	87,5	10 300*	90,0*
6	32 800	77,4	15 600	84,5	18 700	86,6
7	29 000	74,4	13 700	86,5	20 400	87,2
8	33 600	74,7	22 500	82,8	12 500	82,8
9	44 000	76,3	24 000	84,2	8 200*	90,0*
10	57 700	70,8	23 700	82,6	4 000*	91,1*

* Siffrorna bygger på få observationer

Bilagetabell 1.16 Antal per löneklass samt ersättningsgrad - kvinnor

Lön kr	Riskgrupp 1		Riskgrupp 6		Riskgrupp 10	
	Antal	Ersättningsgrad %	Antal	Ersättningsgrad %	Antal	Ersättningsgrad %
0-50 000			1 500*	115,6*	2 500*	107,1*
50 001-100 000			10 000	110,5	21 800	96,6
100 001-150 000	1 600*	88,0*	44 600	96,3	80 500	93,7
150 001-200 000	8 200	84,2	57 300	89,3	86 900	90,7
200 001-250 000	11 800	80,2	31 600	87,2	35 400	85,3
250 001-300 000	3 300*	74,9*	9 000	87,5	10 100*	84,4*
300 001-350 000	2 300*	83,6*	5 000*	89,2*	700*	80,1*
350 001-	6 500*	71,4*	3 000*	88,6*		

* Siffrorna bygger på få observationer

Bilagetabell 1.17 Antal per löneklass samt ersättningsgrad - män

	<i>Riskgrupp 1</i>		<i>Riskgrupp 6</i>		<i>Riskgrupp 10</i>	
	<i>Antal</i>	<i>Ersättningsgrad %</i>	<i>Antal</i>	<i>Ersättningsgrad %</i>	<i>Antal</i>	<i>Ersättningsgrad %</i>
Lön kr						
0-50 000			400*	109,3*	1 600*	75,7*
50 001-100 000	400*	95,1*	4 000*	113,3*	9 000*	100,7*
100 001-150 000	6 400*	91,3*	14 600	104,0	15 900	91,7
150 001-200 000	40 300	81,6	31 800	86,9	40 200	89,1
200 001-250 000	85 400	76,1	57 700	84,1	28 800	84,2
250 001-300 000	50 000	78,2	33 400	82,8	7 700*	85,9*
300 001-350 000	31 600	79,9	21 300	84,8	400*	88,7*
350 001-	93 000	71,5	15 200	80,4		

* Siffrorna bygger på få observationer

Bilagetabell 1.18 Antal individer i olika åldersklasser - kvinnor

	<i>20-24 år</i>	<i>25-34 år</i>	<i>35-44 år</i>	<i>45-54 år</i>	<i>55-64 år</i>
Riskgrupp 1	64 300	194 700	58 500	20 600	2 700*
Riskgrupp 6	600*	27 600	117 900	15 300	900*
Riskgrupp 10	388*	5 600*	4 700*	70 400	156 700

* Siffrorna bygger på få observationer

Bilagetabell 1.19 Antal individer i olika åldersklasser - män

	<i>20-24 år</i>	<i>25-34 år</i>	<i>35-44 år</i>	<i>45-54 år</i>	<i>55-64 år</i>
Riskgrupp 1	51 900	174 800	57 000	20 600	2 700*
Riskgrupp 6		9 800*	74 400	89 500	4 800*
Riskgrupp 10	2 900*	4 100*	6 600*	15 400	74 600

* Siffrorna bygger på få observationer

Förteckning över ESO:s tidigare publicerade rapporter

Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) är en kommitté (B 1981:03) under Finansdepartementet. Dess huvuduppgift är att bredda och fördjupa underlaget för budgetpolitiska och samhällsekonomiska avgöranden. En särskild uppgift är att belysa frågor om den offentliga sektorns effektivitet och produktivitet. Expertgruppen arbetar främst genom att lämna uppdrag till myndigheter, institutioner och forskare. Rapporterna publiceras i departementsserien eller i annan lämplig form.

I Ds-serien har ESO tidigare utgivit följande rapporter

1982

- Perspektiv på besparingspolitiken (Ds B 1982:3)
- Inkomstfördelningseffekter av livsmedelssubventioner (Ds B 1982:7)
- Perspektiv på budgetunderskottet, del 1. Budgetunderskottens teori och politik. Statens budgetfinansiering och penningpolitiken (Ds B 1982:9)
- Offentliga tjänster på fritids-, idrotts- och kulturområdena (Ds B 1982:10)
- Ökad produktivitet i offentlig sektor – en studie av de allmänna domstolarna (Ds B 1982:11)

1983

- Staten och kommunernas expansion – några olika styrmedel (Ds Fi 1983:3)
- Enhetligt barnstöd? (Ds Fi 1983:6)
- Perspektiv på budgetunderskottet, del 2. Fördelningseffekter av budgetunderskott. Hushållsekonomi och budgetunderskott (Ds Fi 1983:7)
- Minskad produktivitet i offentlig sektor – en studie av patent- och registreringsverket (Ds Fi 1983:18)
- Driver subventioner upp kostnader? – prisbildningseffekter av statligt stöd (Ds Fi 1983:19)
- Administrationskostnader för några transfereringar (Ds Fi 1983:22)
- Generellt statsbidrag till kommuner – modellskisser (Ds Fi 1983:26)
- Produktivitet i privat och offentlig tandvård (Ds Fi 1983:27)

- Perspektiv på budgetunderskottet, del 3. Budgetunderskott, portföljval och tillgångsmarknader. Modellsimuleringar av offentliga besparingar m.m. (Ds Fi 1983:29)
- Fördelningseffekter av kommunal barnomsorg (Ds Fi 1983:30)
- Administrationskostnader för våra skatter (Ds Fi 1983:32)

1984

- Vem utnyttjar den offentliga sektorns tjänster? (Ds Fi 1984:2)
- Perspektiv på budgetunderskottet, del 4. Budgetunderskott, utlandsupplåning och framtida konsumtionsmöjligheter. Budgetunderskott, efterfrågan och inflation (Ds Fi 1984:3)
- Konstitutionella begränsningar i riksdagens finansmakt - behov och tänkbara utformningar (Ds Fi 1984:7)
- Är subventioner effektiva? (Ds Fi 1984:8)
- Marginella expansionsstöd - ekonomiska och administrativa effekter (Ds Fi 1984:12)
- Transfereringar och inkomstskatt samt hushållens materiella standard (Ds Fi 1984:17)
- Parlamentet och statsutgifterna - hur finansmakten utövas i nio länder (Ds Fi 1984:18)
- Återkommande kostnads- och prestationsjämförelser - en metod att främja effektiviteten i offentlig tjänsteproduktion (Ds Fi 1984:19)

1985

- Statsskuldräntorna och ekonomin - effekter på inkomst- och förmögenhetsfördelningen samt på den samlade efterfrågan i samhället (Ds Fi 1985:2)
- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom offentligt bedrivna hälso- och sjukvård 1960-1980 (Ds Fi 1985:3)
- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom den sociala sektorn 1970-1980 (Ds Fi 1985:4)
- Transfereringar mellan den förvärvsarbetande och den äldre generationen (Ds Fi 1985:5)
- Frivilligorganisationer - alternativ till den offentliga sektorn? (Ds Fi 1985:6)
- Organisationer på gränsen mellan privat och offentlig sektor - förstudie (Ds Fi 1985:7)
- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom vägsektorn (Ds Fi 1985:9)
- Skatter och arbetsutbud (Ds Fi 1985:10)
- Sociala avgifter - problem och möjligheter inom färdtjänst och hemtjänst (Ds Fi 1985:11)
- Egen regi eller entreprenad i kommunal verksamhet - möjligheter, problem och erfarenheter (Ds Fi 1985:12)

1986

- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom armén och flygvapnet (Ds Fi 1986:1)
- Samhällsekonomiskt beslutsunderlag – en hjälp att fatta beslut (Ds Fi 1986:2)
- Effektivare sjukvård genom bättre ekonomistyrning (Ds Fi 1986:3)
- Effekter av statsbidrag till kommuner (Ds Fi 1986:7)
- Byråkratiseringstendenser i Sverige (Ds Fi 1986:8)
- Svensk inkomstfördelning i internationell jämförelse (Ds Fi 1986:12)
- Offentliga tjänster – sökarljus mot produktivitet och användare (Ds Fi 1986:13)
- Kostnader och resultat i grundskolan – en jämförelse av kommuner (Ds Fi 1986:14)
- Regleringar och teknisk utveckling (Ds Fi 1986:15)
- Socialbidrag. Bidragsmottagarna: antal och inkomster. Socialbidragen i bidragssystemet (Ds Fi 1986:16)
- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom den offentligt finansierade utbildningssektorn 1960–1980 (Ds Fi 1986:17)
- Offentliga utgifter och sysselsättning (Ds Fi 1986:29)

1987

- Att leva på avgifter – vad innebär en övergång till avgiftsfinansiering? (Ds Fi 1987:2)
- Vägar ut ur jordbruksprisregleringen – några idéskisser (Ds Fi 1987:4)
- Kvalitetsutvecklingen inom den kommunala äldreomsorgen 1970–1980 (Ds Fi 1987:6)
- Produktkostnader för offentliga tjänster – med tillämpningar på kulturområdet (Ds Fi 1987:10)
- Integrering av sjukvård och sjukförsäkring (Ds Fi 1987:11)

1988

- Kvalitetsutvecklingen inom den kommunala barnomsorgen (Ds 1988:1)
- Från patriark till part – spelregler och lönepolitik för staten som arbetsgivare (Ds 1988:4)
- Produktivitet utvecklingen i kommunal barnomsorg 1981–1985 (Ds 1988:5)
- Prestationer och belöningar i offentlig förvaltning (Ds 1988:18)
- Subventioner i kritisk belysning (Ds 1988:28)
- Hur stor blev tvåprocentaren? Erfarenheter från en besparingsteknik (Ds 1988:34)
- Effektiv realkapitalanvändning i kommuner och landsting (Ds 1988:51)
- Alternativ i jordbrukspolitik (Ds 1988:54)
- Kvalitet och kostnader i offentlig tjänsteproduktion (Ds 1988:60)
- Vad kan vi lära av grannen? Det svenska pensionssystemet i nordisk belysning (Ds 1988:68)

1989

- Hur man mäter sjukvård – exempel på kvalitets- och effektivitetsmätning (Ds 1989:4)
- Lönestrukturen och den "dubbla obalansen" – en empirisk studie av löneskillnader mellan privat och offentlig sektor (Ds 1989:8)
- Beställare-utförare – ett alternativ till entreprenad i kommuner (Ds 1989:10)
- Vad ska staten äga? De statliga företagen inför 90-talet (Ds 1989:23)
- Statsbidrag till kommuner: allt på en check eller lite av varje? En jämförelse mellan Norge och Sverige (Ds 1989:26)
- Produktivitetsmätning av folkbibliotekens utlåningsverksamhet (Ds 1989:42)
- Bostadsstödet – alternativ och konsekvenser (Ds 1989:47)
- Kommunal förmögenhetsförvaltning i förändring: citykommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö (Ds 1989:56)
- Hur ska vi få råd att bli gamla? (Ds 1989:59)
- Arbetsmarknadsförsäkringar (Ds 1989:68)

1990

- Bostadskarriären som förmögenhetsmaskin (Ds 1990:29)
- Skola? Förskola? Barnskola! (Ds 1990:31)
- Statens dolda kapital. Aktivt ägande: exemplet Vattenfall (Ds 1990:36)
- Sjukvårdskostnader i framtiden – vad betyder åldersfaktorn? (Ds 1990:39)
- Läkemedelsförmånen (Ds 1990:81)

1991

- Målstyrning och resultatuppföljning i offentlig förvaltning (Ds 1991:19)
- Metoder i forskning om produktivitet och effektivitet med tillämpningar på offentlig sektor (Ds 1991:20)
- Vad kostar det? Prislista för statliga tjänster (Ds 1991:26)
- Det framtida pensionssystemet – två alternativ (Ds 1991:27)
- Skogspolitik för ett nytt sekel (Ds 1993:31)
- Prestationsbaserad ersättning i hälso- och sjukvården – vad blir effekterna? (Ds 1991:49)
- Ostyriga projekt – att styra och avstyra stora kommunala satsningar (Ds 1991:50)
- Marginaleffekter och tröskleffekter – barnfamiljerna och barnomsorgen (Ds 1991:66)
- SJ, Televerket och Posten – bättre som bolag? (Ds 1991:77)

1992

- Skatteförmåner och särregler i inkomst- och mervärdeskatten (Ds 1992:6)
- Frihandeln ett hot mot miljöpolitiken – eller tvärtom? (Ds 1992:12)
- Växthuseffekten – slutsatser för jordbruks-, energi- och skattepolitiken (Ds 1992:15)
- Fattigdomsfällor (Ds 1992:25)
- Vad vill vi med socialförsäkringarna? (Ds 1992:26)
- Statliga bidrag – motiv, kostnader, effekter? (Ds 1992:46)
- Hur bra är vi? Den svenska arbetskraftens kompetens i internationell belysning (Ds 1992:83)
- Slutbudsmetoden – ett sätt att lösa tvister på arbetsmarknaden utan konflikt (Ds 1992:88)
- Kommunerna som företagsägare – aktiv koncernledning i kommunal regi (Ds 1992:111)
- Press och ekonomisk politik – tre fallstudier (Ds 1992:124)
- Statsskulden och budgetprocessen (Ds 1992:126)

1993

- Presstödet effekter – en utvärdering (Ds 1993:20)
- Hur välja rätt investeringar i transportinfrastrukturen? (Ds 1993:22)
- Lönar sig förebyggande åtgärder? Exempel från hälso- och sjukvården och trafiken (Ds 1993:37)
- Social Security in Sweden and Other European Countries – Three Essays (Ds 1993:51)
- Idrott åt alla? – Kartläggning och analys av idrottsstödet (Ds 1993:58)

1994

- Att rädda liv – Kostnader och effekter (Ds 1994:14)
- Varför kulturstöd? – Ekonomisk teori och svensk verklighet (Ds 1994:16)
- Kvalitets- och produktivitetsutvecklingen i sjukvården 1960–1992 (Ds 1994:22)
- Kvalitet och produktivitet – Teori och metod för kvalitetsjusterade produktivitetensmätt (Ds 1994:23)
- Den offentliga sektorns produktivitetsutveckling 1980–1992 (Ds 1994:24)
- Det offentliga stödet till partierna – Inriktning och omfattning (Ds 1994:31)
- Den svenska insolvensrätten – Några förslag till förbättringar inom konkurshanteringen m.m. (Ds 1994:37)
- Budgetunderskott och statsskuld – Hur farliga är de? (Ds 1994:38)
- Bensinskatteförändringars effekter (Ds 1994:55)
- Skolans kostnader, effektivitet och resultat – En branschstudie (Ds 1994:56)
- Den offentliga sektorns produktivitetsutveckling 1980–1992. Bilagor (Ds 1994:71)
- Valfrihet inom skolan – Konsekvenser för kostnader, resultat och segregation (Ds 1994:72)

- En Social Försäkring (Ds 1994:81)
- Fördelningseffekter av offentliga tjänster (Ds 1994:86)
- Nettokostnader för transfereringar i Sverige och några andra länder (Ds 1994:133)
- Skatter och socialförsäkringar över livscykeln – En simuleringsmodell (Ds 1994:135)
- En effektiv försvarspolitik? – Fredsvinst, beredskap och återtagning (Ds 1994:138)

1995

- Försvarets kostnader och produktivitet (Ds 1995:10)
- Företagsstödet – Vad kostar det egentligen? (Ds 1995:14)
- Hushållning med knappa naturresurser – Exemplet allemansrätten, fjällen och skotertrafik i naturen (Ds 1995:15)
- Vad blev det av de enskilda alternativen? En kartläggning av verksamheten inom skolan, vården och omsorgen (Ds 1995:25)
- Kostnader, produktivitet och målpuppfyllelse för Sveriges Television AB (Ds 1995:31)
- Hushållning med knappa naturresurser – Exemplet sportfiske (Ds 1995:47)
- Invandring, sysselsättning och ekonomiska effekter (Ds 1995:68)
- Generationsräkenskaper (Ds 1995:70)
- Kapitalets rörlighet – Den svenska skatte- och utgiftsstrukturen i ett integrerat Europa (Ds 1995:74)

1996

- Hur effektivt är EU:s stöd till forskning och utveckling? – En principdiskussion (Ds 1996:8)
- Reglering som spel – Universiteten som förebild för offentliga sektorn? (Ds 1996:18)
- Nästa steg i telepolitiken (Ds 1996:29)
- Kan myndigheter utvärdera sig själva? (Ds 1996:36)
- Novemberrevolutionen – Om rationalitet och makt i beslutet att avreglera kreditmarknaden 1985 (Ds 1996:37)
- Samhällets stöd till barnfamiljerna i Europa (Ds 1996:49)
- Kommunerna och decentraliseringen – Tre fallstudier (Ds 1996:68)

1997

- Jordbruksstödet – efter Sveriges EU-inträde (Ds 1997:46)
- Egenföretagande och manna från himlen (Ds 1997:71)

I andra serier utgivna rapporter m.m.

I följande förteckning ingår dock inte de rapporter som publicerats som bilagor till långtidsutredningarna.

Tidigare publicerat

- Besparingar genom avregleringar (RRV, 1982, Dnr 1982:999)
- Vem skall betala jordbrukets rationalisering? (Statskontorets småskrifter 9, 1983)
- Inför omprövningen. Alternativ till dagens socialförsäkringar (Liber Förlag 1983)
- Statsförvaltningen behöver nya organisationsformer – förstudie (RRV, 1984, Dnr 1983:18)
- Kostnader för offentliga tjänster i Norden. KRON-projektet (Statskontoret 1983:18)
- Hur stor är den offentliga sektorn? Johan A. Lybeck (Liber Läromedel, 1984)
- Varför blev det dyrare? Kostnadsutvecklingen för stalliga reformer (RRV, 1984, Dnr 1984:334)
- Erfarenheter av stora omorganisationer, styrning – genomförande (Statskontoret 1985:4)
- Erfarenheter av stora omorganisationer, tre fallstudier (Statskontoret 1985:5)
- Statlig tjänsteproduktion – produktivitetsutveckling 1960–80 (Statskontoret 1985:15)
- Långa handläggningstider i offentlig verksamhet (RRV 1985, Dnr 1984:695)
- Kvalitetssäkring – att mäta, värdera och utveckla sjukvårdens kvalitet (Sprirapport 230, 1987)
- FoU – en resurs för utveckling av offentliga tjänster? En studie av lokalt utvecklingsarbete inom kriminalvård och barnomsorg (Statskontoret 1989:39)
- En "skattereform" för socialförsäkringar? Red. Klas Eklund (Publica, 1993)
- I fädrens spår... "Den svenska infrastrukturens historiska utveckling och framtida utmaningar" Arne Kaijser (Carlssons 1994)
- Social Security in Sweden – How to Reform the System
Engelsk sammanfattning av En Social Försäkring (Ds 1994:81)
- Riv skolan, börja lära! Reformrörelser i USA. Sven Wiberg (SNS Förlag 1995)
- The Mobility of Capital – The Swedish Tax and Expenditure Structure in an Integrated Europe
Engelsk översättning av Kapitalets rörlighet – Den svenska skatte- och utgiftsstrukturen i ett integrerat Europa (Ds 1995:74)

- Productivity Trends in the Public Sector in Sweden
Engelsk översättning av Kvalitets- och produktivitetstvecklingen i sjukvården 1960–1992 (Ds 1994:22) och Den offentliga sektorns produktivitetstveckling 1980–1992 (Ds 1994:24)

Departementsserien 1997

Kronologisk förteckning

---

1. Propositionshandboken. SB.
  2. Nya register för tullens brottsbekämpande verksamhet. Fi.
  3. I entreprenörskapets tecken en studie av skolning i förnyelse. N.
  4. Strategi för Sveriges EG-arbete i frågor som gäller folkhälsa och hälso- och sjukvård. S.
  5. Vidareutbildning av poliser. Ju.
  6. Stöd i föräldraskapet. Kartläggning av föräldrautbildningen. S.
  7. Domstolsförbandet. Förslag till förbättringar. Ju.
  8. Svartsprit och ungdomar. S.
  9. Praktiska euroförberedelser i Sverige. + Bilaga. Fi.
  10. Samverkan för utveckling. Om förskolan, skolan och skolbarnsomsorgen. U.
  11. Ändringar i djurskyddslagen. Jo.
  12. Den digitala dialogen. Utveckling av Samhällsguiden. In.
  13. På väg mot det trafiksäkra samhället. K.
  14. Lag om kärnkraftens avveckling. N.
  15. Kommunala skatteinkomster. Stabila planeringsförutsättningar. Fi.
  16. Tandvårdsförsäkring i omvandling. S.
  17. Principer för kommersiell provnings- och certifieringsverksamhet hos myndigheter. N.
  18. Konfliktförebyggande verksamhet – en studie. UD.
  19. Vissa avgasfrågor. M.
  20. Europol. JU.
  21. Genomförande av EG:s direktiv för TV-standarder. Ku.
  22. Remissyttranden över betänkandet Sverige och EMU (SOU 1996:158). Fi.
  23. Skattekriminal. Ju.
  24. Vissa förändringar i TV-avgiftssystemet. Ku.
  25. Jurymedverkan och fallet Holm. En översyn och analys. Ju.
  26. Sveriges andra nationalrapport om klimatförändringar. M.
  27. EG-rätten och svensk idrott. In.
  28. Forskning för rättsväsendet. Ju.
  29. Fortsatt översyn av förvaltningsprocessen. En ny princip för prövning i förvaltningsdomstol m.m. Ju.
  30. Något om utgivningsbevis för periodiska skrifter och om ägare till sådana skrifter. Ju.
  31. Hur täcker den statliga ersättningen kommunernas kostnader för flyktingar mottagna år 1992? In.
  32. Påföljder för unga lagöverträdare. Ju.
  33. Remissmanställning Äldersgränsutredningens betänkande Bevakad övergång – Äldersgränser för unga upp till 30 år (SOU 1996:111). In.
  34. Utjämning av kostnadsskillnader för verksamhet enligt LSS: En fältstudie. S.
  35. Demokrati i en ny tid. Nio uppsatser om ett samhälle i förändring. In.
  36. Resultatstyrning av Föreningsbidrag. In.
  37. Ströängar. Jo.
  38. Sveriges anslutning till Schengensamarbetet. UD.
  39. Förtagens avdragsrätt för pensionskostnader. Fi.
  40. Förstärkt tillsyn över börser. Fi.
  41. Sekretess för vissa uppgifter hos uppdragsmyndigheter. M.
  42. Utläningar i en masflyktsituation – sociala rättigheter m.m. UD.
  43. Vissa analyser av en förtida avveckling av Bromma flygplats. K.
  44. Förslag till ändringar i foderlagen. Jo.
  45. Några frågor om brottsskadeersättning. Ju.
  46. Jordbruksstödet – efter Sveriges EU-inträde. Fi.
  47. Introduktionsersättning – tre alternativ. In.
  48. Myndigheternas skrivregler (Fjärde utökade upplagan). SB
  49. Romer i Sverige – tillsammans i förändring. In.
  50. Riksbankens ställning. Fi.
  51. Internationella ekobrott. Ju.
  52. Kompensation för förlust av miljövården. M.
  53. Fastighetsägares ansvar enligt arbetsmiljölagen. A.
  54. Förslag till program för åtgärder mot kommersiell sexuell exploatering av barn. S.
  55. Ändringar i atomansvarighetslagen. Ju.
  56. Jämställdhet för kunskap, insikt och kvalitet. U.
  57. En värdegrundad skola – idéer om samverkan och möjligheter. U.
  58. Statens ansvar på post- och betaltjänstområdet. K.
  59. Praktiska euroförberedelser i Sverige. Del 2. Fi.
  60. Vissa internationella frågor rörande sambors förmogenhetsförhållanden. Ju.
-

Departementsserien 1997

Kronologisk förteckning

---

61. Ändrade regler om begränsning av redares ansvar. Ju.
  62. Folkhälsoarbetets utveckling i Sverige. S.
  63. Skärpt krav på tillstånd för inkassoverksamhet. Ju.
  64. Amsterdamfördraget. EU:s regeringskonferens 1996-1997 + Bilagor. UD.
  65. Europarådets sociala stadga. Godkännande av en reviderad europeisk social stadga samt av ett tilläggsprotokoll till den europeiska sociala stadgan om ett kollektivt klagomålsförfarande. A.
  66. Garantipension och samordningsfrågor, m.m. S.
  67. Inkomstgrundad ålderspension - finansiella frågor, m.m. S.
  68. Det svenska miljöarbetet i EU - uppföljning av 1995 års strategi. M.
  69. Föräldraledighetsdirektivets genomförande i Sverige. A.
  70. Kontroll av syntetiska droger m.m. S.
  71. Egenföretagande och manna från himlen. Fi
  72. Svenska författningar i översättning till främmande språk. En förteckning. SB.
  73. Lönar sig arbete? Fi.
-

Departementsserien 1997

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Propositionshandboken. [1]
Myndigheternas skrivregler
(Fjärde utökade upplagan). [48]
Svenska författningar i översättning till
främmande språk. En förteckning. [72]

Justitiedepartementet

Vidareutbildning av poliser. [5]
Domstolsförfarandet. Förslag till förbättringar. [7]
Europol. [20]
Skattekriminal. [23]
Jurymedverkan och fallet Holm.
En översyn och analys. [25]
Forskning för rättsväsendet. [28]
Fortsatt översyn av förvaltningsprocessen.
En ny princip för prövning i förvaltningsdomstol
m.m. [29]
Något om utgivningsbevis för periodiska skrifter
och om ägare till sådana skrifter. [30]
Påföljder för unga lagöverträdare. [32]
Några frågor om brottsskadeersättning. [45]
Internationella ekobrott. [51]
Ändringar i atomansvarighetslagen. [55]
Vissa internationella frågor rörande sambors
förmögenhetsförhållanden. [60]
Ändrade regler om begränsning av redarens
ansvar. [61]
Skärpt krav på tillstånd för inkassoverksamhet. [63]

Utrikesdepartementet

Konfliktförebyggande verksamhet - en studie. [18]
Sveriges anslutning till Schengensamarbetet. [38]
Utlänningar i en masflyktsituation
- sociala rättigheter m.m. [42]
Amsterdamfördraget.
EU:s regeringskonferens 1996-1997 + Bilagor. [64]

Socialdepartementet

Strategi för Sveriges EG-arbete i frågor som gäller
folkhälsa och hälso- och sjukvård [4]
Stöd i föräldraskapet. Kartläggning av
föräldrautbildningen. [6]
Svartsprit och ungdomar. [8]
Tandvårdsförsäkring i omvandling. [16]
Uttjämning av kostnadsskillnader för verksamhet
enligt LSS: En fälstudie. [34]
Förslag till program för åtgärder mot
kommerciell sexuell exploatering av barn. [54]

Folkhälsoarbetets utveckling i Sverige. [62]
Garantipension och samordningsfrågor, m.m. [66]
Inkomstgrundad ålderspension - finansiella
frågor, m.m. [67]
Kontroll av syntetiska droger m.m. [70]

Kommunikationsdepartementet

På väg mot det trafiksäkra samhället. [13]
Vissa analyser av en förtida avveckling av
Bromma flygplats. [43]
Statens ansvar på post- och betaltjänstområdet. [58]

Finansdepartementet

Nya register för tullens brottsbekämpande
verksamhet. [2]
Praktiska euroförberedelser i Sverige.
+ Bilaga. [9]
Kommunala skatteinkomster.
Stabila planeringsförutsättningar. [15]
Remissyttranden över betänkandet
Sverige och EMU (SOU 1996:158). [22]
Företagens avdragsrätt för pensionskostnader. [39]
Förstärkt tillsyn över börser. [40]
Jordbruksstödet - efter Sveriges EU-inträde. [46]
Riksbankens ställning. [50]
Praktiska euroförberedelser i Sverige.
Del 2. [59]
Egenföretagande och manna från himlen. [71]
Lönar sig arbete? [73]

Utbildningsdepartementet

Samverkan för utveckling. Om förskolan, skolan
och skolbarnsomsorgen. [10]
Jämställdhet för kunskap, insikt och kvalitet. [56]
En värdegrundad skola
- idéer om samverkan och möjligheter. [57]

Jordbruksdepartementet

Ändringar i djurskyddslagen. [11]
Ströängar. [37]
Förslag till ändringar i foderlagen. [44]

Departementsserien 1997

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

Fastighetsägares ansvar enligt arbetsmiljölagen. [21]
Europarådets sociala stadga. Godkännande av en reviderad europeisk social stadga samt av ett tilläggsprotokoll till den europeiska sociala stadgan om ett kollektivt klagomålsförfarande. [65]
Föräldraledighetsdirektivets genomförande i Sverige. [69]

Kulturdepartementet

Genomförande av EG:s direktiv för TV-standarder. [21]
Vissa förändringar i TV-avgiftssystemet [24]

Närings- och handelsdepartementet

I entreprenörskapets tecken
en studie av skolning i förnyelse. [3]
Lag om kärnkraftens avveckling. [14]
Principer för kommersiell provnings- och certifieringsverksamhet hos myndigheter. [17]

Inrikesdepartementet

Den digitala dialogen. Utveckling av Samhällsguiden. [12]
EG-rätten och svensk idrott. [27]
Hur täcker den statliga ersättningen kommunernas kostnader för flyktingar mottagna år 1992? [31]
Remissammanställning
Åldersgränsutredningens betänkande Bevakad övergång - Åldersgränser för unga upp till 30 år (SOU 1996:111). [33]
Demokrati i en ny tid. Nio uppsatser om ett samhälle i förändring. [35]
Resultatstyrning av Föreningsbidrag. [36]
Introduktionsersättning - tre alternativ. [47]
Romer i Sverige - tillsammans i förändring. [49]

Miljödepartementet

Vissa avgasfrågor. [19]
Sveriges andra nationalrapport om klimatförändringar. [26]
Sekretess för vissa uppgifter hos uppdragsmyndigheter. [41]
Kompensation för förlust av miljövärden. [52]
Det svenska miljöarbetet i EU - uppföljning av 1995 års strategi. [68]

FRITZES
OFFENTLIGA
PUBLIKATIONER

POSTADRESS 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-690 91 91 TELEFON 08-690 91 90
E-POST fritzes.order@liber.se
INTERNET www.fritzes.se
ISBN 91-38-20759-1
ISSN 0284-6012